

О. М. Ніколенко, О. В. Орлова, І. В. Фісак

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

Книжка для вчителя

7 клас

Київ
«Грамота»
2015

УДК
ББК
Б

Схвалено

Рецензенти:

О. І. Кобзар — доктор філологічних наук, професор;
І. Л. Чичкало — учитель-методист зарубіжної літератури.

Ніколенко О. М.

Книжка для вчителя. Зарубіжна література. 7 клас : посібник / Ніколенко О. М., Орлова О. В., Фісак І. В. — К. : Грамота, 2015. — 248 с.

ISBN

Видання містить календарно-тематичне планування уроків із зарубіжної літератури в 7 класі, а також конспекти уроків текстувального вивчення творів, розвитку мовлення, позакласного читання й контрольного оцінювання. «Книжка для вчителя» укладена до підручника із зарубіжної літератури для 7 класу (автори О. М. Ніколенко, О. В. Орлова, Т. М. Конєва та ін.). Посібник забезпечує реалізацію компетентнісного підходу у викладанні літератури та національно-патріотичне виховання учнів в умовах сучасного світу.

Для вчителів зарубіжної літератури загальноосвітніх навчальних закладів, студентів філологічних факультетів педагогічних закладів.

УДК
ББК

ISBN

© Ніколенко О. М., 2015
© Видавництво «Грамота», 2015

ВИХОВУЄМО БЛАГОРОДНИХ ЛИЦАРІВ І ЛИЦАРОК НОВОЇ УКРАЇНИ

Усім благородним героям
минулих і нинішніх часів при-
свячується...

У ХХІ ст. оновлена Україна ввійшла з ідеалами гідності й свободи, з прагненням стати повноправним членом Євросоюзу та кола цивілізованих країн світу. Але за ці ідеали потрібно боротися всім і скрізь, а особливо вчителям-словесникам, у яких є найсильніша зброя на Землі — художнє Слово. Ця зброя ніколи не повинна заржавіти, вона має служити миру й добру, стояти на захисті національних цінностей, допомагати утвердженню всього світлого й морального. Словом можна припинити війни, чвари та розбрат. Слово може надихнути людей на подвиг, на доблесне служіння державі, на великі досягнення розуму й серця. Слово здатне перетворити світ і зробити його прекрасним!

Сьогодні ми вручаємо добре Слово як надійний щит і меч сучасному поколінню — лицарям і лицаркам нової України. Кожна доба народжує своїх героїв... А нам випало виховувати героїв нашого часу. Дуже хочеться, щоб вони були чесними й благородними, щоб цінували людські почуття та були милосердними до бідних і знедолених, щоб у їхніх душах палав дух любові й бажання бути корисним своїй вітчизні.

Художня література різних часів і народів дає чудові зразки лицарського кодексу честі й відданого служіння. Сміливий Робін Гуд і гордий Делорж, доблесний лицар Айвенго та шотландські пикти назавжди стали зразками для багатьох поколінь. Нині цей приклад героїзму потрібний для зміцнення нашого спільного духу й соборної України. «Ми беремо з усіх народів те, чим вони можуть гордитися, що становить їхню скарбницю, і тим збагачуємо рідну скарбницю», — писала Леся Українка.

Тож нехай наша українська скарбниця постійно наповнюється здобутками мистецтва Слова різних народів, а наші юні лицарі та лицарки візьмуть її із собою в далеку життєву путь, збережуть і збагатять новими знахідками! Нехай благородство й патріотизм стануть головними чеснотами сучасного покоління України!

Автори

**КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ
у 7 класі**

**70 год (текстуальне вивчення творів — 56 год,
розвиток мовлення — 4 год, позакласне читання — 4 год,
резервний час — 6 год)**

№ уроку	Тема уроку	Теорія літератури, література і культура, Україна і світ, елементи компаративістики	К-ть годин	
1	2	3	4	5
І семестр ВСТУП (2 год)				
1–2	Оригінал і переклад. Види перекладів, специфіка художнього перекладу. Переклад і переспів.	<p>(ТЛ) <i>Поглиблення понять про оригінал і переклад. Переспів.</i></p> <p>(ЛК) <i>Роль художніх перекладів у розвитку культурного діалогу, дружніх взаємин між народами.</i></p> <p>(УС) <i>Основні відомості про розвиток української перекладацької традиції. Майстри художнього перекладу.</i></p> <p>(ЕК) <i>Основні принципи аналізу і інтерпретації оригіналу та художнього перекладу. Переклад і переспів: подібність і відмінності.</i></p>	2	
БИЛИНИ І БАЛАДИ (10 год)				
3	Билина як жанр давньоруської літератури. Поетичне відображення історії Київської держави в билинах. Основні цикли билин (київський, новгородський). «Ілля Муромець і Соловей-Розбійник» . Реальність (історія, побут, звичаї) і художня вигадка в билинах. Ідеал воїна-захисника в билині	<p>(ТЛ) <i>Билина, гіпербола, символ.</i></p> <p>(ЛК) <i>Історія та культура Київської держави. Зображення героїв билин і балад у мистецтві (живописі, музиці, мультиплікації та ін.).</i></p>	1	

1	2	3	4	5
	«Ілля Муромець і Соловей-Розбійник». Утілення людських чеснот в образах героїв билин.			
4–5	Балада як жанр фольклору та літератури. Характерні ознаки балади. «Король Лір і його дочки». Моральний урок у творі. Король Лір як вічний образ.	(ТЛ) Фольклорна балада, вічний образ. (ЛК) Зображення героїв балад у мистецтві (живописі, музиці, мультиплікації та ін.).	2	
6–7	«Як Робін Гуд став розбійником». Ідеї свободи та служіння народові. Образ народного захисника Робіна Гуда.	(ТЛ) Фольклорна балада, символ. (ЛК) Зображення героїв балад у мистецтві (живописі, музиці, мультиплікації та ін.).	2	
8	Йоганн Крістоф Фрідріх Шиллер. «Рукавичка». Випробування головного героя балади. Образ справжнього лицаря, його мужність, відвага, людська гідність.	(ТЛ) Літературна балада, символ. Засоби поетичної мови (гіперболи, епітети, метафори, повтори та ін.). (ЛК) Зображення героїв балад у мистецтві (живописі, музиці, мультиплікації та ін.). (ЕК) Порівняння особливостей фольклорних і літературних балад, оригіналів і перекладів, оригіналу й перекладів балади.	1	
9	Адам Міцкевич. «Світязь». Утвердження любові до батьківщини й героїзму в баладі А. Міцкевича. Символічні образи, елементи фольклору у творі.	(ТЛ) Літературна балада, символ. (УС) А. Міцкевич у Україні. Музеї А. Міцкевича та пам'ятники письменникові в Польщі (Познань), Україні (Львів), Білорусі (Новогрудок). (ЕК) Порівняння особливостей фольклорних і літературних балад (як цілісно, так і в окремих фрагментах).	1	

1	2	3	4	5
10–11	Роберт Льюїс Стівенсон. «Вересовий трунок». Основний конфлікт балади (батько й син – король, свобода – рабство). Утвердження духовної сили пиктів, їхнього героїзму в захисті національних цінностей. Символіка твору.	<i>(ТЛ)</i> Балада, гіпербола, символ. <i>(ЛК)</i> Зображення героїв балади в мистецтві (живописі, музиці, мультиплікації та ін.). <i>(ЕК)</i> Порівняння літературного твору з його втіленням у мистецтві, порівняння оригіналу й перекладу.	2	
12	Урок розвитку мовлення. Виразне читання балад (урок-конкурс з елементами інсценізації).		1	
13	Контрольна робота. Різномірні тести (теми «Вступ», «Билини і балади»).		1	
14	Урок позакласного читання. Олександр Дюма «Три мушкетери».		1	
ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ В ЛІТЕРАТУРІ (10 год)				
15–18	Вальтер Скотт. «Айвенго». В. Скотт – засновник історичного роману. Історія та художній вимисел у романі «Айвенго». Утілення в образі Айвенго кодексу лицаря, художні засоби створення образу. Зіткнення добра, краси й справедливості з жорстокістю та підступністю. Образи Бріана де Буагильбера, принца Джона, Фрон де Бефа, Моріса де Брасі, Ровени, Ребекки. Історичний колорит твору та засоби його створення. Динаміка сюжету й гумор	<i>(ТЛ)</i> Поглиблення понять про роман (історичний роман). Види й функції пейзажу у творі. Початкові поняття про художній час, художній простір. <i>(УС)</i> Висловлювання українських митців про В. Скотта, його вплив на розвиток історичного роману. <i>(ЕК)</i> Порівняння образів персонажів (Бріан де Буагильбер і Айвенго, леді Ровена Ребекка). Зіставлення літературних творів з їхніми втіленнями в інших видах мистецтва (кіно, театр, ілюстрації та ін.).	4	
19–20	Друга світова війна в європейській поезії (К. І. Галчинський («Лист із положу», «Пісня про солдатів з Вестерплатте»), А. Маргул-Шпербер («Про назву	<i>(ЛК)</i> Культура проти війни (твори живопису, музики, кіно, у яких викривається війна). <i>(ЕК)</i> Зіставлення літературних творів з їх		

1	2	3	4	5
	концтабору Бухенвальд»), І. Вайсглас («Круки»), Б. Ш. Окуджава («До побачення, хлопчики...»). Зображення трагедії Другої світової війни.	втіленнями в інших видах мистецтва (кіно, театр, ілюстрації та ін.).	2	
21–23	Василь Биков. «Альпійська балада». Особливості сюжету та композиції повісті. Образи Івана Терешка й Джулії. Протиставлення сили дружби та кохання світу насильства. Гуманістичний зміст повісті. Символічність назви твору, ознаки жанру балади в ньому.	(ТЛ) Види й функції пейзажу у творі. Початкові поняття про художній час, художній простір. (ЛК) Культура проти війни (твори живопису, музики, кіно, у яких викривається війна).	3	
24	Контрольна робота. Різномірні тести (тема «Історичне минуле в літературі»).		1	
25	Урок розвитку мовлення. Написання сценарію телевізійної передачі про прочитаний твір і презентація сценарію (усно або з використанням комп'ютерних технологій).		1	
ДУХОВНЕ ВИПРОБУВАННЯ ЛЮДИНИ (6 год)				
26–28	Джеймс Олдрідж. «Останній дюйм». Проблема взаємин між батьками та дітьми. Символічність назви оповідання. Образи Бена й Деві, художні засоби їхнього створення. Віра у внутрішні можливості людини, подолання нею життєвих випробувань, здатність до порозуміння. Утвердження сімейних цінностей.	(ТЛ) Поглиблення поняття про оповідання, образ автора, героя. (ЛК) Утілення творів Дж. Олдріджа в мистецтві (кіно, ілюстрації тощо). (УС) Дж. Олдрідж і Україна. Українські переклади творів митця. (ЕК) Порівняння оригіналів і художніх перекладів (фрагментів) за умови володіння учнями іноземною мовою.	3	
29–30	Джозеф Редьярд Кіплінг. «Балада про Схід і Захід». «Якщо...». Протистояння та примирення Сходу й	(ТЛ) Поглиблення поняття про баладу (літературну), вірш.		

1	2	3	4	5
	Заходу в «Баладі про Схід і Захід» Р. Кіплінга. Анти тези у творі. Ідеї миру й дружби. Динаміка образів головних героїв (Камаль, Полковничий син). Проблема духовного випробування людини та її моральної стійкості у вірші Р. Кіплінга «Якщо». Сюжет і композиція вірша. Художні особливості твору, його провідна ідея (людина повинна залишатися собою в різних життєвих випробуваннях, зберігати вірність моральним принципам).	<i>(ЛК) Утілення творів Р. Кіплінга в мистецтві (кіно, ілюстрації тощо). (УС) Українські переклади твору Р. Кіплінга. (ЕК) Порівняння оригіналу й художніх перекладів (фрагментів) за умови володіння учнями іноземною мовою.</i>	2	
31	Контрольна робота. Різнірівневі тести (тема «Духовне випробування людини»).		1	
32	Урок позакласного читання. Ульф Старк «Петер і червоний птах», «Мій друг Персі, Бофало Біл і я».		1	
II семестр ДРУЖБА І КОХАННЯ (9 год)				
33– 34	Олександр Пушкін. «19 жовтня» (1925). Дитинство і юність О. Пушкіна. Уславлення ліцейської дружби й вірності ідеалам у вірші О. Пушкіна «19 жовтня». Авторські спогади й роздуми у творі.	<i>(ТЛ) Поглиблення понять про вірш, образ автора. (УС) Українські переклади творів О. Пушкіна, зіставлення оригіналу з художніми перекладами.</i>	2	
35– 38	Шолом-Алейхем. «Пісня над піснями». Віхи життєвого та творчого шляху письменника. Відображення в його творах культури та долі єврейського народу. Тема кохання в повісті Шолом-Алейхема «Пісня над піснями». Еволюція героїв (Шимека й Бузі) у часі. Біблійні мотиви в повісті. Утвердження етичних цінностей.	<i>(ТЛ) Поглиблення понять про повість, образ автора. (ЛК) Біблія («Пісня над піснями»). (УС) Шолом-Алейхем і Україна. Літературні музеї Шолом-Алейхема. (ЕК) Порівняння образів персонажів.</i>		

1	2	3	4	5
39–40	Вірші зарубіжних поетів про дружбу і кохання (Р. Бернс («Моя любов — рожевий квіт...»), Г. Гейне («Коли настав чудовий май...»), К. М. Симонов («Жди мене...»). Поетизація високого почуття, розкриття його сутності.	(ТЛ) Поглиблення понять про вірш, образ ліричного героя.	2	
41	Контрольна робота. Різномірівневі тести (тема «Дружба і кохання»).		1	
42	Урок розвитку мовлення. Презентація «Шляхами письменника» (підготовка учнями мультимедійної презентації з усною розповіддю та коментарями).		1	
ЛІТЕРАТУРНИЙ ДЕТЕКТИВ (5 год)				
43–44	Детектив як жанр літератури, характерні ознаки жанру. Жанрове розмаїття детективів. Едгар Аллан По. «Золотий жук». Е. А. По — засновник жанру детективу у світовій літературі. Захопливий сюжет повісті «Золотий жук». Особливості композиційної будови твору — «розповідь у розповіді», її художнє значення (поєднання різних точок зору, створення емоційного напруження, таємничої атмосфери та ін.). Образи Вільяма Лєграна, Джулієра, оповідача.	(ТЛ) Оповідач і розповідач. Початкове поняття про точку зору. (ЛК) Екранізації творів Е. А. По. Музеї письменника в США (Балтимор, Річмонд). (ЕК) Порівняння оригіналів і художніх перекладів (за умови володіння учнями іноземною мовою).	2	
45–46	Артур Конан Дойл. Оповідання про Шерлока Холмса («Пістрява стрічка», «Спілка рудих»). А. Конан Дойл — відомий автор детективних циклів. Особливості сюжету та композиції оповідань про Шерлока Холмса.	(ТЛ) Оповідач і розповідач. Початкове поняття про точку зору. (ЛК) Екранізації творів А. Конана Дойла. Музеї Шерлока Холмса у Великобританії (Лондон). Пам'ятники письменнику та його героям.		

1	2	3	4	5
	Шерлок Холмс як безпосередній учасник розв'язання сімейного конфлікту в оповіданні «Пістрява стрічка». Різні точки зору на події як художній прийом створення атмосфери таємничості. Іронічне зображення пристрасті людини до легкого збагачення в оповіданні А. Конана Дойла «Спілка рудих». Сутність «дедуктивного методу» Шерлока Холмса, утвердження в його образі сили інтелекту й моральних якостей. Доктор Ватсон як оповідач.	(УС) Українські письменники — майстри детективного жанру. (ЕК) Порівняння оригіналів і художніх перекладів (за умови володіння учнями іноземною мовою). Порівняння літературних детективів з екранізаціями.	2	
47	Контрольна робота. Різномірневі тести (тема «Літературний детектив»).		1	
48	Урок позакласного читання. Клаус Гагеруп «Золота Вежа».		1	
СВІТОВА НОВЕЛА (6 год)				
49–50	Новела як літературний жанр, її характерні ознаки, різновиди. О. Генрі. «Дари волхвів», «Останній листок». О. Генрі — майстер новели. Моральні цінності в новелі «Дари волхвів». Біблійні мотиви у творі, художні деталі. Новела «Останній листок» — гімн людині, котра здатна на самопожертву заради ближнього. Специфіка розкриття образу Бермана (непримітна зовнішність, невдаха, найкращий «шедевр» митця). Образи дівчат, їхня динаміка (Сью, Джонсі). Особливості художньої мови новели, розповідач.	(ТЛ) Поглиблення понять про оповідача й розповідача, про точку зору. Новела та її різновиди. (ЛК) Біблія («Поклоніння волхвів»). (УС) Українські письменники — майстри новели. (ЕК) Порівняння образів героїв новел О. Генрі. Порівняння оригіналів і художніх перекладів новел О. Генрі (окремих фрагментів творів за умови володіння учнями іноземною мовою).	2	

1	2	3	4	5
51–52	Герберт Джордж Уеллс. «Чарівна крамниця». Видатний англійський фантаст Г. Дж. Уеллс. Точка зору дорослого й дитини в новелі «Чарівна крамниця». «Дива» та їх сприйняття персонажами. Оповідач твору (батько). Особливості дитячого світу. Роль елементів фантастики.	<i>(ТЛ) Поглиблення понять про оповідача й розповідача, про точку зору. Новела та її різновиди. (ЕК) Порівняння оригіналів і художніх перекладів новел Г. Дж. Уеллса (окремих фрагментів творів за умови володіння учнями іноземною мовою).</i>	2	
53–54	Рюноске Акутагава. «Павутинка». Майстер японської новели Р. Акутагава. Утілення ідеї про моральну справедливість у новелі «Павутинка». Філософський зміст твору. Підтекст. Художні образи новели (Будда, Кандата).	<i>(ТЛ) Поглиблення понять про оповідача й розповідача, про точку зору. Новела та її різновиди. (ЛК) Особливості вірувань японців. (УС) Українські письменники – майстри новели.</i>	2	
55	Урок розвитку мовлення. Складання власного твору в стилі прочитаних новел.		1	
СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА. Я І СВІТ (6 год)				
56–57	Айзек Азімов. «Фак». Роздуми про майбутнє людини й людства. Образ Джорджа Плейтена. Проблема духовної реалізації людини. Розуміння сутності культури й освіти, призначення людини в сучасному світі. Утвердження сили людського інтелекту, самостійності мислення, творчої уяви, моральних цінностей.	<i>(ТЛ) Поглиблення понять про оповідача, розповідача, повість, фентезі. Поглиблення уявлень про категорію «художність» в оцінці творів масового мистецтва. (ЛК) Коло читання сучасних підлітків. (УС) Бібліотеки України. (ЕК) Порівняння образів підлітків у творах.</i>	2	
58–59	Діана Вінн Джонс. «Мандрівний Замок Хаула». Поєднання елементів казки та детективу у творі. Образ Софі, світ її мрій, бажань,	<i>(ТЛ) Поглиблення понять про оповідача, розповідача, повість, фентезі. Поглиблення уявлень про категорію «художність»</i>		

Продовження табл.

1	2	3	4	5
	жахів. Значення художнього прийому чаклунства у творі.	<i>в оцінці творів масового мистецтва.</i>	2	
60–61	Корнелія Функе. « Чорнильне серце ». Тема «оживлення» книжки у творі. Образ Меггі – дівчинки, котра любить читати. Її пригоди й духовне випробування. Поєднання уявного й реального світів.	(ТЛ) Поглиблення понять про казку, роман-фентезі. (ЛК) Сайти популярних сучасних письменників світу.	2	
62	Контрольна робота. Різні рівневі тести (теми «Світлова новела», «Сучасна література»).		1	
63	Урок позакласного читання. Анна Гавальда «35 кіло надії».		1	
ПІДСУМКИ (2 год)				
64–65	Узагальнення та систематизація навчального матеріалу.		2	
66–70	Резервний час.		5	

ВСТУП

УРОК № 1

Тема. Лицарям ХХ століття. Оригінал і переклад

Мета. *Ознайомити* учнів зі змістом і метою вивчення предмета в новому навчальному році, структурою підручника та супровідними виданнями; *розкрити* значення понять «оригінал» і «переклад» (на прикладі окремих текстів); *виявити* роль художнього перекладу в сучасному житті людини й людства, роль художніх перекладів у розвитку культури, відносин між народами; *ознайомити* учнів із витоками й основними етапами української перекладацької традиції, з діяльністю видатних українських перекладачів, які зробили значний внесок у культуру України; *формувати* в учнів мотивацію до читання художньої літератури мовами оригіналів; *виховувати* засобами художньої літератури патріотизм, готовність захищати рідну землю, її цінності.

Обладнання: підручник, зошит для контрольного оцінювання, світлини найкращих бібліотек світу й України, мультимедійна презентація «Майстри українського художнього перекладу».

Підготовка учнів до уроку: учні отримують завдання презентувати улюблений твір, прочитаний улітку.

ХІД УРОКУ

Україна жде лицарів духу!

Іван Франко

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

- Вступне слово вчителя.

— Кожна епоха породжує своїх героїв. У добу античності люди захоплювалися мужністю Прометея й Геракла, майстерністю Дедала та Пігмаліона, сміливістю Ікара й Орфея... На зміну їм в епоху Середньовіччя прийшли Робін Гуд і його товариші, хоробрі лицарі й прекрасні дами... У ХХІ ст. теж потрібні герої — справжні лицарі (лицарки), віддані своїй Батьківщині й ідеалам справедливості, честі, краси та добра. Дух лицарства нині палає в серцях тих, хто любить Україну й прагне бути корисним. Ми всі лицарі (чи лицарки), коли йдеться про захист рідної країни, її незалежність і процвітання.

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Читання й обговорення Кодексу сучасного лицаря (с. 3 підручника).

1. Лицар любить свою Вітчизну понад усе, її свобода й процвітання — його головна мета.

2. Лицар вільний у своєму мисленні, не спиняється у творчому пошуку.

3. Лицар не боїться випробувань, уміє ставити високі цілі й досягати їх.

4. Лицар допомагає знедоленим і скривдженим.

5. Лицар поважає позицію інших і вміє відстоювати власну думку.

6. Лицар не має у своєму серці зла, ненависті, заздрощів, жорстокості.

7. Лицар цінує дружбу, кохання, милосердя, совість, честь, правду.

8. Лицар не може ані дня прожити без книжки, бо вона кличе його до нових подвигів і прокладає шлях у майбутнє.

III. Оголошення теми, епіграфа уроку.

IV. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

• Читання й обговорення статті «Як працювати з підручником» (с. 4–5 підручника).

— Про які рубрики підручника ви дізналися? З якими з них ви вже працювали в 5–6 класах? Які з'явилися нові?

— Як ви зрозуміли слова Даніеля Пеннака?

V. Формування нових знань і способів дії.

1. Слово вчителя про переклад і його значення у світі.

— Перші перекладачі з'явилися ще в Стародавньому Єгипті в III тис. до н. е. Вони працювали при дворі фараонів і в храмах. У Давньому Римі відомим перекладачем був сенатор Гай Ацилій, який спеціалізувався в усному мовленні. А перші писемні переклади в Стародавньому Римі здійснив Люцій Лівій Андронік. Його найвагомішою працею став переклад із давньогрецької мови поеми Гомера «Одіссея» латиною. Значного розвитку перекладацька діяльність досягла в добу Середньовіччя (XI–XIII ст.). Тоді перекладачі жили при монастирях, перекладали релігійні тексти, передовсім Біблію. До їхньої роботи висувалися певні вимоги, оскільки важливо було максимально точно перекласти священні тексти. В епоху Відродження (XIV–XVI ст.) у Європі з'явилися перші університети, де, крім викладання різних наук, спеціально готували перекладачів.

Мистецтво перекладу було здавна відомо в Київській державі, де з часів прийняття християнства (988 р.) перекладали біблійні та богослужбові книги, твори церковних діячів тощо. Важливий внесок у розвиток перекладу зробив великий князь київський *Ярослав Мудрий* (близько 983–1054). При дворі Ярослава Мудрого була заснована школа переписувачів книг із різних мов. До Києва запро-

шували знавців різних мов, які ставали викладачами цієї школи. З поширенням друкарства на території України значну кількість літератури перекладали не лише в монастирях, а й в університетах. При університеті Святого Володимира вченими було організовано гурток, який забезпечував друкарів перекладами богословських і навчальних текстів. Великий внесок у справу залучення України до духовних здобутків світу здійснила Києво-Могилянська академія, заснована в XVII ст.

2. Словникова робота (с. 6 підручника). *Переклад, художній переклад, перекладач.*

3. Перегляд і обговорення презентації «Майстри українського художнього перекладу».

— Імена яких перекладачів ви зустрічали, вивчаючи зарубіжну літературу в 5 і 6 класах?

— Як ви зрозуміли слова Й. В. Гете, що переклад — це «один із найважливіших і найсуттєвіших засобів спілкування між людьми»?

— Чим відрізняється художній переклад від інших видів перекладу?

— Як, на вашу думку, перекладач поєднує різні культури?

4. Аналітично-інтерпретаційна групова робота.

Завдання № 1

Прокоментуйте!

Заспів до поеми Дж. Г. Байрона «Мазепа» видатного українсько-го перекладача XIX ст. *Михайла Старицького:*

Британця пісню голосну
Я переклав на рідну мову,
Щоб неокриленому Слову
Добути силу чарівну.

Завдання № 2

Прокоментуйте!

«Перекладати треба на свою мову... так, щоб відчувався повів і колорит первотвору», «...щоб слова з багатих не зробилися убогі,

Щоб залишилась думка в них жива
І щоб душі поетової вияв
На нас, як рідний, з чужини повіяв».

М. Рильський

Завдання № 3

Прокоментуйте!

У статті «Майстри перекладу» Григорій Кочур порівняв художній переклад з виконанням музичного твору, який є єдиним, про-

5. Виступи представників груп з коментарями, на підставі яких буде зроблено спільний підсумок («мозаїка»).

№ 1	Художній переклад робить іноземне слово рідним і зрозумілим.
№ 2	Не існує єдиного правильного перекладу, кожен із перекладачів привносить у твір власне бачення оригіналу.
№ 3	Перекладач намагається відтворити художні образи оригіналу засобами рідної мови.
№ 4	Для перекладача важливо відтворити не тільки зміст, а й форму твору.

VI. Застосування знань, умінь, навичок.

- Узагальнення вчителя.

— Художній переклад суттєво відрізняється від нашого практичного мовлення. Найголовніша різниця полягає в тому, що практичне мовлення виконує передовсім функцію передавання інформації, а в художньому тексті до цього додається й естетична функція. Щоб зробити переклад художнього твору, мало знати мову оригіналу й мову перекладу. Треба знати життя обох народів, спосіб їхнього мислення, історію, традиції та звичаї. Художній переклад є явищем одразу двох літератур — народу, мовою якого було створено оригінал, і народу, мовою якого його перекладено.

VII. Домашнє завдання.

- Прочитати статтю підручника «Оригінал і переклад»; підготувати приклад художнього перекладу, зроблений українськими перекладачами.

УРОК № 2

Тема. «Як рідний, з чужини повів...» (*Види перекладів, специфіка художнього перекладу. Переклад і переспів*)

Мета. *Ознайомити* учнів із видами перекладів, особливостями художнього перекладу; *розкрити* значення понять «переклад» і «переспів»; *учити* розрізняти види перекладу (на конкретних прикладах текстів), порівнювати переклад і переспів одного й того самого твору, установлювати подібність і відмінності між ними; *виявити* роль художніх перекладів у розвитку культурного діалогу, дружніх відносин між народами; *формувати* в учнів мотивацію до читання художньої літератури мовами оригіналу; *виховувати* засобами художньої літератури любов до рідного слова, до вдумливого читання.

Обладнання: таблиця «Переклад і переспів», слайди — репродукції картин Тараса Шевченка «Автопортрет» (1840), «Молитва» (1856–1857), Рембрандта «Саул і Давид» (1629–1630), світлини скульптур Донателло «Давид» (1430), Мікеланджело «Давид» (1504).

ХІД УРОКУ

Культура — найкоротший шлях до порозуміння між народами.

Микола Лукаш

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

- Експрес-опитування.
 - Поясніть значення понять «лицар», «лицарство».
 - Визначте роль літератури у вихованні лицарських якостей сучасного громадянина України.
 - Пригадайте імена видатних українських перекладачів.
 - Чи можна вважати українських перекладачів лицарями культури? Обґрунтуйте свою думку.

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

1. Слово вчителя.

— Відомий український перекладач Григорій Кочур уважав, що перекладні твори повинні мати той самий емоційний вплив на читача, що й оригінал рідною для поета мовою. Разом із тим перекладні твори мають привносити щось нове: збагачувати рідну літературу новим поетичним змістом, іншою образністю, новими ритмами.

2. Читання та конспектування статті підручника про основні принципи аналізу й інтерпретації художнього перекладу (с. 6–9).
Варіант конспекту:

Основні принципи аналізу й інтерпретації художнього перекладу

Художній переклад має відповідати таким *принципам*:

- 1) точність відтворення основного змісту, форми й відтінків (домінант оригіналу);
- 2) літературність (відповідність нормам літературної мови);
- 3) урахування традицій і звичаїв народів, специфіки їхнього життя, епохи, мови;
- 4) художня цілісність, гармонійність, що мають естетичний вплив на читача.

Домінанти — ключові елементи, які визначають зміст і форму твору, його художній смисл.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Робота з таблицею.
— Прокоментуйте положення таблиці.

Відмінності переспіву й перекладу

Переклад (художній)	Переспів
Якнайточніше відтворення змістових і формальних доміант першоджерела — іншомовного оригіналу.	Подібність до оригіналу в окремих елементах (сюжети, мотиви, образи тощо), але це цілком самостійний твір.
Висловлення позиції автора іншомовного оригіналу.	Висловлення власної позиції автора переспіву.
Збереження колориту іноземності (зв'язку з епохою, життям іншої країни, її традиціями, звичаями тощо).	Виразний національний колорит, наближення до духовних потреб країни й народу автора переспіву.

2. Культурологічний коментар до «Давидових псалмів». Перегляд слайд-репродукцій і слайд-фото видатних творів мистецтва, у яких створено образ Давида (Рембрандта, Мікеланджело, Донателло).

3. Виразне читання й обговорення біблійного псалма (с. 9–10 з підручника).

- Про які заборони для праведної людини йдеться у творі?
- Як ви розумієте слово *злорік*, знайдіть до нього синоніми? (*Злостивець, недобррозичливець*).
- Які порівняння вживає автор для праведних і безбожних людей? Поясніть роль цього художнього засобу в псалмі.
- Якою думкою завершується псалом? Яка антитеза увиразнює ідею твору?

4. Виразне читання й обговорення твору Т. Шевченка (с. 10).

- Чим подібні й чим відрізняються подані тексти?
- Визначте ознаки переспіву у вірші Т. Шевченка.
- Які ідеї втілено в переспіві Т. Шевченка?

5. Заповнення таблиці в процесі обговорення.

Відмінності біблійного тексту й авторського переспіву

Біблія		Твір Т. Шевченка
Прозова	Форма	Віршована
Дерево над водою — полова; Безбожні — праведні.	Образи (антитези)	Зелене дерево, плоди — попіл, оновлення — загибель, Зло — добро.
Бог урятує праведних.	Ідея	Добро (життя людини або народу за Божими заповідями, від серця й волі) завжди перемагає зло.
Розчиняється в біблійному тексті.	Позиція автора	Автор починає псалом як біблій- ний текст, але поступово його слово стає розмовним, зрозумі- лим, емоційним, пророцьким.

Творче завдання.

— Напишіть твір-роздум на тему «Діла добрих оновляться, Діла злих загинуть» (8–10 речень).

V. Застосування знань, умінь, навичок.

- Підсумкова бесіда.

— Яким, на вашу думку, має бути якісний (вдалий) художній переклад? Сформулюйте вимоги до нього.

— Дайте визначення поняттям «оригінал» і «переклад». У чому полягає специфіка художнього перекладу?

— Які види перекладу ви знаєте? Розкрийте їх специфіку.

— Чим відрізняється переспів від перекладу?

— Які події вплинули на розвиток української перекладацької традиції?

— Назвіть імена відомих українських перекладачів. З якими їхніми перекладами ви ознайомлені?

VI. Домашнє завдання.

• 30 вересня в різних країнах світу відзначають Міжнародний день перекладача. До цього дня підготувати разом з учителем і однокласниками виставку улюблених книжок зарубіжних авторів, розказати про перекладачів, які їх перекладали, про особливості їхніх перекладів.

БИЛИНИ І БАЛАДИ

УРОК № 3

Тема. Билинний герой Ілля Муромець (*Билина як жанр давньої літератури. Ідеал воїна-захисника в билині «Ілля Муромець і Соловей-Розбійник»*)

Мета. *Розкрити* поняття про билину як жанр літератури; *виявити* художні особливості билини; *розкрити* подібність і відмінності билини від казки, міфу; *пояснити* історичну основу билин; *охарактеризувати* типи билинних образів; *виявити* сюжетні елементи й ідею билини «Ілля Муромець і Соловей-Розбійник»; *учити* визначати засоби поетичної мови в билинах (гіпербола, постійний епітет, повтор); *розвивати* вміння висловлювати власну думку, емоційне ставлення до зображених героїв, подій; *розвивати* навички виразного читання, коментованого читання; *виховувати* патріотизм, прагнення до героїчних учинків на благо вітчизни.

Обладнання: сучасні фото пам'ятника Володимирі Великому (м. Київ), Михайлівського Золотоверхого собору (м. Київ), Успенського собору (м. Київ); репродукції картин В. Васнецова «Богатирі» (1898), «Ілля Муромець» (1914), М. Шемарова «Ілля Муромець» (1974); фрагменти мультфільмів «Ілля Муромець і Соловей-Розбійник» (*режисер В. Аксенчук, СРСР, 1978*) та «Ілля Муромець і Соловей-Розбійник» (*режисер В. Горопчин, Росія, 2007*); уривок з опери О. Бородіна «Богатирі» (1868).

ХІД УРОКУ

Й великими, й малими ділами
можна заслужити милість Божу.

Володимир Мономах
«Повчання дітям»

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

- Хто такий Ілля Муромець?
- Яких ще героїв-богатирів Київської держави ви знаєте?

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

1. Розповідь учителя про Київську державу (історія, культура, релігія) з демонстрацією репродукцій і фото.

2. Читання й обговорення статті підручника «Поетичне відображення історії Київської держави в билинах» (с. 11–12).

- Імена яких реальних історичних діячів трапляються в билинах?
- Назвіть хронологічні межі подій, зображених у билинах.
- Визначте роль билини в культурі Київської держави.

3. Робота з таблицями.

Спільні ознаки народних казок і билин

1. Належність до оповідних жанрів фольклору.
2. Розгалужена система подій.
3. Поєднання реальності та художньої вигадки, фантастики.
4. Боротьба добра і зла, життя і смерті, війни і миру, кохання та ненависті з обов'язковою перемогою добрих сил.
5. Поділ героїв на позитивних і негативних.
6. Утілення народних уявлень про ідеал (героя, держави, правління, сім'ї).
7. Первісне побутування в усній формі, наявність різних варіантів.
8. Використання характерних фольклорних прийомів (зачин, кінцівка, повтори, гіпербола, чарівність, постійні епітети, метафори, символи тощо).

Відмінності народних казок і билин

Народні казки (чарівні)	Билини
Герої — звичайні люди, які потрапляють у чарівний світ.	Герої — богатирі, наділені величезною силою, або прості люди, наділені надзвичайними якостями.
Зміст — життєві події, перетворені народною фантазією.	Зміст — важливі події національно-історичного значення, які відтворюються в легендарній або казковій формі.
Казка сприймається як вигадка.	Билини сприймаються як події реальної історії, відображені засобами художньої умовності.
Місце дії не визначено.	Місце дії чітко визначено в конкретних назвах.
Головна мета — розважити слухачів і дати їм моральний урок.	Головна мета — передати емоційне ставлення до реальних історичних подій, утілити ідеї служіння державі, добру, свободі, миру.
Існує у формі розповіді.	Особливий билинний вірш, пісенна форма.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Коментоване читання билини «Ілля Муромець і Соловей-Розбійник». Під час читання різні групи учнів створюють «Богатирський словник», «Словник географічних назв», «Історичний словник».

«Богатирський словник»

Сагайдак — футляр для лука та стріл.

Кольчуга — частина старовинного захисного військового спорядження у вигляді сорочки з металевих кілець.

Палиця — важкий дрючок з потовщенням на кінці, що в старовину використовувався як зброя.

Піхви — футляр для шаблі, кинджала, меча.

Шолом — старовинний військовий металевий головний убір, що захищав від удару холодною зброєю.

Щит — ручний предмет старовинного військового озброєння у вигляді заокругленої чи прямокутної дошки (з дерева, металу, шкіри тощо) для захисту тіла воїна від ударів холодною зброєю.

2. Бесіда за змістом билини.

— Розкажіть версії про походження Іллі Муромця.

— Куди та з якою метою він вирушає з рідної домівки?

— Як Ілля Муромець захистив Чернігів?

— Чому він відмовився стати там воєводою?

— Перекажіть епізод про поєдинок Іллі Муромця й Солов'я-Розбійника.

— Як Володимир зустрів Іллю Муромця в Києві?

— Знайдіть у тексті билини «Ілля Муромець і Соловей-Розбійник» фольклорні засоби, наведіть відповідні цитати.

— Доведіть цитатами з тексту, що Ілля Муромець сильний, скромний, відданий християнській вірі та князю Володимирові.

— Визначте частини сюжету билини: експозиція, зав'язка, розвиток дії, кульмінація, розв'язка.

3. Робота з таблицею. Створення цитатного плану подій.

	Події	Цитати з билини
1	Від'їзд Іллі Муромця	
2	Перемога в першому бою під Черніговом	
3	Розповідь чернігівців про Солов'я-Розбійника	
4	Бій Іллі Муромця й Солов'я-Розбійника	
5	Перемога богатиря	
6	Зустріч з князем Володимиром	
7	Два накази Іллі Муромця	
8	Свист Солов'я-Розбійника	
9	Страта підступного ворога	
10	Уславлення Іллі Муромця	

4. Перегляд і обговорення фрагментів із мультфільмів «Ілля Муромець і Соловей-Розбійник» (режисер В. Аксенчук, СРСР, 1978), «Ілля Муромець і Соловей-Розбійник» (режисер В. Торощин, Росія, 2007).

– Висловіть своє враження про мультфільм в аспекті відтворення сюжету билини, образу головного героя, особливостей поетичної мови.

– Поміркуйте, чому автори екранізацій осучаснюють художні твори, змінюють сюжети, характери героїв.

– Порівняйте анімаційні версії з позиції пересічного глядача (літературознавця, історика).

Творче завдання-дослідження

– Доведіть, що події в билині «Ілля Муромець і Соловей-Розбійник» відбуваються в період після хрещення Київської держави, тобто після 988 р.

– Як Ілля Муромець ставиться до віри?

– Як він її захищає?

– У яких словах і вчинках героя це відображено?

5. Робота з ілюстраціями.

– Роздивіться ілюстрації до билини «Ілля Муромець і Соловей-Розбійник» художників Віктора Васнецова й Михайла Шемарова. Яким постає билинний герой у зображенні митців? Як кожен з них увиразнив утілення в ньому рис ідеального героя?

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Ігровий гейм

Складання кросворда за опорними словами (виділені літери мають скласти ім'я билинного героя). Форму кросворда оберіть з «Богатирського словника».

Гіпербола, билина, шолом, голядь.

Муrom, кольчуга, Володимир, символ, меч, епітет, чернігівці, тридцять.

VI. Домашнє завдання.

1. Прочитати билину «Ілля Муромець і Соловей-Розбійник», статтю підручника про билини. 2. Підготувати інсценізацію уривка з билини (колективне завдання).

УРОК № 4

Тема. Шляхами менестрелей (*Балада як жанр фольклору та літератури. Характерні ознаки балади «Король Лір і його дочки»*)

Мета. Дати визначення поняття «балада», як жанру фольклору та літератури; *поглибити* уявлення про характерні ознаки ба-

лади; *розкрити* подібність і відмінності балади від билини; *поглибити* уявлення учнів про художній образ, вічний образ; *розвивати* вміння та навички емоційної оцінки подій і героїв твору; *розвивати* навички виразного читання, коментованого читання, зв'язного мовлення; *виховувати* любов до художнього слова, мораль.

Обладнання: відеокліп на музику В. Івасюка «Балада про мальви»; аудіозапис пісні менестрелей (*гурт «Веселі хлоп'ята»*); квіти мальви; мультимедійна презентація «Балада у творчості різних народів».

Підготовка учнів до уроку: для «менестрелів» готуються відповідні костюми, виступи, пісня.

ХІД УРОКУ

У старих баладах чуємо биття схвильованого людського серця і розповідь про події, перетворені народною фантазією.

Іван Франко

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

- Вступне слово вчителя.

— На півдні Франції, у місцевості Прованс, виникли танцювальні пісні про кохання, які називали *баладами*. Вони дуже швидко стали популярними у виконанні мандрівних співців (*менестрелів*) серед різних верств населення. Французькі народні балади мали усталену форму (постійні три строфи, приспів, повтори, звернення до певної особи, римування, зв'язок із танцем, рухами), але поступово вони ставали більш вільними за своєю будовою, поширюючись у європейських країнах. Згодом у фольклорних баладах, що втратили танцювальну основу, уже йшлося не тільки про кохання, а й про подвиги героїв, історичні події та всілякі неймовірні ситуації, що робило сюжет напруженим і захоплюючим. Фольклор є потужним джерелом художньої літератури, що засвідчує жанр балади. Його використовували письменники різних часів і народів: у Франції — Франсуа Війон; в Англії — Роберт Бернс, Джон Кітс, Семюель Колдрідж, Джордж Байрон, Роберт Льюїс Стівенсон, Редьярд Джозеф Кіплінг; у Росії — Василь Жуковський, Олександр Пушкін, Михайло Лермонтов; у Німеччині — Йоганн Вольфганг Гете, Фрідріх Шиллер, Генріх Гейне; у Польщі — Адам Міцкевич; в Україні — Петро Гулак-Артемівський, Леонід Боровиковський, Тарас Шевченко, Борис Грінченко та багато інших. За тематикою літературні балади бувають *фантастичними, історичними (або історико-героїчними), соціально-побутовими* тощо. Жанр балади

актуальний і сьогодні. Його використовують сучасні письменники, наприклад Дмитро Павличко, Іван Драч, Ліна Костенко та ін.

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

Рольова гра «Менестрелі»

1. Два учні-«менестрелі» (під музику гурту «Веселі хлоп'ята») виконують пісню й читають уривки з балад.

1 учень

Менестрель завжди в дорозі.
Менестрель завжди в путі.
Трубадура кормлять ноги
А ще — талант... і ...ви.

2 учень

Менестрелі, трубадури.
Сьогодні — тут, а завтра — там.
Лютня грає, сміх лунає —
Світ балад дарує вам.

2. «Менестрелі» читають уривки з балад «Король Лір і його дочка»; «Рукавичка» Ф. Шиллера; «Світязь» А. Міцкевича; «Вересовий трюнок» Р. Стівенсона.

3. Вікторина від «менестрелів».

1. Назвіть жанри фольклору.
2. Як називали виконавця билин?
3. Який музичний інструмент супроводжував виконання билини?
4. Який музичний інструмент завжди зі мною — менестрелем?
5. Яку будову має французька балада?
6. Які літературні балади ви знаєте?
7. На які тематичні цикли поділяють балади?
8. Як ще називали мандрівних музикантів у різних країнах у добу Середньовіччя?

III. Оголошення теми, епіграфа уроку.

1. Читання й обговорення епіграфа уроку.

2. Прослуховування сучасної балади В. Івасюка на вірш Б. Гури «Балада про мальви».

— Прокоментуйте слова І. Франка (*епіграф*). Чи можна їх застосувати щодо сучасної балади?

— Виявіть актуальність сучасних балад українських авторів.

IV. Формування нових знань і способів дії.

Словникова робота

Балада (від фр. *ballade*, прованс. *ballar* — танцювати) — жанр фольклору та літератури, у якому органічно поєдналися розповідь (епос) і людські почуття (лірика). Тому баладу називають *ліро-епічним жанром* (або *ліро-епос*).

Характерні ознаки балади:

- невеликий обсяг;
- напружений драматичний сюжет;

- невелика кількість подій і персонажів;
- поєднання епосу (зображення зовнішніх подій) і лірики (зображення почуттів героїв, емоційне ставлення автора до подій);
- тісний зв'язок із фольклором (мотиви, образи, художні засоби, мова);
- можливе використання фантастики;
- велика роль описів, пейзажів.

1. Робота з таблицею.

Народна балада	Літературна балада
Колективний автор (народ)	Індивідуальне авторство (письменник)
Традиційна будова	Вільна будова
Провідні теми — нещасливе кохання, помста, героїчні діяння, фантастичні події та ін.	Широке коло тем і проблем — кохання, історичні події, боротьба за незалежність, питання людського буття тощо
Зв'язок з піснею, танцем	Поширення в словесній формі
Існування в різних варіантах	Існування в одному авторському варіанті
Народні мотиви (зрада, розставання й повернення, передчуття, лиховісні сили, упізнавання, боротьба зі смертю, перетворення та ін.) і образи (у тому числі фантастичні)	Творче використання автором традицій фольклору (фантастика, традиційні образи, символи, гіперболи, постійні епітети, метафори, порівняння та ін.)
Віршована та невіршована (прозова) форми	Віршована форма, балада інтегрується з іншими літературними жанрами (вірш, поема)

2. Робота з підручником. Читання статті «Балада як жанр фольклору та літератури» (с. 23–24).

V. Застосування знань, умінь, навичок.

- Підсумкова бесіда.
 - Дайте визначення жанру балади.
 - Назвіть провідні ознаки балади.
 - Виявіть подібність і відмінності билини та балади?
 - Доведіть зв'язок жанру балади з традиціями фольклору.
 - Визначте подібність і відмінності народної та літературної балади.
 - Які сюжети були характерними для балади?
 - Розкрийте особливості будови балади.

VI. Домашнє завдання.

1. Прочитати фольклорну баладу «Король Лір і його дочки».
2. Визначити ознаки фольклорної балади у творі.

УРОК № 5

Тема. «Чого варті улесливі слова?» (*Балада «Король Лір і його дочки»*. *Моральний урок у творі. Король Лір як вічний образ*)

Мета. *Поглибити* поняття про баладу як жанр фольклору та літератури, знання про характерні ознаки балади; *розкрити* подібність і відмінності балади з іншими жанрами фольклору; *поглибити* уявлення учнів про художній образ, вічний образ; *охарактеризувати* образи фольклорних балад як традиційні й вічні, *розкрити* втілення в них народних уявлень (про мораль, патріотизм, героїзм тощо); *розвивати* вміння та навички виразного читання, коментованого читання, зв'язного мовлення; *виховувати* повагу до батьків, милосердя, любов до ближнього.

Обладнання: мультимедійна презентація «Король Лір у кіно й театрі»; фрагменти з кінофільмів «Король Лір» (*режисер Г. Козінцев, композитор Д. Шостакович, СРСР, 1970*); репродукції картини В. Йємса «Корделія» (1888), ілюстрації Дж. Герберта «Король Лір і його дочки», П. Татарникова.

ХІД УРОКУ

Повість про дитячу невдячність.

Іван Франко

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

Компетентнісний тренінг

Що знаємо та вміємо	Про що хочемо дізнатися
Визначення балади	Як змінилася балада з часів доби Середньовіччя?
Історія виникнення	Які балади є популярними для різних часів і народів?
Автори балад різних часів і народів	Відомі сучасні виконавці. Особливості сучасної балади.
Ознаки фольклорної та літературної балади	Засоби виразності, особливості мови балади.
Провідні теми й мотиви	Традиційні та вічні образи балад.

III. Оголошення теми, епіграфа уроку.

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Робота з підручником. Читання й обговорення статті «Король Лір і його дочки» (*коментарі до балади, с. 24*).

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Виразне читання й обговорення балади.

– Визначте експозицію твору. Як у ній зображено головних персонажів?

– Чому молодша донька не сказала батькові слів, яких він чекав від неї?

– Який зміст уклала Корделія в слова «свій довг дитячий все сповняти»?

– Знайдіть епітети й порівняння, які характеризують дочок короля Ліра.

– Охарактеризуйте образи Регани, Гонореллі й Корделії, простежте за їхніми змінами, спираючись на текст.

– Як король Лір поплатився за свою довірливість?

– Розкажіть про його поневіряння.

– Визначте кульмінаційний момент твору.

– Знайдіть рядки, у яких утілено ідею балади.

– Скільки разів і в чому помилявся король Лір? Яка, на вашу думку, його найбільша помилка?

– Чи можна уникнути такої ситуації, у яку потрапив король Лір? Як?

2. Складання плану балади з визначенням частин сюжету.

Уривки з твору	Частини сюжету
<i>У Англії колись був король Лір І панував собі на честь і славу...</i>	
<i>Та королю подобалось старому Раз їм питання предложити...</i>	
<i>Отак дві старші сестри підійшли Старого короля облесними словами, Найменшу ж через королівський гнів Сеї час з двора протурено за брами.</i>	
<i>Король французький як пізнав її, Не дбаючи на гнів вітця старого, За королеву взяв її до себе...</i>	
<i>Жебрацький кий узяв у руки той, Що королівську носив корону.</i>	
<i>Дочка, як лиш про горе батька вчула, Сеї час йому з підмогою прийшла...</i>	
<i>В товаристві Корделії вернув Король до Англії з дочками воювати...</i>	
<i>Впав непритомний і оглушений На її груди білі І вмер з тяжким зітханням...</i>	

3. Робота з підручником. Читання рубрики «Україна і світ» (с. 29).

4. Слово вчителя про художні особливості староанглійської балади.
— У британській культурі балада є поширеним жанром, який має національну своєрідність, а саме: 1) різноманіття сюжетів (переважно загальнолюдських); 2) широке використання монологів і діалогів; 3) балада не містить прямого повчання, кожен робить для себе власні висновки; 4) поділ на строфи, милозвучність яких утворює чергування наголошених і ненаголошених складів; 5) традиційні образи (море, квіти, палац, брама, корона та ін.) тощо.

— Які ще особливості староанглійської балади ви помітили, прочитавши твір про короля Ліра та його дочок?

Творче завдання

— Поясніть значення метафор в українському перекладі балади: 1) «Що зразу там було медове, Те незадовго стало квасом»; 2) «Жебрацький кий узяв у руку той, Що королівськую носив коню».

— Про кого та про які перетворення йдеться в цих рядках?

5. Культурологічний коментар учителя з демонстрацією кінофрагментів і репродукцій.

— Образ легендарного короля Ліра став вічним. Він змальований не тільки в міфах, літописах і староанглійській баладі, а й у п'єсі видатного англійського драматурга В. Шекспіра «Король Лір» (1608). Ця історія час від часу відроджується в різних видах мистецтва — літературі, живописі, опері та балеті. Чому, на вашу думку, образ короля Ліра є актуальним і сьогодні?

Словникова робота

Вічний образ (у художній літературі) — літературний образ, який за глибиною художнього узагальнення виходить за межі конкретних творів і зображеної в них історичної доби, містить невичерпні можливості для філософського осмислення буття.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

1. Зіставлення літературних творів.

— Пригадайте народні та літературні казки, у яких батько випробовує своїх дітей (дочок, синів, невісток). Порівняйте один з казкових творів із баладою «Король Лір і його дочки».

2. Підсумкова бесіда.

— Визначте характерні ознаки балади у творі «Король Лір і його дочки». Наведіть приклади з тексту.

— Порівняйте староанглійську баладу «Король Лір і його дочки» з прочитаною билиною, спираючись на міркування І. Франка.

— Чому, на вашу думку, історія про короля Ліра є завжди актуальною?

— Які висновки ви зробили для себе, прочитавши баладу?

VI. Домашнє завдання.

• Написати твір-роздум «Ціна щирого слова Корделії» (за народною баладою «Король Лір і його дочки»).

УРОК № 6

Тема. Ідеї свободи та служіння народів (*Балада «Як Робін Гуд став розбійником»*)

Мета. *Поглибити* поняття про баладу як жанр фольклору та літератури; *поглибити* знання учнів про характерні ознаки фольклорної балади; *учити* визначати ідеї твору, порівнювати його з іншими творами (билинами, баладами); *розвивати* уявлення учнів про образ народного героя-захисника, уміння й навички характеристики персонажів твору, уміння зіставляти оригінал і переклад (за умови володіння іноземною мовою); *виховувати* мораль, прагнення до героїчних учинків заради батьківщини, любов до свободи.

Обладнання: репродукції картин Д. Маклайза «Робін Гуд і його славні товариші розважають Річарда Левове Серце в Шервудському лісі» (1839); світлини: Ноттінгемський замок, пам'ятник Робіну Гуду в Ноттінгемі, Шервудський ліс; ілюстрації Л. Корсакова, О. Блоха, Ф. Годвіна; фрагменти кінофільмів «Стріли Робіна Гуда» (*режисер С. Тарасов, СРСР, 1975*), «Робін Гуд» (*режисер Р. Скотт, США, Велика Британія, 2010*).

Підготовка учнів до уроку: учні за допомогою вчителя готують історичні, філологічні, культурологічні коментарі до балад про Робіна Гуда.

ХІД УРОКУ

Усі врочисто поклялися, що, забираючи гроші та добро в багатіїв, вони всіляко допомагатимуть бідним і знедоленим і ніколи не заподіють лиха жінці.

З балади «Як Робін Гуд став розбійником»

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

- Назвіть літературні твори про мужніх захисників народу.
- Яких українських героїв-захисників ви знаєте?
- Поміркуйте, чому народ свято береже пам'ять про своїх героїв.

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Перегляд фрагментів із кінофільму «Герої не вмирають» (режисер Д. Коновалов, 2015).

III. Оголошення теми, епіграфа уроку.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Виступи учнів із демонстрацією мультимедійної презентації.

1 учень (літературознавець)

— У кожного народу є свої національні герої, пам'ять про яких віками зберігається у фольклорі. Ми добре знаємо наших добротворців — це Котигорошко, Кирило Кожум'яка, козак Мама-рига, мудрий Іванко та багато інших. А в англійських народних баладах таким традиційним образом став захисник усіх бідних і скривджених людей Робін Гуд. Ніхто достеменно не знає, чи мають балади про цього героя історичне підґрунтя, чи жив чоловік на ім'я Робін Гуд насправді. Перекази про нього з'явилися в XIV–XV ст., тоді ж їх стали й записувати. Усього існує майже 40 балад про Робіна Гуда. Їх об'єднує одна спільна тема — боротьба народу з несправедливістю й покарання тих, хто несе зло й насильство, порушує Божі заповіді. Уперше всі фольклорні твори про Робіна Гуда були надруковані в «Збірці англійських і шотландських балад» (1882).

2 учень (історик)

— За версією англійського письменника Вальтера Скотта, Робін Гуд жив у другій половині XII ст., тобто він міг бути сучасником реального короля Річарда Левове Серце (правив в Англії протягом 1189–1199 рр.). Проте за іншою версією, Робін Гуд жив у XIV чи на початку XV ст., за часів правління короля Едуарда II, або навіть пізніше, оскільки в одній із балад діє королева Кетрін, яку ототожують з Катериною Арагонською (1485–1536). Деякі дослідники стверджують, що змагання зі стрільби з лука стали проводитися в Англії не раніше XIII ст., тож не всі поділяють версію Вальтера Скотта.

3 учень (біограф)

— Ким же був за походженням Робін Гуд? Щодо цього існує чимало припущень. В одних баладах його змальовано ремісником або селянином, а в інших — несправедливо знедоленим дворянином. Батьківщиною Робіна Гуда було селище *Локслі*, за назвою якого інше місце називають і самого Робіна. Рано втративши батьків і позбавлений ворогами майна, він став ватажком лісових розбійників, котрі відбирали скарби в багатих і віддавали бідним людям. Основні події в староанглійських баладах про Робіна Гуда відбуваються в *Шервудському лісі* неподалік від міста *Ноттінгем*. Тим лісом їздило чимало

заможних людей, і всі вони боялися, що Робін Гуд зі своєю ватагою покарає їх за гріхи.

4 *учень (мовознавець)*

— Слово *hood* з англійської означає «капюшон», «каптур» і вказує на елемент одягу Робіна Гуда. До речі, *hood* може означати й інші подібні головні убори — башлик, очіпок, клобук, шолом (тобто вбрання, що прикриває або захищає голову). Однак слово *hood* має й переносне значення — приховувати (накривати капюшоном). Слово *robin* перекладається як «вільшанка», але можливо, що ім'я героя виникло в процесі переосмислення виразу *Rob in hood* і означає «Роб» (Роберт) (до речі, *rob*, *robber* також означає «грабіжник») у каптурі. Так Робіна назвала його кохана дівчина Маріан, коли він виграв турнір лучників і проголосив її королевою турніру.

5 *учень (теолог)*

— Робін Гуд зображений не тільки як захисник бідного люду, але і як вірний християнин. Він поважав короля, бо той був обраний Богом, і ставав перед своїм правителем на коліно. Але чому ж Робін Гуд нападав на священників? Річ у тім, що в ті часи церковники володіли великими багатствами, землями й тисячами слуг. Тому деяких священнослужителів прості люди сприймали не як провідників Божої волі, а як жорстоких багатіїв. Тому Робін Гуд відбирав у них гроші, як і в інших вельмож, щоб віддати бідним. Він був відданим християнській вірі й захищав простих людей-християн. Отже, цей герой утілює не тільки народні, а й християнські цінності — любов, милосердя, справедливість.

2. Виразне читання й обговорення балади «Як Робін Гуд став розбійником».

— Розкажіть про походження й дитячі роки Робіна Гуда. Хто були його батьки, згідно з поданим переказом балади?

— Чому він вирішив вирушити в Ноттінгем на змагання лучників? Хто його спонукав до цього?

— Як Робін Гуд помстився за смерть свого батька?

— Перекажіть епізод про змагання лучників у Ноттінгемі. Якими були умови змагань?

— У якому образі Робін Гуд узяв участь у змаганнях? Чому?

— Як він одержав золоту стрілу і як Маріан стала королевою дня?

— Чому саме Робіна Гуда було обрано ватажком лісових розбійників?

3. Робота з таблицею.

— Визначте особливості балади за допомогою таблиці, яку треба доповнити цитатами.

Ознаки балади	«Як Робін Гуд став розбійником»
Невеликий обсяг	
Напружений драматичний сюжет	
Невелика кількість подій і персонажів	
Поєднання епосу (зображення зовнішніх подій) і лірики (зображення почуттів героїв, емоційне ставлення автора до подій)	
Тісний зв'язок із фольклором (мотиви, образи, художні засоби, мова)	
Можливе використання фантастики	
Велика роль описів, пейзажів	

4. Робота з підручником. Читання рубрики «Краса слова» (с. 45).
 – Як характеризують Робіна Гуда його слова? Прочитайте й прокоментуйте відповідні цитати.
 – Що говорять про нього вороги? Як їм відповідає Роб?
 – Чому його обрали ватажком?
 – Які риси характеру сприяли цьому?
 – Поясніть поняття «благородний розбійник».
 – Чи подобається вам Робін Гуд? Чим саме?

Компаративне завдання

– Порівняйте Робіна Гуда з героями билин. Визначте подібність і відмінності в характерах персонажів.

5. Слово вчителя про кінематографічну історію балад про Робіна Гуда з переглядом фрагментів із кінофільмів.

– За мотивами балад про Робіна Гуда знято десятки кінофільмів у різних країнах. Фільм «Пригоди Робіна Гуда» (режисери Майкл Кертіц, Вільям Кайлі, США, 1938) отримав найбільші нагороди в галузі кіномистецтва – три премії «Оскар». У фільмі відтворено історичний дух доби. Сюжет не завжди збігається з текстом балад, але досить життєрадісний. Домінантною в цьому фільмі є тема лицарства. А 1975 р. на Ризькій кіностудії було знято фільм «Стріли Робіна Гуда» (режисер Сергій Тарасов). У фільмі власні балади на мотиви легенд про Робіна Гуда виконав відомий актор і співак Володимир Висоцький. Якщо ви знаєте інші кіноверсії про Роба з Локслі, висловіть своє враження про них.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

- Підсумкова бесіда.
 – У які моменти Робін Гуд виявив свої чесноти: а) відвагу; б) винахідливість; в) вірність у коханні; г) уміння розбиратися в людях;

г) бажання захищати знедолених; д) скромність; е) шанобливість до простих людей; є) гідність. Наведіть відповідні цитати.

— Який епізод балади вас найбільше схвилював і зацікавив? Чому?

— Знайдіть у тексті всі імена Робіна Гуда. Поясніть їх.

VI. Домашнє завдання.

1. Підготувати виразне читання балади «Як Робін Гуд став розбійником». 2. Виписати з тексту порівняння та метафори, які характеризують Робіна Гуда.

УРОК № 7

Тема. Образ народного захисника Робіна Гуда

Мета. *Поглибити* поняття про баладу як жанр фольклору та літератури; *поглибити* знання учнів про образ народного героя-захисника; *розвивати* вміння й навички виразного читання, коментування прочитаного; *учити* аналізувати художній текст, порівнювати літературні твори, робити самостійні висновки щодо характерів героїв, сюжетної будови твору, особливостей художньої мови; *розкрити* особливості відтворення сюжетів та образів балад у мистецтві (творах живопису, музики, кіно); *виховувати* любов до художнього слова, захоплення моральними вчинками героїв, бажання їх наслідувати в житті, прагнення захищати свободу й незалежність батьківщини.

Обладнання: репродукції картин Д. Маклайза «Робін Гуд і його славні товариші розважають Річарда Левове Серце в Шервудському лісі» (1839); фото: Ноттінгемський замок, пам'ятник Робіну Гуду в Ноттінгемі, Шервудський ліс; ілюстрації Л. Корсакова, О. Блоха, Ф. Годвіна; фрагменти кінофільмів «Стріли Робіна Гуда» (режисер С. Тарасов, СРСР, 1975), «Робін Гуд» (режисер Р. Скотт, США, Велика Британія, 2010).

Підготовка учнів до уроку: виставка учнівських малюнків до балад про Робіна Гуда.

ХІД УРОКУ

Розбійник долею він був
І лицар у душі.

З народної балади

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

Проблемне запитання

- Кого можна назвати справжнім лицарем?
- Чи є справжні лицарі в наш час?

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

Компетентнісний тренінг

1. Оберіть правильну відповідь (тільки одну).

Місто, яке дало ще одне ім'я Робіну Гуду

- 1 Шервуд
- 2 Ноттінгем
- 3 Локслі
- 4 Бернесдейль

Дівчина, яку Робін Гуд обрав королевою турніру

- А Корделія
- Б Маріам
- В Марія
- Г Дженні

2. Установіть відповідність між ціллю стріл Робіна Гуда й уривком із твору.

Ціль

- 1 красень ватажок
- 2 кривдник батька
- 3 мішень турніру
- 4 минуле життя

Уривок

- А *Кожного разу, коли він брався за тремтливу тятиву лука й, пославши довгу стрілу, чув свист сірих гусячих пер, у його уяві оживали щасливі дні, яких він уже не міг повернути.*
- Б *Співуча стріла променем сяйнула через широку галявину. Ще мить — і олень-ватажок високо підскаочив на місці, а потім, як підтятий, упав додолю.*
- В *У повітря шугнула стріла. Головний лісничий зойкнув і впав долілиць.*
- Г *Роб упевненою рукою натягнув лук і, вибравши мить між поривами вітру, пустив стрілу. Вона співуче пролетіла через поле й уп'ялася в самісіньку середину цілі.*
- Д *Роб спокійно пустив свою стрілу, і вона впевнено лягла в сяючу цяточку.*

3. Установіть відповідність між персонажами балади та їхнім соціальним статусом.

Персонаж

- 1 Ноттінгемський
- 2 Фітцуолтер
- 3 Гай Гізборн
- 4 Геймвелл

Статус

- А сквайр
- Б граф
- В шериф
- Г єпископ
- Д лицар

III. Формування нових знань і способів дії.

1. Перегляд мультимедійної презентації «Лучники середньовіччя».

2. Виразне читання й обговорення епізоду про турнір лучників.

— Опишіть місце проведення турніру: трибуни й ложі для глядачів, учасників змагань.

— Хто з глядачів додав Робіну сил і натхнення для перемоги?

— Хто з учасників змагань викликав глузування глядачів? Чому?

— Якими були умови змагань?

— Розкажіть про етапи боротьби лучників (відстані, мішені).

— Хто були найкращими лучниками?

— Як Робін Гуд здобув остаточну перемогу?

— Яким ім'ям назвався Робін-переможець?

— Чому Робін Гуд відмовився від пропозицій шерифа?

— Кого було визнано королевою турніру?

Проблемне запитання

— Пригадайте літературних героїв, які були майстерними лучниками.

— Як ви думаєте, хто був би переможцем турніру, якби Ілля Муромець і Робін Гуд зустрілися?

3. Аналітична бесіда.

— Назвіть ворогів батька Робіна Гуда. Як вони зруйнували життя сім'ї Роба?

— Назвіть друзів Робіна Гуда.

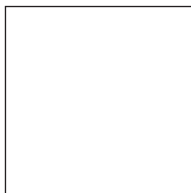
— Як батько коханої дівчини Робіна Гуда вирішив розлучити молодих, коли дізнався про їхню дружбу?

— Чому саме Робіна Гуда було обрано ватажком лісових розбійників?

Інтерактивна вправа «Куб Блума».

(Бенджамін Блум — американський педагог, автор технологій алгоритмізації роботи педагога). Кожний бік куба — алгоритм завдання для одного учня, відповідь на яке повинен дати інший.

- 1) Поясніть
- 2) Знайдіть
- 3) Запропонуйте
- 4) Порівняйте
- 5) Змініть
- 6) Вигадайте

Наприклад:

- 1) Поясніть, чому Робін Гуд став розбійником.
- 2) Знайдіть риси лицаря в образі Робіна Гуда.
- 3) Запропонуйте власний словесний портрет Робіна Гуда.
- 4) Порівняйте Робіна Гуда й Іллю Муромця.

- 5) Змініть розв'язку балади.
- 6) Вигадайте нового персонажа балади.

Творче завдання

1. У баладі йдеться про клятву лісових розбійників під проводом Робіна Гуда, але текст самої клятви не наведено. Напишіть цей текст (6–7 речень).

2. Пригадайте, який літературний герой грав у Робіна Гуда. Поясніть уподобання цього літературного героя.
(Том Соїєр з роману Марка Твена).

3. Створіть власні правила гри в Робіна Гуда.

IV. Застосування знань, умінь, навичок.

- Підсумкова бесіда.

– Визначте характерні ознаки жанру в баладі про Робіна Гуда. Наведіть приклади з тексту.

– У староанглійських баладах про Робіна Гуда природа й неживі предмети нерідко олюднюються, вони ніби співчують лісовим розбійникам, допомагають у їхній боротьбі за свободу. Наприклад, ліс стає для них добрим другом, гостинним господарем, який завжди дає їм притулок. Шервудський ліс у баладах про Робіна Гуда є втіленням свободи та стихії народного життя. Знайдіть у тексті підтвердження того, що ліс допомагає героям, а вони почуваються в ньому, як удома.

V. Домашнє завдання.

- Прочитати інші балади про Робіна Гуда («Поединок Робіна Гуда з Гаєм Гізборном»), підготувати виступ про них.

УРОК № 8

Тема. Образ справжнього лицаря (*Йоганн Крістоф Фрідріх Шиллер. «Рукавичка»*)

Мета. *Ознайомити* учнів із віхами творчості Ф. Шиллера; *поглибити* їхні уявлення про літературну баладу; *учити* визначати характерні ознаки, художні засоби поетичної мови (гіперболи, епітети, метафори, повтори та ін.); *поглибити* уявлення учнів про образ лицаря в художній літературі, його мужність, відвагу, людську гідність; *розвивати* вміння характеризувати образи персонажів, виявляти особливості перекладу, уміння й навички виразного читання, коментованого читання, зв'язного мовлення, аналізу художнього тексту; *виховувати* патріотизм, лицарство як особисту та суспільну рису характеру.

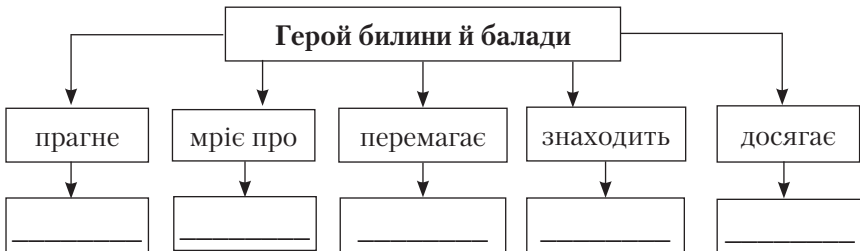
ХІД УРОКУ

Уявляй людей такими, якими вони повинні бути, якщо ти бажаєш на них впливати, проте уявляй їх такими, якими вони є насправді, якщо тобі треба діяти поруч із ними.

Ф. Шиллер

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

— Охарактеризуйте образ улюбленого народного героя билини або балади за критеріями: прагнення, мрії, перемоги, знахідки. Наведіть приклади з творів.

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

• Розповідь учителя про Ф. Шиллера з демонстрацією репродукцій картин, світлин історичних місць, пов'язаних із життям і творчістю видатного німецького поета.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Виразне читання балади Ф. Шиллера «Рукавичка» в перекладі й оригіналі (за умови володіння учнями та вчителем німецькою мовою).

2. Аналітична бесіда.

- Яке враження справила на вас балада?
- Які два світи можна виокремити в баладі?
- Як вони пов'язані між собою — за принципом антитези чи взаємодоповнення (паралелізму)?
- Поділіть баладу на частини, дайте їм назви. Складіть план твору.
- Який момент можна назвати *кульмінаційним*? Аргументуйте свою думку.
- Хто з персонажів змінюється протягом твору? Наведіть цитати на підтвердження своєї думки.
- Що засуджується й що прославляється в баладі?
- Назвіть символи, використані в баладі Ф. Шиллера. Розкрийте їх зміст і роль у тексті.

— Як ви думаєте, чи випадково впала рукавичка Кунігунди в центр звіринця?

— Чи не порушив Делорж кодекс лицаря? Доведіть свою думку.

Творче завдання

— Створіть (*усно*) портрети Делоржа, короля Франца, та Кунігунди.

3. Зіставлення перекладів твору.

— Знайдіть у текстах засоби поетичної мови, визначте їх функції в розкритті характерів героїв балади, авторського ставлення до них.

<p><i>Und mit Erstaunen und mit Grauen Sehen's die Ritter und Edelfrauen, Und gelassen bringt er den Handschuh zurück. Da schallt ihm sein Lob aus jedem Munde, Aber mit zärtlichem Liebesblick — Er verheißt ihm sein nahes Glück — Empfängt ihn Fräulein Kunigunde.</i></p> <p><i>Und er wirft ihr den Handschuh ins Gesicht: „Den Dank, Dame, begehrt ich nicht“, Und verlässt sie zur selben Stunde.</i></p>	<p>Метафори Символи Епітети Гіперболи</p>	<p><i>І, повні подиву й жаху німого, Лицарі, й дами глядять на нього, А він, спокійний, назад іде — І гомін безмежний навколо росте На честь його перемоги. Кунігунда героя очима вітає — Той погляд щастя йому обіцяє, — Але, зійшовши під крики бучні, Він рукавичку в лице її кине: «Подяки, дамо, не треба мені!» — Сказав і її покинув.</i></p> <p>(Переклад Михайла Ореста)</p>
<p><i>І, вражені до нестями, Дивляться лицарі й гречні дами, Як спокійно вертається він назад. І хвалу йому точать уста родовиті, І закоханим поглядом, сповненим знад, Що звістує йому насолод вертоград, Зустрічає його Кунігунда привітом.</i></p>		<p><i>А витязь молодий, Немовби з ним не трапилось нічого, Під оплески вельможних примадонн Зійшов спокійно на балкон, Його красуні теж вітають очі... Але, позбавивши її солодких мрій, В обличчя рукавичку її Він кинув і сказав: «Подяки я не хочу».</i></p> <p>(Переклад Бориса Щавурського)</p>

<p><i>Рукавичку жбурляє він їй в лице: «Не треба дяки, мадам, за це!» Й покидає її тої ж миті. (Переклад Петра Рихла)</i></p>		
---	--	--

4. Коментар учителя.

— Автор балади не випадково кілька разів використовує слова на позначення «кола» або «того, що має форму кола» (der Kranz, der Ring, der Kreis, die Krone). Навколо короля Франциска — придворні; дами стоять колом на балконі, утворюючи неначе віночок; тигр б'є хвостом у страшному колі; у колі звіринця відбувається бій; коли лев устає, тварини розташовуються біля нього теж колом. Отже, хижих звірів можна сприймати як алегорію жорстокого світу людей. Ім'я *Kunigund* — скорочена (редукована) форма жіночого імені *Kunidunde* / *Kunigunda*, душе поширеного в Європі в добу Середньовіччя в аристократичних колах (Кунігунде або Кунігунда). Вибір цього імені не випадковий для Шиллера: воно складається з частин *kunni* та *gund*. Перша — це слово на позначення родинних стосунків і кланових відносин, друга — «боротьба». Називаючи так героїню, поет указує на випробування для лицаря та підступність з боку красуні.

5. Повідомлення учнів «Переклади та перекладачі».

— Балада Ф. Шиллера «Рукавичка» є напрочуд складним у плані художнього перекладу твором через те, що в ньому, по-перше, використовуються багато слів і виразів XVIII ст., нині застарілих, а по-друге, у творі доволі нерівний, рвучкий ритм, що передає напруження ситуації й особливості віршування того часу. У зв'язку з цим кожен із перекладачів обирає свою стратегію художнього перекладу. Так, в українських перекладах М. Ореста й П. Рихла зроблено акцент на максимальній близькості до тексту оригіналу, у тому числі його віршованої структури. А в російських перекладах В. Жуковського та М. Лермонтова більше акцентовано на змістових домінантах твору, образах героїв.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

• Підсумкова бесіда.

— В образі лицаря Делоржа втілено ідеал сміливості, честі, внутрішньої незалежності й людської гідності. За допомогою цього образу автор засуджує хижі закони суспільства, утверджуючи духовні цінності. Тому у фіналі балади перемагає Делорж.

— Скільки, на вашу думку, перемог здобув лицар Делорж у баладі? Над ким? Наведіть відповідні цитати.

— Що ви дізналися про Ф. Шиллера?

— Визначте тему й ідею балади «Рукавичка».

— Розкрийте її алегоричний зміст.

- Назвіть частини сюжету балади.
- Розкрийте значення символів у творі.
- Ф. Шиллер розробляв теорію «естетичного виховання» (тобто виховання за допомогою мистецтва). Які чесноти, на вашу думку, виховує балада «Рукавичка»?

Творче завдання

— Створіть опорну схему у формі лицарської рукавички, де потрібно написати тлумачення символу: влада, пошана, любов, виклик, непокора.

VI. Домашнє завдання.

- Підготувати усну розповідь на тему «Делорж — справжній лицар».

УРОК № 9

Тема. Життя — за свободу (*Адам Міцкевич. «Світязь». Утвердження любові до батьківщини й героїзму в баладі А. Міцкевича*)

Мета. *Ознайомити* учнів з творчістю А. Міцкевича; *поглибити* поняття про літературну баладу; *учити* визначати ключові (кульмінаційні) моменти в баладах, установлювати, як у ключових моментах виявляються риси героїв, увиразнюється ідея твору; *учити* виявляти характерні ознаки, художні засоби поетичної мови (символи, епітети, метафори, повтори та ін.) перекладів і оригіналів (*за умови володіння іноземними мовами*); *розкрити* роль фантастики, особливості пейзажу, засоби створення національного колориту; *розвивати* вміння та навички виразного читання, усного малювання; *формувати* героїзм і патріотизм учнів на прикладах з історичного минулого та художньої літератури.

Обладнання: мультимедійна презентація «Життя та творчість Адама Міцкевича» з використанням репродукцій і світлин пам'ятників А. Міцкевичу в м. Львові, Новогрудку (*Білорусь*), Кракові (*Польща*), будинку-музею А. Міцкевича в м. Новогрудку і Заоссі (*Білорусь*); фрагменти мультфільму «Загублене місто Світязь» (*Польща, 2011*).

ХІД УРОКУ

Свобода — єдина характерна ознака цивілізації.

Адам Міцкевич

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

- Що ви знаєте про видатного польського поета А. Міцкевича?

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

1. Робота з підручником. Виразне читання статті про А. Міцкевича й перегляд ілюстрацій (с. 51–52).

2. Повідомлення учня «А. Міцкевич і Україна» з демонстрацією слайдів презентації.

— Твори А. Міцкевича набули великої популярності в Україні. Його творчість високо цінували Т. Шевченко, Леся Українка, П. Грабовський, М. Коцюбинський, В. Стефаник. І. Франко назвав А. Міцкевича «найбільшим поетом польської нації». Твори А. Міцкевича перекладали й переспівували П. Гулак-Артемівський, Л. Боровиковський, П. Куліш, М. Старицький, І. Франко, Леся Українка, М. Бажан, В. Сосюра, Л. Первомайський, М. Лукаш, М. Пригара та інші. Значну частину творчої спадщини А. Міцкевича переклав М. Рильський. У 1904 р. у Львові споруджено пам'ятник митцю (*скульптор Антоні Попель*).

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Виразне читання балади А. Міцкевича «Світязь».

2. Бесіда за змістом твору.

— Про які події розповідається у творі?

— Яка таємниця пов'язана з озером Світязь?

— Хто вирішив розгадати цю таємницю?

— Кого витягли рибалки з озера? Чи здогадалися ви, хто та жінка?

— Про що розповіла гостя з минулого?

— Як урятувалися мешканці Туганової держави?

— Які фантастичні події введено в текст балади?

— Знайдіть, виразно прочитайте та прокоментуйте цитати, у яких: а) розповідається про небезпеку, що загрожувала Тугановій державі; б) зображуються вороги; в) змальовуються страждання народу; г) виявляється патріотизм героїні; д) описується порятунок народу.

— Знайдіть у творі християнські образи та символи. Розкрийте їх роль у тексті.

— Які елементи чарівної казки використав А. Міцкевич у баладі «Світязь»? Визначте їх роль у тексті.

Творче завдання

— Опишіть (*усно*) озеро Світязь.

— Розкажіть від імені жінки «із хвиль» про трагедію її народу.

— Поділіть твір на частини. Назвіть кожну з них, з'ясуйте її роль у розкритті змісту твору. Заповніть таблицю.

Частина сюжету	Назва частини	Роль у тексті
Експозиція (до слів « <i>Правди ж не знають селяни...</i> »)	Темниця озера	Створення темничої атмосфери, підготовка до сприйняття основних подій
Зав'язка		
Розвиток дії		
Кульмінація		
Розв'язка		

3. Робота в групах.

— Як ви розумієте поетичні слова й вирази з балади А. Міцкевича? Які засоби поетичної виразності використав митець?

1) неволя ганебна («*Що нам — неволю ганебну прийняти...*»);

2) неслава («*Так ми уникли неслави...*»);

3) загибель («*Вбиймо себе, бо загибель вже близько...*»);

4) люта кара («*Як не втекти нам од лютої кари...*»).

4. Аналітичне читання статті підручника з рубрики «Краса слова» (с. 60). Складання опорно-сигнальної схеми «Символи балади А. Міцкевича “Світязь”» із використанням синього, білого, зеленого кольорів і відповідних символів (вода, небо, зілля, жінка, лілея).

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Творче завдання

1. Допишіть фрази, які розкривають ідеї твору.

Без волі немає ... (життя).

Неволя — ... (загибель) для народу.

Людина — ... (частина) народу.

Краще смерть, ніж життя без ... (свободи).

Сила народу в його ... (єдності).

2. Напишіть міні-твір, обравши назвою одну з дописаних фраз.

• Підсумкова бесіда.

— Розкрийте особливості балади на прикладі твору А. Міцкевича «Світязь».

— Охарактеризуйте образ головної героїні твору.

— Визначте провідні ідеї твору. Наведіть цитати, у яких вони утверджуються.

— Назвіть епізоди балади, де використовується фантастика. Визначте роль фантастичних елементів у розкритті змісту балади.

— Які традиції фольклору виявилися в баладі «Світязь»?

— Які символи сприяють утвердженню свободи, життя, єдності народу?

VI. Домашнє завдання.

- Створити плейкаст (*листівка, яка поєднує музику, зображення й текст*) на тему балади А. Міцкевича «Світязь».

УРОК № 10

Тема. У пошуках вільного повітря (*Роберт Льюїс Стівенсон. «Вересовий трунок». Основний конфлікт балади*)

Мета. *Поглибити* знання учнів про творчість Р. Л. Стівенсона та літературну баладу; *учити* визначати характерні ознаки літературної балади; *розвивати* вміння й навички порівняння літературного твору з його втіленням у мистецтві, порівняння оригіналу й перекладу, уміння та навички виразного читання, зв'язного мовлення, образного мислення; *виховувати* любов до рідної землі, національних цінностей і символів.

Обладнання: мультимедійна презентація «Шотландія — країна патріотів»; фрагменти мультфільму «Вересовий трунок» (*режисер І. Гуревич, СРСР, 1974*); виставка книжок митця.

ХІД УРОКУ

Романтику нічим дихати в нашому світі...
Він шукає свіже повітря за допомогою своєї
уяви.

Р. Л. Стівенсон

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

- Вступне слово вчителя.

— Понад усе у своєму житті письменник Роберт Льюїс Стівенсон цінував свободу. Він оспівував її у своїх творах, прагнув вільного повітря й у своїх мандрах. Тому в історії та фольклорі його приваблювали такі сюжети й образи, у яких утілено одвічне прагнення народу до волі. Це знайшло відображення у відомій баладі «Вересовий трунок».

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

— Яке ж *свіже повітря* шукав Р. Стівенсон? Про що йдеться в епіграфі до уроку?

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

1. Демонстрація презентації «Шотландія — країна патріотів» у супроводі шотландської народної музики.

2. Історичний коментар.

— *Пикти* — народ, що в перші століття н. е. жив на території Шотландії, утворивши королівство Альбу. У 839 р. король *скоттів*

(окрім пиктів, там жили ще племена *бритів*) захопив усю територію королівства пиктів і майже повністю знищив народ. Скотти утворили Королівство Шотландія, а від пиктів залишилися лише загадкові малюнки й легенди.

3. Читання й обговорення вірша Р. Дж. Кіплінга «Заповіт пиктів».
- Яку пам'ять залишили по собі пикти?
- Чому автор згадує у творі римлян?
- Як ви розумієте рядки:

Хай нас не видно, та час
Камені точить тверді.

(Переклад М. Стріхи)

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Виразне читання й обговорення балади «Вересовий трунок» Р. Л. Стівенсона.

- Яке враження справила на вас балада?
- Який епізод і образ твору вам найбільше запам'ятався? Чому?
- Визначте частини сюжету балади. Дайте їм назву, перекажіть, коментуючи вчинки персонажів.

— Як ви думаєте, чому у творі неодноразово згадується цвітіння вересу, його червоний колір? Яке символічне значення він має?

— Назвіть образи, що пов'язані за принципом контрасту (антитези). Чому, на вашу думку, вони протиставляються?

— А які образи поєднані між собою за принципом доповнення? Знайдіть художні засоби, які засвідчують їх єдність.

- Охарактеризуйте персонажів твору (король, батько, син).
- Розкрийте символічне значення образу вересового напою.
- Визначте тему й ідею твору.

2. Дослідницька робота учнів з визначення композиції твору.

— Визначте частини композиції балади. Про що йдеться в кожній із них?

I — експозиція, або зачин (оспівування вересового напою, характеру та звичаїв пиктів);

II — зав'язка (захоплення території пиктів загарбниками, знищення маленького народу);

III — розвиток дії (король прагне дізнатися про секрет вересового трунку, захоплення в полон батька й сина, пропозиція старого броваря, смерть сина);

IV — кульмінація (батько назавжди залишає із собою секрет вересового напою як святиню народу пиктів, він готовий померти, але не підкоритися, не зрадити свій народ).

3. Створення плану твору «Героїзм маленького народу».

1. Легендарна історія Шотландії:

- а) боротьба пиктів і скоттів;
- б) трагедія маленького народу.

2. Боротьба пиктів за волю:
 - а) пикти й король;
 - б) таємниця вересового напою;
 - в) батько та син — останні броварі.
3. Духовний подвиг пиктів:
 - а) двобій на березі моря;
 - б) загибель сина;
 - в) виклик батька королю.
4. Секрет вересового трунку:
 - а) вірність національним традиціям;
 - б) символ духовної єдності;
 - в) символ свободи.
4. Робота з підручником. Виразне читання й опрацювання рубрики «Краса слова» (с. 65).
5. Робота з перекладами.
 - Виразно прочитайте й перекладіть (*дослівно*) останні рядки твору.
 - Порівняйте переклади, їх відповідність образам оригіналу (*за умови володіння англійською мовою*).

True was the word I told you:	— Владарю, казав я правду:
Only my son I feared;	Від сина чекав біди.
For I doubt the sapling courage	Не вірив у мужність хлопця,
That goes without the beard.	Який ще не мав бороди,
But now in vain is the torture,	Мене ж не злякає тортура,
Fire shall never avail:	Смерть мені не страшна,
Here dies in my bosom	І вересового трунку
The secret of Heather Ale.	Зі мною помре таїна!

(Переклад Є. Крижевича)

— Правду сказав я, шотландцы,
 От сына я ждал беды.
 Не верил я в стойкость юных,
 Не бреющих бороды.
 А мне костер не страшен.
 Пускай со мной умрет
 Моя святая тайна —
 Мой вересковый мед!

(Переклад С. Маршака)

— Як ви зрозуміли вислів «*The secret of Heather Ale*»? Розкрийте його пряме й переносне (символічне) значення.

Творче завдання

— Р. Л. Стівенсон неодноразово підкреслює, що вересовий напій варили разом (*together*) і разом пили, благословляючи його в піснях.

— Яку ідею допомагає розкрити слово *разом* (*together*)?
(*Вересовий напій — це не тільки давня традиція, а й символ духовної сили та єдності народу*).

— Напишіть про власне розуміння духовної сили та єдності народу (5–6 речень).

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Компетентнісний тренінг

1. Установіть відповідність між символом і персонажем.

<i>Символ</i>	<i>Персонаж</i>
1 рукавичка	А Робін Гуд
2 верес	Б Корделія
3 купава	В пикти
4 стріла	Г Туган
	Д Делорж

2. Установіть відповідність між персонажем і його характеристикою.

<i>Персонаж</i>	<i>Характеристика</i>
1 Делорж	А благородний розбійник
2 Робін Гуд	Б нерозважливий батько
3 король Лір	В жорстокий завойовник
4 король шотландський	Г вірний князь-дружинник
5 Туган	Д хоробрий і гордий лицар

VI. Домашнє завдання.

1. Підготувати виразне читання балади «Вересовий трунок».
2. Охарактеризувати (*усно*) образи персонажів балади (король, пикти, природа).

УРОК № 11

Тема. «Без свободи немає народу» (*Утвердження духовної сили пиктів, їхнього героїзму в захисті національних цінностей. Символіка твору*)

Мета. *Учити* учнів визначати характерні ознаки, художні засоби поетичної мови балади (символи, епітети, метафори та ін.); *поглиблювати* знання про художній образ, пейзаж, сюжет; *розвивати* навички характеристики персонажів, уміння порівнювати літературний твір з його втіленням у мистецтві, виразного читання, зв'язного мовлення, образного мислення; *виховувати* патріотизм, здатність до самопожертви заради рідної землі.

Обладнання: ілюстрації до балади; фрагменти мультфільму «Вересовий трунок» (режисер І. Гуревич, СРСР, 1974); калина, квіти (соняшник, волошки, верес, чебрець та ін.).

ХІД УРОКУ

Краще смерть, ніж вічний сором.

Леся Українка

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

— Назвіть рослини, які є традиційними українськими символами. Символом чого в українській культурі є соняшник, волошка, калина?

— Удихніть аромат трав вересу й чебрецю. З давніх-давен наші предки вважали їх чудодійними, лікувальними, заповідними. На честь *вересу* названо дев'ятий місяць року — вересень. *Чебрець* називали богородською травою, підкреслюючи її цілющі властивості. Роздивіться маленькі червоні квітки вересу й чебрецю у формі дзвіночків. Які рядки балади Р. Л. Стівенсона вони нагадують?

Поет учить нас, що найменша травинка може ввібрати в себе красу, мудрість, знання та вірування рідного краю. Запах рідної землі треба завжди носити у своєму серці, захищати, не віддавати його ворогам.

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

— Поясніть назву теми й епіграф уроку, коментуючи слова Лесі Українки.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Робота з підручником. Виразне читання й опрацювання рубрики «Краса слова» (с. 65).

Інтерактивна вправа «Вернісаж ідей».

Учні отримують картки з назвами символів балади («Верес», «Мед», «Червона гора», «Червоний колір», «Червоні дзвіночки», «Вересові пелюстки», «Горобчик», «Круча», «Море», «Хвилі», «Вогонь»), які треба намалювати й об'єднати спільною ідеєю:

Вересовий напій — символ національних традицій народу.

Вересовий напій — символ духовної сили та єдності народу.

Вересовий напій — символ пролитої в боротьбі за незалежність крові.

Вересовий напій — символ любові до рідної землі й життя.

Вересовий напій — символ боротьби за свободу та незалежність.

Вересовий напій — символ незламності народу.

IV. Формування нових знань і способів дії.

Компаративне завдання.

Зіставлення символів твору в перекладах і оригіналі (за умови володіння іноземною мовою).

Напій варили **разом** – *together*.

Милі квіти вересу – *bonny heather*.

Червоний дзвіночок – *red was the heather bell*.

Червона гора – *red mountain*.

Вересові нелюстки вкривали тіла померлих і помираючих – *And strewed the dwarfish bodies of the dying and the dead*.

Верес був червоним свідком героїчної загибелі батька й сина – *The heather was red around them*.

1. Аналіз фольклорних і літературних елементів у баладі.

– Які традиційні для фольклору ознаки й засоби художньої виразності використовує письменник? Наведіть відповідні цитати.

– Доведіть відмінність літературного твору Р. Л. Стівенсона від фольклорного.

– Наведіть приклади фольклорних традицій у баладі Р. Стівенсона. Заповніть таблицю.

Фольклорні традиції	Приклади з твору
Поетизація старовини, її звичаїв і моралі	Оспівування боротьби пиктів за незалежність, переспів легенди про вересовий напій.
Сюжетність, в основі – одна визначна подія	Напружений, динамічний сюжет загальноісторичного значення. У центрі – історія батька та сина.
Поєднання історії та легенди	Історичні події боротьби пиктів зі скоттами стають героїчною легендою.
Контрастність образів	Королю та його слугам протиставлені пикти.
Мальовничість пейзажу, природа – живий учасник подій	Море, скеля, степ у червоних квітах вересу.
Трагічність долі персонажів	Смерть сина та батька показано в героїчному плані.
Діалоги	Діалог між королем і старим батьком.
Символіка кольорів	Червоний (верес), білий (обличчя короля), чорний (чоло короля) – ці кольори розповідають про героїчну боротьбу маленького народу.
Традиційні епітети, метафори, порівняння	Милый верес, червоні дзвіночки, злі вороги, половав, як на звірів, тощо.
Символи	Вересовий напій – символ єдності народу, його традицій, свободи, любові до рідної землі, до свободи.

Творча робота

• Складання *діаманти* (віршована форма з сімох рядків, перша й остання з яких – поняття з протилежним значенням).

Діаманта

1 рядок	перший герой твору	1 іменник
2 рядок	опис першого героя	2 прикметники
3 рядок	дії першого героя	3 дієслова
4 рядок	фраза, що єднає двох героїв твору, установлює їхні стосунки	речення
5 рядок	дії другого героя	3 дієслова
6 рядок	опис другого героя	2 прикметники
7 рядок	другий герой твору (антипод першому героєві або його метаморфоза)	1 іменник

Пикт
Маленький, мужній
Пожертвував, зберіг, не підкорився
Пикт загинув, але переміг короля силою духу
Загарбав, убив, знищив
Жорстокий, безжальний
Король

2. Проблемна бесіда.

- Як ви думаєте, чи справді батько не вірив у мужність сина?
- Дайте своє тлумачення фіналу твору. За ким залишається моральна перемога? Аргументуйте свою думку.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

- Підсумкова бесіда.
 - Доведіть зв'язок балади Р. Стівенсона з історією Шотландії.
 - Яка легенда поетично відтворена у творі митця?
 - За допомогою яких художніх засобів утворюється ідея свободи в ньому?

Інтерактивна вправа «Прямий ефір»

Продовжіть речення:

Балада Р. Стівенсона змусила мене замислитися про... .

VI. Домашнє завдання.

- Підготуватися до конкурсу інсценізацій білин і балад (обрати твір для інсценування; визначити учасників, розподілити ролі; виготовити елементи одягу, декорації).

УРОК № 12

Тема. Лицарський турнір. Урок розвитку мовлення. Виразне читання билин і балад (*урок-конкурс з елементами інсценізації*)

Мета. *Узагальнити* уявлення учнів про моральний зміст і художні особливості билин, фольклорної та літературної балади; *розкрити* художню довершеність билин і балад; *розвивати* навички виразного читання, акторської гри (інтонації, рухи, жести, міміка); *розвивати* творчу уяву учнів, усне мовлення; *виховувати* любов до читання, краси художнього слова, до колективної роботи, до театральних постанов.

Обладнання: ілюстрації, малюнки учнів до билин і балад, елементи декорацій і вбрання героїв.

Підготовка учнів до уроку: інсценізація улюбленої билини або балади (*фрагменти*).

ХІД УРОКУ

Сурмить сурма — то лицар на двобій
Суперника закликав...

*Епіграф до VIII розділу роману
В. Скотта «Айвенго»*

I. Оголошення теми, епіграфа уроку.

Умови турніру

— Презентація назви команди, герба, девізу (герої билини «Ілля Муромець і Соловей-Розбійник»; балад «Король Лір і його дочки»; «Рукавичка» Ф. Шиллера; «Світязь» А. Міцкевича; «Вересовий трунок» Р. Л. Стівенсона).

— Інтелектуальний турнір лучників.

— Турнір ораторів.

— Конкурс інсценізацій.

II. Формування нових знань і способів дії.

1. Презентація команд.

Твір	«Ілля Муромець і Соловей-Розбійник»	«Рукавичка»	«Світязь»	«Вересовий трунок»
Назва команди	«Богатирська сила»	«Лицарі й лицарки»	«Світязь»	«Секрет»
Символ	Щит і меч	Рукавичка	Купава	Верес

Девіз	«Служити вірою і правдою, боронити рідну землю»	«Честь і гідність»	«Світязь не має ні мурів, ні шанців, Тільки-но смілу дружину»	«Краще смерть, ніж вічний со- ром»

Інтелектуальний турнір «Сагайдак запитань»

1 стріла. Запитання на знання тексту (Коли? Хто? Що? Де? Скільки?).

- Виявіть (за допомогою цифр) художню послідовність подій білини «Ілля Муромець і Соловей-Розбійник»:

Всі трави-мурави зов'яли,
Листя з дерев посипалось,
А в князя з теремів високих криші зривало,

Бере ярий лук,
Бере стрілу калену,
Натягнув тятиву шовкову,

Меча в руки брав,
Почав він гуляти,
Поганих мурзів-татарів наїжджати:

Тут-то славному козаку Іллі Муромцю
Славу співають,
По всіх землях,

Так тут князь Володимир стольнокиївський
Зі своїми князями та боярами —
Виходили вони на широкий двір.

- Визначте місце дії та час подій у творах.

Твори	Місце дії (країна)	Час подій
«Ілля Муромець і Соловей-Розбійник»	Київська держава	IX–XIII ст.
«Король Лір і його дочки»	Англія	XII ст.
«Як Робін Гуд став розбійником»	Англія	XII–XIV ст.
«Світязь» А. Міцкевича	Литва	XIII ст.
«Вересовий трюнок» Р. Стівенсона	Шотландія	VIII–IX ст.
«Рукавичка» Ф. Шиллера	Франція	XVI ст.

2 стріла. Запитання на встановлення причинно-наслідкових зв'язків (Як? Чому?).

- Установіть відповідність між персонажем фольклорних і літературних балад і його характеристикою.

Персонаж

- 1 Делорж
- 2 Робін Гуд
- 3 король Лір
- 4 Туган

Характеристика

- А благородний розбійник
- Б нерозважливий батько
- В жорстокий завойовник
- Г вірний князь-дружинник
- Д хоробрий і гордий лицар

- Установіть відповідність між художнім засобом і його функцією.

Художній засіб

- 1 порівняння («Король Лір і його дочки») *Що зразу там було мов медове, Та незадовго стало квасом.*
- 2 опис («Світязь» А. Міцкевича) *Кучері білі, уста, мов корали, Очі великі і сині.*
- 3 символ («Вересовий трунок» Р. Л. Стівенсона) *І вересового трунку Зі мною помре тайна!*
- 4 гіпербола (билина «Ілля Муромець і Соловей-Розбійник») *Куди їде – Туди вулиця, Куди верне – Туди провулок. Не стільки сам бив, Скільки конем топтав.*

Функція

- А підкреслення підступності та лицемірства
- Б утвердження внутрішньої й зовнішньої краси
- В оспівування вірності національним традиціям
- Г утвердження протилежності та єдності двох світів
- Д зображення сили, героїзму й могутності

3 стріла. Запитання, що вимагають власних оцінок і суджень (Як ставитесь? Як вважаєте? Як оцінюєте?).

- Як ви розумієте порівняння з балади «Король Лір і його дочки»:

На кращім ґрунті запишалася,
Мов гарний цвіт з чужого поля.

- Як ви оцінюєте вчинок батька-пикта, який пожертвував сином?

2. Турнір ораторів. Виступ представника команди про художні ознаки обраного твору за формулою:

художня ознака — визначення — функція — приклад.

3. Інсценування балад «Як Робін Гуд став розбійником»; «Король Лір і його дочки»; «Рукавичка» Ф. Шиллера; «Світязь» А. Міцкевича; «Вересовий трунок» Р. Стівенсона.

4. Обговорення інсценувань за планом:

- визначення художньої своєрідності балади;
- розкриття характерів героїв балад за допомогою інтонацій, рухів, жестів, міміки;
- виразність читання;
- акторська майстерність групи й окремих виконавців;
- доречність декорацій, убрання акторів.

III. Застосування знань, умінь, навичок.

1. Підбиття підсумків інсценування.

- Чи задоволені ви своїм виступом?
- Чия акторська гра вам сподобалася?
- Кого відзначимо як кращого актора, декоратора, костюмера?

2. Оцінювання учасників, нагородження переможців.

IV. Домашнє завдання.

- Підготуватися до контрольної роботи («Вступ» і «Билини і балади»).

УРОК № 13

Тема. Контрольна робота. Різномірні тести (*теми «Вступ» і «Билини і балади»*)

Мета. *Перевірити* знання учнів до тем «Вступ» і «Билини і балади»; *навчити* виконувати тестові завдання різних типів (відкриті й закриті), установлювати смислові відповідності, використовувати набуті знання на практиці; *розвивати* вміння та навички письмового зв'язного мовлення; *виховувати* любов до художнього слова.

Обладнання: зошит для контрольних робіт (*автор О. М. Ніколенко*).

Підготовка учнів до уроку: повторити за підручником матеріал до тем «Вступ» і «Билини і балади».

ХІД УРОКУ

I. Підготовка до виконання контрольної роботи.

- Вступне слово вчителя про правила виконання тестових завдань.

II. Виконання контрольної роботи учнями.

(У «Книжці для вчителя» як зразок наведено один із варіантів контрольної роботи).

Завдання 1–6 мають по чотири варіанти відповідей, серед яких лише ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ. Виберіть правильну відповідь і обведіть кружечком букву, яка їй відповідає.

1. Найголовнішою функцією художнього перекладу є
 - А пізнавальна
 - Б інформативна
 - В естетична
 - Г практична

(0,5 бала)

2. Визначте, які з поданих прикметників **НЕ** є видами перекладів
 - А прямий або непрямий
 - Б правильний або неправильний
 - В точний або неточний
 - Г повний або неповний

(0, 5 бала)

3. Героями билин стали
 - А реальні особи та казкові персонажі
 - Б багатирі та люди з винятковими здібностями
 - В герої фольклору й історичні персонажі
 - Г фольклорні та міфологічні герої

(0, 5 бала)

4. *О най же світ увесь почує, до чого
Веде батьківська нерозвага!* —
ці слова говорить
 - А король Лір до Регани
 - Б король Лір до Корделії
 - В король Лір до Гонореллі
 - Г Корделія до сестер

(0, 5 бала)

5. *Він доблесно і чесно жив,
Він кривди серцем не любив,* —
ці слова характеризують
 - А короля Ліра
 - Б Робіна Гуда
 - В Фітцуолтера
 - Г Делоржа

(0, 5 бала)

6. Про легендарні події в баладі «Світязь» А. Міцкевича розповідає

- А сам автор
- Б жінка з «хвиль»
- В пан із Плужин
- Г ксьондз із Цирина

(0, 5 бала)

Завдання 7–9 передбачають установлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і зробіть позначки (×) у таблицях відповідей на перетині відповідних колонок і рядків.

7. Установіть відповідність між визначенням і терміном.

1 відтворення ^{Визначення} загального змісту іншомовного тексту без збереження деталей і емоційно-експресивних відтінків	А ^{Термін} прямий переклад
2 відтворення не лише змісту, а й формальних ознак першоджерела, його образності, емоційної атмосфери, нюансів смислу	Б вільний переклад
3 відтворення тексту іншою мовою шляхом підстановки на місце іншомовних слів їх абсолютних відповідників із мови, якою здійснюється переклад, зі збереженням чужомовних конструкцій	В точний переклад
4 відтворення лише основних положень тексту, його окремих частин, елементів	Г неповний переклад
	Д неточний переклад

(2 бали)

8. Установіть відповідність між назвою та персонажем твору.

<i>Назва</i>	<i>Персонаж</i>
1 «Світязь»	А князь Володимир
2 «Ілля Муромець і Соловей-Розбійник»	Б король Лір
3 «Рукавичка»	В король Генріх II
4 «Як Робін Гуд став розбійником»	Г король Франциск
	Д князь Туган

(2 бали)

9. Установіть відповідність між персонажами одного твору.

<i>Персонаж</i>	<i>Персонаж</i>
1 Делорж	А Мендог
2 сонечко-князь	Б Кунігунда
3 Робін Гуд	В старий пикт
4 король шотландський	Г Апраксія
	Д Маріан

(2 бали)

Завдання 10 відкритої форми (обсяг письмової відповіді обмежений кількістю рядків).

10. Розкрийте подібність і відмінності між народними казками й билинами. Наведіть приклади з прочитаних творів.

(3 бали)

УРОК № 14

Тема. Урок позакласного читання. «Усі за одного, один за всіх!» (О. Дюма та його роман «Три мушкетери»)

Мета. *Поглибити* знання учнів про історико-пригодницький роман, його сюжет і композицію; *учити* визначати художню своєрідність твору (сюжет, композицію, жанр), висловлювати власне враження й ставлення до зображених подій; *розвивати* творчу уяву, зв'язне мовлення, критичне мислення, уміння зіставляти історичні та літературні явища (лицарство й мушкетерство); *виховувати* потребу до самостійного читання, емоційного сприйняття й активного осмислення літературного твору; *виховувати* моральні якості учнів на прикладах із художньої літератури.

Обладнання: буктрейлер або презентація «О. Дюма та його герої»; ілюстрації до роману М. Лелуара (1894), І. Кускова (1959); мапа Франції XVII ст.; фрагменти з кінофільмів «Д'Артаньян і три мушкетери» (режисер Г. Юнгвальд-Хилькевич, Росія, 1979), «Мушкетери» (режисер Пол У. С. Андерсон, США, Німеччина, Франція, Велика Британія, 2011), з мультфільму «Пес у чоботях» (режисер Ю. Гамбург, Росія, 1981).

Підготовка учнів до уроку: узяти інтерв'ю в батьків на тему «Ваші дитячі враження від роману О. Дюма “Три мушкетери”».

ХІД УРОКУ

Я не маю мушкетерського вбрання,
але я маю душу мушкетера.
Серце моє — серце мушкетера, я щиро відчуваю це,
панове, і керуюсь цим почуттям.

Із слів Д'Артаньяна

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

1. Слово вчителя про письменника.

— *Александр Дюма* як автор пригодницьких романів поєднав у межах одного твору розповідь про історичні події минулого й незвичайні пригоди головних героїв за часів правління королів Людовіків. Французький письменник ХІХ ст. майстерно володів словом і яскраво змалював подвиги своїх улюблених мушкетерів. Власне захоплення автора благородством і звитягою героїв, їхнім братерством і безмежною відданістю Франції захоплюють читачів, змушують стежити за стрімким розвитком подій, швидко гортаючи сторінку за сторінкою. Свої найвідоміші романи: трилогію про мушкетерів («*Три мушкетери*», 1844; «*Двадцять років потому*», 1845; «*Віконт де Бразжелон, або Десять років потому*», 1848–1850), «*Граф Монте-Крісто*» (1844–1845), «*Королева Марго*» (1846), «*Графиня де Монсоро*» (1846), «*Дві Діани*» (1846), — А. Дюма написав протягом одного десятиліття, працюючи вдень і вночі.

«Три мушкетери» як історичний роман об'єднав реальних і вигаданих персонажів, значні події минулого й долі приватних осіб. З історичних документів автор узяв подробиці про звичаї ХVІІ ст. часів правління Людовіка ХІІІ, імена героїв, подорож Д'Артаньяна в Париж, викрадення рекомендаційного листа до Тревіля, історію з діамантовими підвісками, які Анна Австрійська подарувала герцогові Бекінгеу. Могутня сила уяви допомогла письменникові створити власний оригінальний твір, своєрідний як за змістом, так і за художньою формою. Роман «Три мушкетери» утілює творчі принципи митця й ознаки створеного ним історико-пригодницького роману.

Безсмертні образи трьох мушкетерів і Д'Артаньяна на сторінках роману проживають насичене змовами, інтригами, поєдинками й подвигами життя. Вони завжди разом, а їхнє гасло «Усі за одного, один за всіх!» залишається актуальним для людей, об'єднаних спільними ідеями, прагненнями й боротьбою.

2. Медіадослідження.

• Учні читають і коментують підготовлені інтерв'ю на тему: «Дитячі враження моїх батьків від роману О. Дюма “Три мушкетери”».

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

— Поясніть, як ви розумієте гасло мушкетерів «Усі за одного, один за всіх!».

— Поміркуйте, який зміст надавав Д'Артаньян висловам *мушкетерська душа й мушкетерське серце*.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Перегляд презентацій або повідомлень учнів:
 - «Життя Франції часів Людовіка XIII»;
 - «Участь Кардинала в політичних інтригах Європи»;
 - «Костюм часів Людовіка XIII й Людовіка XIV»;
 - «Улюблені кінообрази: екранізації роману А. Дюма в різних країнах»;
 - «Мушкетери А. Дюма в мультиплікаційних фільмах»;
 - «Мое бачення “Трьох мушкетерів” як майбутнього режисера».

Проблемне запитання

— Чому твір називається «Три мушкетери», адже мушкетерів більше: Д'Артаньян, Атос, Портос, Арамис?

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Виразне читання й обговорення епізодів роману з демонстрацією фрагментів із кінофільмів «Д'Артаньян і три мушкетери» (режисер Г. Юнгвальд-Хилькевич, Росія, 1979), «Мушкетери» (режисер Пол У. С. Андерсон, США, Німеччина, Франція, Велика Британія, 2011), з мультфільму «Пес у чоботях» (режисер Ю. Гамбург, Росія, 1981).

2. Робота з таблицею.

— Визначте, які ознаки пригодницького й історичного романів знаходимо у творі А. Дюма.

Ознаки пригодницького роману	Ознаки історичного роману
Незвичайні життєві історії та персонажі	Історично-соціальна обумовленість подій і характерів
Несподівані повороти сюжетних ліній	Поєднання історичних фактів із художньою вигадкою
Стрімкість у розгортанні сюжету	Зміна художніх просторів, перевага дії над описовістю
Утаємниченість, загадковість розповіді	Показ історії через долі людей
Мотиви переслідування, викрадення, помсти	Мотиви боротьби за владу, війни, політичних інтриг, кохання

Інтерактивна вправа «Сюжетні ланцюжки»

— Побудова роману А. Дюма обумовлена тим, що розділи твору друкувалися в газеті окремими частинами. Автор прагнув зацікавити чи-

тачів, тому зупиняв розповідь у найдраматичніший момент. Отже, фінал розділу ставав зав'язкою наступної частини.

— Прокоментуйте епізод як розв'язку одного розділу та зав'язку наступного. Додайте уривки з твору й назви розділів.

Розділ	Епізод	Розділ
IX. Вдача Д'Артаньяна вимальовується	Переможений їхнім прикладом, але все-таки лаючись подумки, Портос простягнув руку, і четверо друзів повторили за Д'Артаньяном слова: — Усі за одного, один за всіх!	X. Мишоловка в сімнадцятому столітті
	— Чудово! А тепер хай кожен іде додому, — сказав Д'Артаньян так, ніби все життя тільки те й робив, що командував. — Але будьте обережні, бо з цієї хвилини ми починаємо боротися проти кардинала. <i>(Переклад Романа Терещенка)</i>	
	Бій Д'Артаньяна та мушкетерів з гвардійцями кардинала	
	Сніданок під кулями	
	Дуель з англійцями	
	Страта міледі	
	Дорога до Лондона за підвісками	

Інтелектуальна гра «Літературна дуель»

Хто?

Хто подарував Д'Артаньянові рецепт чудодійного бальзаму?

Хто був «незнайомцем з Менга»?

Хто був третьою особою в королівстві Франція?

Хто надіслав Д'Артаньянові анжуйське вино?

Хто вперше виголосив девіз мушкетерів «Усі за одного, один за всіх»?

Хто був свідком страти міледі?

Хто з мушкетерів мріяв стати абатом?

Хто був ватажком мушкетерів?

Де?

Де народився Д'Артаньян (провінція, місто)?

Де відбувається основна дія роману (країна, місто)?

Де мушкетери призначили дуель Д'Артаньяну?

Де знаходилася резиденція Людовіка III?

Де мешкав кардинал Рішельє?

Де опинилися діамантові підвіски королеви?

Де сховали пані Бонасьє?

Де мушкетери святкували свої перемоги?

Чому?

- Чому Д'Артаньян залишив батьків?
- Чому не відбулася дуель Д'Артаньяна з мушкетерами?
- Чому між мушкетерами та гвардійцями точилися сутички?
- Чому слуга пана Дезессара приніс Д'Артаньянові гаман із золотом?
- Чому королеві терміново знадобилися підвіски?
- Чому, на думку А. Дюма, розпочалася війна між Францією та Англією?

Чому міледі вдалося втекти з в'язниці-фортеці?

Чому мушкетери завжди перемагали своїх ворогів?

3. Створення літературного портрета Д'Артаньяна.

— Д'Артаньян — справжній улюбленець читачів, якому усміхнулася доля, наділивши його розумом, красою та щасливою вдачею. Навіть недоліки гасконця — нестриманість, гарячкуватість, надмірна довірливість — додають Д'Артаньяну ще більшої привабливості. Головна перевага юного вояка перед мушкетерами — це його цілеспрямованість. Д'Артаньян завжди бачив мету, ніколи не вагався й точно знав, як треба діяти в складних умовах.

— Опишіть зовнішність героя.

— Продовжте батьківські настанови юному Д'Артаньянові:

- «бережіть гідність ... **(дворянського імені)**»;
- «ви молодий і повинні бути хоробрим з двох причин: по-перше, тому, що ви — ... **(гасконець)**, і по-друге, тому, що ви — ... **(мій син)**»;
- «ніколи й нікому не коріться, крім пана кардинала й ... **(короля)**»;
- «не боятися ... **(несподіванок)** і шукати ... **(пригод)**»;
- «не бійтеся бою, особливо тому, що дуелі ... **(заборонені)**»;
- «наслідуйте не мене — ні, — а ... **(пана де Тревіля)**».

— Поміркуйте, чи дотримувався герой порад батька в подальшому житті.

— Пригадайте, у яких подіях твору зображено військову звитягу Д'Артаньяна, його хоробрість, розум, спостережливість, співчутливість, щирість, бадьорість духу, почуття гумору.

— Сформулюйте «Закони честі Д'Артаньяна».

— Використовуючи таблицю з елементами геральдики (геральдика — це історична наука про герби), створіть герб Д'Артаньяна. Обов'язковими атрибутами герба є символічні кольори, зображення гербових фігур (тварини, рослини, люди), речей (зброя, щит, корона та ін.), написів (бойовий клич, девіз).

Колір	Риси, якості	Символи
Жовтий	Щирість, сердечність	Сонце, золото, колос, серце
Білий	Чистота, наївність, релігійність	Місяць, вода, голуб, єдиноріг

Колір	Риси, якості	Символи
Червоний	Хоробрість, мужність, відвага	Вогонь, меч, лев, леопард
Синій	Вірність, правдивість	Небо, собака
Зелений	Молодість, енергійність	Рослини, лебідь, кінь
Чорний	Освіченість, скромність	Земля, сокіл, смолоскип
Фіолетовий	Благородство, мудрість, владарювання	Корона, шолом, горностай, грифон, змія, лев

4. Робота в групах. Створення літературних портретів Атоса, Портоса, Араміса за планом.

План

1. Зовнішність героя.
2. Перемоги й поразки мушкетера.
3. Риси характеру.
4. Життєві принципи.
5. Закони честі.
6. Герб героя.

— Александр Дюма створив своїх героїв надзвичайно привабливими та достовірними, вони продовжують жити в уяві читачів багатьох поколінь, мандрують творами мистецтва, набувши статусу «вічних образів». А ще чотири мушкетери втілюють психологічні типи характеру (темпераменту): динамічний і жвавий (Д'Артаньян), емоційний і неврівноважений (Атос), повільний і незворушний (Портос), уразливий і замкнений (Араміс).

— Хто з героїв вам найбільше сподобався: шляхетний Атос, добродушний Портос, вишуканий Араміс чи запальний Д'Артаньян?

— Визначте, що об'єднує героїв.

Питання не для обговорення

— Поміркуйте, до якого з психологічних типів наближається ваш характер.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

1. Дискусійний клуб «Мушкетери й лицарі».

— Хто краще володів шпагою?

— Хто шляхетніше служив дамі?

— Хто сильніше цінував дружбу?

— Хто був більшим патріотом своєї держави?

(У процесі дискусії вчитель має підкреслити пряме й переносне значення понять «лицар» і «мушкетер» як історично-військових титулів і як самовідданих і благородних захисників).

2. Робота з підручником.

Прочитайте й висловіть своє ставлення до Кодексу сучасного лицаря (с. 3).

1. Лицар любить свою Вітчизну понад усе, її свобода й процвітання — його головна мета.

2. Лицар вільний у своєму мисленні, не спиняється у творчому пошуку.

3. Лицар не боїться випробувань, уміє ставити високі цілі й досягати їх.

4. Лицар допомагає знедоленим і скривдженим.

5. Лицар поважає позицію інших і вміє відстоювати власну думку.

6. Лицар не має у своєму серці зла, ненависті, заздрощів, жорстокості.

7. Лицар цінує дружбу, кохання, милосердя, совість, честь, правду.

8. Лицар не може ані дня прожити без книжки, бо вона кличе до нових подвигів і прокладає шлях у майбутнє.

(Разом з учителем та однокласниками учні придумують ще кілька правил для Кодексу сучасного лицаря, які допоможуть їм стати справжніми лицарями незалежної України).

VI. Домашнє завдання.

- Прочитати твори У. Старка «Петер і червоний птах», «Мій друг Персі, Бофало Біл і я».

ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ В ЛІТЕРАТУРІ

УРОК № 15

Тема. В. Скотт — засновник історичного роману. Історія та художній вимисел у романі «Айвенго»

Мета. *Ознайомити* учнів з основними відомостями про життя та творчість В. Скотта, із жанровими особливостями історичного роману; *учити* виявляти історичну основу твору й авторську вигадку; *розвивати* емоційне враження від літературного твору, уміння висловити його, підтверджуючи свою думку цитатами з твору; *розвивати* вміння виразно читати й переказувати художній текст і виявляти частини сюжету; *ознайомити* з поняттями «художній простір» і «художній час», *пояснити* відмінність художнього часу від хронологічного; *виховувати* інтерес до літератури й історичного минулого, зокрема епохи Середньовіччя.

Обладнання: репродукції портретів В. Скотта (*художники Дж. Г. Гілберт, Г. Ребурн*); фото лицарських замків, краєвидів сучасної Шотландії; мультимедійна презентація «Експурсія замком Вальтера Скотта в Абботсфорді»; фрагменти з кінофільмів «Айвенго» (*режисер Д. Кемфілд, США, Велика Британія, 1982*), «Легенда про доблесного лицаря Айвенго» (*режисер С. Тарасов, СРСР, 1982*).

ХІД УРОКУ

Великий талант, що не має собі рівних...
У ньому відкривається зовсім нове мистецтво, яке має власні закони.

Й. В. Гете

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

- Вступне слово вчителя.

— 1814 рік — визначна дата в історії світової літератури. Цього року з'явився перший історичний роман під назвою «Веверлі» й одразу привернув увагу англійської публіки. Хто ж був автором цього твору? Письменник довго не відкривав свого імені, анонімно випускав у світ роман за романом, а читачі дивувалися новим пригодам і подіям з історичного минулого. Лише через декілька років автор розкрив таємницю. Під псевдонімом Невідомий приховав своє справжнє ім'я британський письменник шотландського походження Вальтер Скотт.

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Робота з підручником.

Читання статті про життя та творчість В. Скотта (с. 66–68). Демонстрація слайд-фото, слайд-репродукцій.

IV. Формування нових знань і способів дії.

Словникова робота

Історичний роман — різновид роману, побудований на історичному сюжеті, який відтворює в художній формі якусь епоху, певний період історії.

— Які історичні романи ви читали?

— Пригадайте імена українських письменників, авторів історичних романів.

1. Робота з таблицею (с. 68).

Своєрідність історичних романів В. Скотта

Складники роману	Виявлення в тексті
Сюжет	Поєднання історичних фактів із художньою вигадкою. Широка панорама життя минулих віків. Показ історії через долі окремих людей.
Герої	Історичні особи й вигадані персонажі. Представники різних соціальних класів, вищих і нижчих верств суспільства.
Конфлікти	Історичні конфлікти поєднуються із соціальними, національними, моральними.
Історичний підхід	Обумовленість подій і характерів соціально-історичними чинниками. Історію показано в розвитку.
Авторська позиція	Автор загалом об'єктивно відображає хід подій, виражає свої думки через дещо ідеалізованих персонажів.
Мова	Наближена до епохи, але зрозуміла сучасному читачеві.

2. Віртуальна екскурсія замком В. Скотта в Абботсфорд. Виступи учнів із повідомленнями про історичні події та культуру доби Середньовіччя.

3. Робота з таблицею-кластером «Історія в історичному романі». Таблицю можна продовжити, дописуючи імена персонажів, їхній соціальний статус, родинні зв'язки.

Боротьба за королівську корону Англії XII	Боротьба норманів і саксів	Релігійна боротьба лицарських орденів	Боротьба феодалів між собою	Боротьба багатіїв з бідним людом
Річард I Принц Джон	Седрік Сакс Буагильбер	Храмовники (тамплієри) Іоанніти	Фрон де Беф Седрік Сакс	Робін Гуд Феодали Священники

4. Виразне читання й обговорення розділів III (У замку Седріка Сакса), VII–VIII (Лицарський турнір в Ешбі).

- Які історичні особи згадуються в цьому уривку?
- Як автор зобразив політичну ситуацію в Англії XII ст.?
- Які національні суперечності існували в тогочасному суспільстві?
- Які політичні й соціальні конфлікти висвітлено у творі?
- Які релігійні суперечності викриває автор?
- Як В. Скотт зобразив представників різних класів? Чи вирізняє він когось за майновою або соціальною належністю?

— Розкажіть про традиції та звичаї епохи, що знайшли відображення в романі «Айвенго».

— Які фольклорні персонажі діють у творі?

— Назвіть основні проблеми твору.

— Які ідеї утверджує автор?

Словникова робота

— В історичному романі історична правда поєднується з правдою художньою, історичний факт — з художнім вимислом, справжні історичні особи — з особами вигаданими, вимисел уміщений у межі зображуваної епохи. Вальтер Скотт створив перший історичний роман. У його творчості виявилися характерні ознаки цього жанру. Тому тип роману, який розробляв митець, отримав назву *вальтер-скоттівський*.

— Продовжте визначення: «Вальтер-скоттівський роман — це...»

Творча робота

— Створіть афішу-запрошення на захід, присвячений творчості В. Скотта (опишіть зображення, символіку, текст).

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Компетентнісний тренінг

— Розподіліть персонажів роману В. Скотта «Айвенго» (Айвенго, Моріс де Брасі, пріор Еймер, король Річард Левове Серце, Седрік Роттервудський, Ательстан, Чорний Лицар, Бріан де Буагильбер, Леді Ровена) на реальних і вигаданих. Заповніть таблицю.

Реальні історичні особи	Вигадані герої

— Розподіліть персонажів (Айвенго, Моріс де Брасі, пріор Еймер, король Річард Левове Серце, Седрік Роттервудський, Чорний Лицар, Бріан де Буагильбер, Ательстан, Леді Ровена) на прибічників саксів і норманів. Заповніть таблицю.

Прибічники саксів	Прибічники норманів

— Яким героям віддає свої симпатії автор? Поясніть, чому ви так вирішили.

— Хто з героїв викликає вашу прихильність? Чому?

VI. Домашнє завдання.

1. Прочитати роман В. Скотта «Айвенго». 2. Підготуватися до характеристики лицаря Айвенго (визначити ключові епізоди для оцінки героя).

УРОК № 16

Тема. Чистий світильник лицарства (*Утілення в образі Айвенго кодексу лицаря, художні засоби створення образу*)

Мета. *Учити* учнів виявляти історичну основу твору; *розвивати* вміння й навички характеристики персонажів художнього твору, висловлювати власне ставлення до героїв і подій, підтверджувати свою думку цитатами з тексту; *учити* виявляти особливості сюжету, визначати перебіг художнього часу й особливості художнього простору; *поглибити* уявлення школярів про авторську точку зору, зокрема про об'єктивність у зображенні історичних подій; *виховувати* патріотизм, лицарство як особисту й суспільну рису характеру.

Обладнання: фото лицарських замків, краєвидів сучасної Шотландії; фрагменти з кінофільмів «Айвенго» (*режисер Д. Кемфілд, США, Велика Британія, 1982*), «Легенда про доблесного лицаря Айвенго» (*режисер С. Тарасов, СРСР, 1982*).

ХІД УРОКУ

Лицарська наснага відрізняє хороброго воювника від простолюдця й від дикуна; вона вчить нас цінувати своє життя значно нижче, ніж честь, не зважати ні на які нестатки, турботи й страждання, не боятися нічого, крім неслави... Лицарство! А чи знаєш ти, дівчино, що воно є джерелом найчистіших і найшляхетніших прихильностей, підпорою пригноблених, захистом скривджених, твердиною захисту супроти сваволі владарів! Без нього честь дворянина була б пустим звуком. Свобода теж знаходить своїх найкращих заступників у списках і мечах лицарів!

З розмови Айвенго з Ребеккою

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

- Що вам відомо про життя та творчість В. Скотта?
- Який вплив на письменника справила історія Середньовіччя, історія Шотландії?
- Який жанр у літературі започаткував В. Скотт?
- Дайте визначення історичного роману, назвіть його провідні ознаки.
- Назвіть основні конфлікти й проблеми в романі «Айвенго».
- Як зображується історія в романі?

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Вступне слово вчителя.

— У передмові до роману В. Скотт писав про те, що автор історичного роману має точно наслідувати природу. Він не повинен зображувати нічого, що не відповідає добі. Однак письменник, на думку митця, «може дозволити собі змалювати почуття й пристрасті героїв докладніше, аніж у старовинних хроніках». У своєму романі В. Скотт використав принцип, який зробив його твір цікавим і захоплюючим для широкої публіки, — він змалював історію через показ окремих людей, серед яких вирізняється образ лицаря Айвенго, що став утіленням духу середньовічного лицарства та найкращих людських рис. Образ Айвенго вже не один десяток літ приваблює читачів. У чому полягає його принадність? Які ідеали втілює автор у цьому образі?

III. Оголошення теми, епіграфу уроку.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Повідомлення учнів-«істориків» про середньовічне лицарство та його закони за планом.

1. Кого називали лицарями.
2. Кодекс честі лицаря.
3. Хрестові походи.
4. Лицарські турніри.
5. Замки лицарів.
6. Одяг і геральдика.

2. Бесіда за змістом твору.

- З якої родини походив Айвенго?
- Чому батько вигнав його з дому?
- Кому служив лицар Айвенго? Чому це не подобалося батькові?
- Якої думки Бріан де Буагильбер про Айвенго? Леді Ровена?
- Чому на початку твору Айвенго з'являється в образі «пілігрима», приховуючи своє справжнє ім'я й обличчя?
- Що відповів «пілігрим» на виклик Бріана де Буагильбера?
- Як мешканці дому Седріка ставилися до Айвенго (батько, леді Ровена, слуги)?

3. Переказ епізодів твору.

— Перекажіть, як Айвенго врятував єврея Ісаака від жорстокості Бріана де Буагильбера в домі Седріка. У чому тут виявилися лицарські чесноти Айвенго?

Творча робота (усно)

— Опишіть турнір в Ешбі: хто проводив його, хто брав у ньому участь, правила турніру, хто з героїв роману був присутній на турнірі.

— Від імені одного з лицарів роману (за вибором) розкажіть про його долю: Айвенго, Бріан де Буагильбер, Фрон де Беф, Ательстан, Моріс де Брасі.

4. Аналітична бесіда «Парні питання».

Методична порада вчителю. Перше запитання виголошує учитель, а друге, яке пов'язане за змістом з першим, повинні скласти учні й дати на нього відповідь.

- { – Які подвиги здійснив Айвенго в перший день турніру?
- { – Кого він переміг?
- { – Як глядачі сприйняли появу Айвенго?
- { – Чому він одразу викликав симпатію у присутніх?
- { – Кого з жінок Айвенго обрав королевою турніру?
- { – Чому?
- { – Як в епізоді виплати боргу Ісааку виявилася щедрість Айвенго?
- { – Що для Айвенго було головним — лицарська честь чи здобич?
- { – Як Айвенго ставиться до раба Гурта?
- { – Чому Гурт був ладен пожертвувати своїми грошима, але не скарбом Айвенго?
- { – Чому шахраї не взяли в Гурта грошей Айвенго?
- { – Чим лицар заслужив їхню повагу?
- { – Як Айвенго показав себе на другий день змагань?
- { – Хто прийшов на допомогу Айвенго?
- { – Яким було завершення турніру?
- { – Як розкрилася таємниця «Лицаря, позбавленого спадку»?

5. Виразне читання (*в особах*) і обговорення діалогу Айвенго та Ребекки (розділ XXVIII).

6. Робота в групах. «Акваріум» (визначаються групи для обговорення, спостереження й критики).

Завдання для груп

№ 1. Які почуття переживав Айвенго, перебуваючи в полоні?

№ 2. Чия доля хвилювала Айвенго?

№ 3. Прокоментуйте слова Айвенго про лицарство та військову звияту.

№ 4. Як Айвенго поставився до Ребекки?

№ 5. З якими принципами лицаря була не згодна Ребекка?

№ 6. Які душевні хвилювання непокоїли Ребекку?

№ 7. У чому полягала складність становища Ребекки?

7. Перегляд фрагментів і прослуховування пісні з кінофільму «Легенда про доблесного лицаря Айвенго» (*режисер С. Тарасов, СРСР, 1982*).

– Які риси характеру Айвенго підкреслив у своїй пісні відомий поет і бард В. Висоцький?

– Які нові риси увиразнив В. Висоцький в образі лицаря?

– Які ідеали втілював автор в образі Айвенго?

Словникова робота

Художній простір — місце, виміри, де відбуваються події літературного твору. Художній простір може бути реальним, історичним, фантастичним, символічним та ін. Залежно від задуму автора художній простір буває детально прописаним або, навпаки, ледь окресленим. В одному творі можуть поєднуватися різні види простору. Художній простір є важливою умовою для розгортання сюжету й образів. Дуже важливо для розуміння змісту твору знати не тільки де, а й із чийої точки зору змальовано місце подій (автора, вигаданого розповідача чи персонажів).

Художній час — послідовність подій у творі, їх організація та поєднання. У реальному вимірі події відбуваються від минулого до теперішнього й майбутнього — це так званий *фабульний час* (фабула — пряма послідовність подій у творі, якби вони відбувалися насправді). Але в літературному творі не завжди виявляється прямий порядок подій (автор може повертатися в минуле, поєднувати різні відрізки часу тощо) — це *сюжетний час*.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

- Узагальнення вчителя.

— В образі Айвенго втілено лицарські чесноти — служіння королю, честь, шляхетність, вірність у коханні, щире бажання допомогти бідним і скривдженим, волелюбність.

— Визначте пряму послідовність подій у романі «Айвенго» (фабульний час).

— Визначте основні частини сюжету роману. Дайте їм назви.

— Чи збігаються події у фабульному часі й у сюжетному? У яких моментах вони не збігаються? Поясніть, чому.

— Де відбуваються ключові події твору?

— У якому художньому просторі найбільш виразно виявляється лицарство Айвенго?

— У яких умовах змальовано образи жінок — Ровени й Ребекки?

— Як це сприяє розкриттю їхніх характерів?

Творче завдання

— Опишіть (*усно*) замок Седріка.

— Опишіть (*усно*) місце, де відбувався турнір лицарів.

VI. Домашнє завдання.

• Описати (*письмово*) лицарський турнір в Ешбі від імені героя (Ровени, Ребекки, Седріка Сакського, принца Джона, Ісаака).

УРОК № 17

Тема. Зіткнення добра, краси й справедливості з жорстокістю та підступністю (*Образи Бріана де Буагильбера, принца Джона, Фрон де Бефа, Моріса де Брасі*)

Мета. *Розкрити* контрастні зіткнення між героями роману В. Скотта «Айвенго»; *поглибити* вміння учнів порівнювати персонажів художнього твору, висловлювати власне ставлення до героїв і подій, підтверджувати свою думку цитатами з тексту; *поглибити* уявлення про засоби образотворення, вираження авторської позиції; *учити* виявляти особливості сюжету, художнього часу та простору; *виховувати* непримиренність до зла, людських вад, формувати моральні ідеали учнів.

Обладнання: світліни лицарських замків, зброї, обладунків, краєвидів сучасної Шотландії; фрагменти з кінофільмів «Айвенго» (*режисер Д. Кемфілд, США, Велика Британія, 1982*), «Легенда про доблесного лицаря Айвенго» (*режисер С. Тарасов, СРСР, 1982*).

ХІД УРОКУ

У романі художник засобами мистецтва може перемогти те, що не в змозі здолати історія.

Вальтер Скотт

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

- Читання й обговорення творів-описів (*домашнє завдання*).

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Вступне слово вчителя.

— Історичний роман В. Скотта вирізняється яскравими образами, влучністю характеристик, виразністю змальованих ситуацій. На сторінках роману триває вічна боротьба добра і зла, справедливості й підступності, душевної краси й моральної ницості. Письменник з великою майстерністю викриває вади та недоліки людей, але він завжди залишається об'єктивним, помічаючи в людині як добре, так і погане. Він закликав боротися не проти людей, а проти зла, що є в них. Людському й суспільному злу митець протиставив вічні цінності, які втілено в його найкращих героях. І хоча в реальному житті добро не завжди перемагає, однак у творі В. Скотта духовну температуру долає світло високих ідеалів. Так письменник утверджував свою гуманістичну позицію.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Аналітична бесіда за змістом розділів I–IV.

— Як зображуються на початку твору раб Гурт і блазень Вамба?

— Як ви думаєте, чому їхній діалог автор уміщує саме на початку роману, у першому розділі? Про що говорять Гурт і Вамба?

— Як вони характеризують норманів?

— Чому вони показали хибний шлях пріору Еймеру та Бріану де Буагильберу?

— Опишіть убрання пріора. Що свідчить про те, що його одяг не відповідає духовному сану Еймера?

— Який епізод розкриває жорстокість Бріана де Буагильбера?

— Чому Седрік не вийшов назустріч гостям? Як це характеризує сакса?

— Виразно прочитайте портретний опис Бріана де Буагильбера (початок розділу IV). Що свідчить про його владний характер?

— Доведіть, що Бріан де Буагильбер збрехав леді Ровені, щоб досягти її прихильності. Хто викрив його брехню?

— У чому виявилася підступність Бріана де Буагильбера, коли він перебував у замку Седріка?

— Хто врятував Ісаака від Бріана де Буагильбера?

2. Історичний коментар учителя (підготовленого учня) про орден лицарів Храму (тамплієрів).

3. Коментоване читання уривку з розділу XXXV про моральний занепад ордену Храму.

4. Виразне читання в особах діалогу Ребекки й Бріана де Буагильбера (розділ XXIV).

— Що протиставила Ребекка силі й владі Буагильбера?

— На чиєму боці залишилася моральна перемога?

5. Порівняльна характеристика образів.

— Зіставте образи Айвенго й Бріана де Буагильбера за поданим планом.

Два лицарі — дві моральні позиції

1. Сила та могутність.

2. Шляхетність.

3. Ставлення до багатства.

4. Чесність.

5. Вірність законам лицарства.

6. Ставлення до жінки.

7. Слава.

Творче завдання (групова робота)

— Від імені одного з лицарів роману (за вибором) розкажіть про його долю: Айвенго, Бріан де Буагильбер, Фрон де Беф, Ательстан, Моріс де Брасі.

Картки для роботи

- № 1. Чому Бріан де Буагильбер не підкорив серце Ребекки?
- № 2. Які закони лицарського кодексу порушив Фрон де Беф?
- № 3. Які вади заважали Ательстану стати справжнім лицарем?
- № 4. Як поведився лицар Моріс де Брасі? Що свідчить про те, що він остаточно не втратив лицарську честь?
- № 5. У чому полягає підступність принца Джона?

— Запишіть девізи лицарів, намалуйте їхні герби. Поясніть символіку кожного з них.

Айвенго

Річард I

Фрон де Беф

Буагильбер

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Компетентнісний тренінг

1. Установіть відповідність між персонажем роману «Айвенго» та його гербом.

Персонаж

- 1 Чорний Лицар
- 2 Бріан де Буагильбер
- 3 Айвенго
- 4 Фрон де Беф

Герб

- А дуб, вирваний з корінням
Б чорна бичача голова
В два лицаря на одному коні
Г ворон, що тримає череп
Д не було ніякого герба

2. Установіть відповідність між персонажем роману «Айвенго» та гаслом на його щиті.

Персонаж

- 1 Чорний Лицар
- 2 Бріан де Буагильбер
- 3 Айвенго
- 4 Фрон де Беф

Гасло на щиті

- А «Стережися, ось я»
Б «Позбавлений спадку»
В «Desdishado»
Г «Стережися ворона»
Д не було ніякого девізу

Проблемне запитання

- Чим завоював любов народу король Річард Левове Серце?
- Створіть герб і гасло для Чорного Лицаря, пам'ятаючи його титул, походження та людські якості.

VI. Домашнє завдання.

- Дібрати цитати для характеристики Ровени й Ребекки.

УРОК № 18

Тема. Дві жінки — дві долі (*Образи Ровени, Ребекки*). Історичний колорит твору й засоби його створення

Мета. *Учити* учнів порівнювати персонажів художнього твору, висловлювати власне ставлення до героїв і подій, підтверджувати свою думку цитатами з тексту, виявляти в них ключові ознаки, національний і загальнолюдський зміст; *поглибити* уявлення про художні засоби образотворення, вираження авторської позиції; *учити* виявляти особливості художньої мови, засоби створення історичного колориту; *формувати* моральні ідеали учнів: вірність, героїзм, милосердя, благородство.

Обладнання: гравюри Хіта Чарльза «Галерея головних жіночих персонажів сера Вальтера Скотта» (1866); фрагменти з кінофільмів «Айвенго» (*режисер Д. Кемфілд, США, Велика Британія, 1982*) і «Легенда про доблесного лицаря Айвенго» (*режисер С. Тарасов, СРСР, 1982*).

ХІД УРОКУ

Публіка хотіла читати не сухий переказ давніх подій, а чути дзвін списів, бачити небезпечні битви, стежити за гуркотом історії.

Роберт Льюїс Стівенсон

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

— Очима якого героя (героїні) зображено штурм замку Фрон де Бефа? Яке це має значення у творі?

— Як розкривається характер Айвенго в сцені штурму замку, про хід якого він дізнавався зі слів Ребекки?

— Як ви особисто ставитеся до Айвенго? Дайте власну оцінку його вчинкам і рисам характеру.

— Які ще сюжетні лінії увів В. Скотт у свій роман? Заради кого «дзвенять списи»?

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Вступне слово вчителя.

– У романі «Айвенго» є надзвичайно привабливі образи двох жінок – Ровени й Ребекки. Олександр Пушкін, прочитавши роман В. Скотта, писав в одному з листів, що в душі леді Ровени горить «чистий вогонь святості й шляхетності», а Ребекку відрізняє «палка віра й високе почуття власної гідності». Художник утверджує найкращі риси своїх героїнь, поетизує ці образи, показуючи різні долі, проте, як би не поверталось життя до цих жінок, вони залишаються втіленням ідеалів письменника.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Перегляд гравюр Хіта Чарльза «Галерея головних жіночих персонажів сера Вальтера Скотта» (1866).

2. Аналітична бесіда.

– Прочитайте портретний опис леді Ровени (розділ IV). Зверніть увагу на поєднання зовнішніх деталей і психологічних характеристик. Які риси характеру героїні увиразнив письменник у цьому розділі?

– Що ви знаєте про походження леді Ровени? У якій сім'ї її виховували? Як до неї там ставилися? Що ви дізналися про леді Ровену з перших розділів роману (з вуст Бріана де Буагильбера та пріора Еймера)?

– Як леді Ровена виявила свої справжні почуття під час відвідин дому Седріка норманами? А під час турніру?

– Чи була Ровена вірною Айвенго? У чому це виявляється?

– Які перешкоди пододало їхнє кохання?

– Прочитайте портрет Ребекки. З яким почуттям зображує його автор? Опишіть одяг дівчини, її прикраси.

– У чому полягає драматизм становища Ребекки?

– Доведіть, що Ребекка навіть у складних обставинах не відмовлялася від своєї віри.

– Чому Ребекка віддала Гурту гроші для Айвенго? Які риси характеру героїні при цьому виявилися?

– У яких випадках виявилось милосердя Ребекки?

– Як поводи́ла себе Ребекка в полоні? Яку відповідь на свої почуття отримав від неї Бріан де Буагильбер у замку Фрон де Бефа?

– Чому Ребекка не подякувала Айвенго, котрий урятував її від спалення? Чому вона відмовилася заговорити з ним?

3. Робота з таблицею.

Ровена		Ребекка
	Деталі портрета	
	Деталі вбрання (сукня, головний убір, прикраси)	
	Походження, віра	
	Випробування	
	Моральні якості	
	Кохання	
	Авторське ставлення	

Проблемне запитання

- Як ви думаєте, хто сильніше кохав Айвенго — Ровена чи Ребекка?
- Хто з жінок, на вашу думку, більш гідний серця Айвенго?
- Чи можна сказати, що Ребекка була обділена долею? Що надавало їй духовної сили?

4. Робота з підручником. Читання статті про історичний колорит роману (с. 72–73).

Словникова робота

Архаїзми (з грецьк. *archaios* — давній, старовинний) — застарілі слова, словосполучення, граматичні чи синтаксичні форми, які вийшли з широкого вжитку й перейшли до так званого пасивного запасу лексики. До архаїзмів належать слова, що називають такі предмети й поняття, які самі по собі аж ніяк не застарілі, але для позначення яких користуються іншими словами.

Історизми — слова, застарілі через те, що вийшли з ужитку ті предмети чи явища, які вони означали.

Варваризми (з латин. *barbars* — іноземці) — слова іншомовного походження, які вживаються разом із своїми відповідниками в тій чи іншій національній мові, але остаточно не засвоюються нею. У тексті твору варваризми передаються або мовою запозичення, або ж відповідно національною мовою.

Екзотизми (або етнографізми) — слова, що передають назви реалій із життя інших народів і не мають точних відповідників у мові, до якої вони потрапляють. У творах художньої літератури екзотизми використовуються насамперед з метою створення незвичайної, екзотичної атмосфери, яка посилює емоційне враження, а також для відтворення етнографічних особливостей тієї місцевості, про яку розповідається.

5. Робота в парах.

— Прочитайте правила турніру (розділ VIII) і визначте історизми в цьому уривку. Яку роль вони виконують у тексті?

— Назвіть історизми, що використовуються для характеристики соціальної належності персонажів роману «Айвенго».

— Яким вигуком герольди завершували читання правил? Визначте роль цього архаїчного звороту.

— Прочитайте звернення принца Джона до «Лицаря, позбавленого спадку» (розділ IX). Знайдіть у ньому архаїзми.

— Прочитайте розмову Айвенго зі зброєносцями переможених ним лицарів. Знайдіть архаїзми й історизми. Перекладіть їх сучасною мовою. Що не піддається перекладу?

— Прочитайте опис портрета Ребекки (розділ VII). Які екзотизми використовує автор? Яке їх значення в тексті?

— Прочитайте опис убрання Бріана де Буагильбера (розділ II). Який капелюх був у нього? З'ясуйте роль варваризму, який використовує автор. Чому це слово не перекладене?

— Якого значення набуває в устах блазня Вамби вислів «*Rax vobiscum!*», коли він перетворився на ченця й у такий спосіб потрапив у замок Фрон де Бефа? Що означає цей вислів?

— Визначте різновид лексичних засобів мовлення: *принц, обітниця, кубок, трапеза, паж, Desdichado, спис, тюрбан, саксонка, замок, Королева кохання та краси.*

6. Робота з перекладами.

— Прочитайте вирок суду щодо Ребекки (розділ XXXVIII). Порівняйте, як різні перекладачі відтворили історизми, архаїзми, варваризми, екзотизми. Які слова залишилися незмінними в різних перекладах? Як ви гадаєте, чому?

— Братія, — сказав Бомануар, — вам відомо, що ми мали повне право відмовити цій жінці у випробуванні Божим судом, але хоч вона і єврейка, і нехрещена, та все-таки вона істота самотня й беззахисна. Вона вдалася до заступництва наших м'яких законів, і ми не можемо відповісти їй відмовою (Ю. Лісняк і Г. Лозиська).

— Нехай Бог боронить, — сказав Лука Бомануар, — аби хтось міг поскаржитися на нашу несправедливість, хоч би то був чи єврей, чи поганин! Поки вечірні тіні не проляжуть із заходу на схід, ми почекаємо, чи не з'явиться заступник цієї нещасної жінки (І. Іваненко).

7. Дослідження сюжету роману. Вправа «Когнітивна мапа».

— У романі В. Скотта «Айвенго» події розвиваються дуже швидко й непередбачувано. Стрімка зміна художніх просторів, мотиви мандрівки та руху, надання переваги дії, а не описовості — усе це створює динамізм роману.

— Створіть мапу художнього простору роману (замки, міста, ліс), позначивши сюжетні події й шляхи героїв.

Словникова робота

Гумор — різновид комічного, відображення смішного в життєвих явищах і людських характерах. Гумор не заперечує об'єкта висміювання й цим відрізняється від сатири, для якої характерне цілковите заперечення й різке осміювання зображуваного. Добродушний гумор піддає висміюванню здебільшого часткові недоліки загалом позитивних явищ, окрім смішні риси в характері людини.

— Перекажіть, як блазень Вамба «став священиком». У чому полягає роль цього смішного перевдягнення у творі?

— Розкажіть про «подвиг» Вамби під час захоплення замку. Як він увів норманів в оману? Які риси характеру виявив при цьому?

— Розкажіть про перебування Чорного Лицаря в хатині відлюдника (розділи XVI—XXVII). Що викликає сміх у цій сцені? Яку роль відіграють пісні в уривку?

— Які фольклорні елементи чи стилізовані під фольклор уведені до тексту роману? З якою метою?

V. Застосування знань, умінь, навичок.

1. Літературна гра «Кому належать ці речі?».

— Визначте роль виразних деталей у розвитку сюжету та розкритті образів персонажів: *мідний ошийник, біла рукавичка, щит з написом «Desdichado», мисливський ріг, скринька з коштовностями, золотий ланцюг, уламок дерев'яного хреста.*

2. Узагальнююча бесіда.

— Розкрийте значення В. Скотта в історії світової літератури.

— Пригадайте ознаки історичного роману, проілюструйте їх прикладами з роману В. Скотта «Айвенго».

— Які ідеї утверджуються у творі? В образах яких героїв вони втілюються?

— У чому, на вашу думку, виявляється гуманізм авторської позиції? Покажіть це на прикладах із тексту (зображення долі поневоленого народу, учинків Айвенго та ін.).

— Які засоби створення історичного колориту використовує письменник?

— У який час відбуваються події в романі? Як розгортається сюжетний час у творі?

— Як художній простір сприяє відтворенню історичної доби?

VI. Домашнє завдання.

• Написати твір-характеристику «Мій улюблений герой історичного роману В. Скотта “Айвенго”».

УРОК № 19

Тема. Друга світова війна у європейській поезії (*К. І. Галчинський. «Лист із полону», «Пісня про солдатів з Вестерпльятте»; А. Маргула-Шпербера. «Про назву концтабору Бухенвальд»*)

Мета. *Ознайомити* учнів з основними фактами життя та творчості К. І. Галчинського й А. Маргула-Шпербера, творчою історією поезій, що вивчаються; *удосконалювати* вміння й навички вдумливо та виразно читати ліричний твір, характеризувати ліричного героя; *поглибити* поняття про ліричного героя; *розвивати* вміння та навички розрізнення поетичних засобів, зіставлення оригіналу й перекладу твору; *виховувати* патріотизм, людяність, доброту.

Обладнання: фотопортрети письменників; репродукції картин О. О. Дейнеки «Оборона Севастополя» (1942) і К. Коро «Орфей і Еврідіка» (1861); світлини пам'яток польським захисникам Вестерпльятте (м. Гданськ, Польща) і тим, хто повстав проти нацизму (Бухенвальд, Німеччина); аудіозапис пісні «Бухенвальдський набат» (*слова О. Соболева, музика В. Мураделі*).

Підготовка учнів до уроку: група «істориків» готує за допомогою Інтернету короткі історичні довідки про Другу світову війну, а група «біографів» шукає цікаві факти про життя та творчість К. І. Галчинського й А. Маргула-Шпербера.

ХІД УРОКУ

Як невимовне віршами не скажеш,
чи не німою зробиться душа?!

Ліна Костенко

I. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок.

1. Бесіда за запитаннями вчителя.
 - Що ви знаєте про Другу світову війну?
 - Як пов'язана історія вашого міста (села) з подіями Другої світової війни?
 - Розкажіть про те, як Друга світова війна вплинула на життя вашої сім'ї.
2. Історичні довідки про Другу світову війну, підготовлені групою «істориків».
 - Друга світова війна почалася 1 вересня 1939 р. та тривала 2194 дні до 2 вересня 1945 р., коли на борту лінкора «Міссурі» було підписано капітуляцію Японії перед союзними державами. Друга світова війна значно вплинула на долю людства. У ній узяли

участь понад 60 країн (80 % населення Землі). Воєнні дії відбувалися на територіях 40 країн. До збройних сил було мобілізовано 110 млн осіб у всьому світі. Загальні людські втрати досягли 50–55 млн осіб, з них загинуло на фронтах 27 млн.

Історики виокремлюють такі етапи Другої світової війни:

початок Другої світової війни (вересень 1939 — червень 1941 р.);

глобалізація війни (червень 1941 — квітень 1942 р.);

призупинення просування країн осі (травень 1942 — травень 1943 р.);

наступ союзників (червень 1943 — травень 1944 р.);

розгром Німеччини в Європі (червень 1944 — листопад 1944 р.);

перемога союзників (грудень 1944 — вересень 1945 р.).

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Вступне слово вчителя.

— Друга світова війна — наймасштабніша війна в історії людства. Немає такої родини в Україні чи в Європі, якої б особисто не торкнулася ця кривава подія. Вона принесла десятки мільйонів жертв, концтабори, національну ворожнечу. Війна випалила тисячі населених пунктів, примусила цілі народи порушити біблійну заповідь «Не вбий!». Навіть у жахливих умовах багато людей не втрачали почуття людяності, милосердя, прагнення миру й добра. У різних частинах Європи люди страждали й умирали, але разом з тим і любили свою батьківщину, і вірили в краще майбутнє, і кохали... Їхні думки й почуття закарбовані у творах того часу. Це документи минулого, про які ми мусимо пам'ятати.

III. Оголошення теми, епіграфа уроку.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Розповідь учителя про життя та творчість К. І. Галчинського.

— К. І. Галчинський — польський поет, перекладач, який став символом цілої епохи. Константи Галчинський (Ільдефонс — його своєрідний поетичний псевдонім) народився у Варшаві (Польща) в сім'ї залізничного техника. На початку Першої світової війни батьки Галчинського переїхали до Москви. Там Константи навчався в школі Польського комітету.

У 1918 р. сім'я повернулася до Варшави, де хлопець навчався спочатку в гімназії, а в 1923–1926 рр. — у Варшавському університеті на відділенні класичної англійської філології. До початку Другої світової війни К. І. Галчинський писав вірші, служив в армії, виконував обов'язки помічника з питань культури в польському консульстві в Берліні. У 1934–1936 рр. поет із сім'єю жив у Вільнюсі (тоді Польща, нині Литва), де теж багато займався поетичною творчістю. У 1939 р. поета призвали до армії. Уже 17 вересня рядовий піхоти Галчинський потрапив у німецький полон.

П'ять з половиною років провів у таборі для військовополонених. У повоєнному ліричному шедеврї «Веселих свят» поет так напише про цей жахливий час:

Скільки днів у полоні прожито,
Знемагав я у рабській роботі.
Срібний місяць, мов серце розбите,
Повисав на колючому дроті.

(Переклад Володимира Гоцуленка)

Про всі жахи того часу поет розповів у віршах «Пісня про солдата з Вестерплатте» (1939), «Лист із полону» (1942), «Пісні про прапор» (1944) та інших творах. Чимало табірних поезій Галчинського збереглося. Вірші «ходили» в списках, їх передавали з уст в уста. Лише навесні 1946 р. К. Галчинський повертається на батьківщину. Він живе у Варшаві, вірить у нову Польщу й багато пише.

Злигодні воєнних років, полон і перебування в таборі підірвали здоров'я поета. Перші два інфаркти — 1940 та 1952 рр. — Галчинський перемиг, а третій виявився фатальним. 6 грудня 1953 р. поета не стало. Висока духовна наснага пронизує всю поетичну спадщину Галчинського. Життєві та соціальні драматичні катаклізми, що випали на його долю, не похитнули властивого поетові життєствердного світовідчуття. «Усмішка — моральний обов'язок людини», — напівсерйозно й напівжартома стверджував він.

2. Повідомлення «біографів» про цікаві факти життя та творчості К. І. Галчинського.

— Писати К. І. Галчинський учився в Ронсара, Рембо, Данте, Бодлера, Шекспіра, Рільке. Великий вплив на становлення його художнього світу мав німецький романтик Е. Гофман. На думку перекладача Р. Лубківського, гуманітарна освіта дала К. І. Галчинському «не тільки знання зі світової культури та мистецтва, а й змогу відчутти поезію ніби зсередини, блискуче оволодіти прийомами віршування — від гекзаметра до верлібру».

У 1923 р. вийшли друком перші вірші К. І. Галчинського («Вулиця шарлатанів», «Музи ніжки цілую», «Привіт, Мадонно», «Одягну я штани чорні, цвинтарні...» та ін.). До Другої світової війни побачили світ такі його видання: поема «Кінець світу» (1928), сатирична повість «Ослик Порфіріон, або Клуб святотатців» (1929), поема «Бал у Соломона» (1933), збірка «Поетичні твори» (1937). Вірші цього періоду свідчать про світоглядну орієнтацію поета; він дедалі проникливіше вдивляється в життя. К. І. Галчинський щиро поділяє думку про суспільне призначення поезії. Його вірші стають не лише автопортретом художника, а й портретом епохи.

Талант К. І. Галчинського барвистий і багатогранний. Він писав вірші та поеми, перекладав твори англійських, німецьких, фран-

цузьких, іспанських, чеських, російських та інших письменників. Він є автором польської версії тексту гімну Європейського Союзу — «Ода вольності» Ф. Шиллера.

Словникова робота

Вестерплатте — півострів на польському березі балтійського моря неподалік від м. Гданська, де у вересні 1939 р. проходила героїчна оборона польських укріплень.

3. Виразне читання учнями вірша «Пісня про солдатів з Вестерплатте».

4. Робота з текстом.

- У якій формі написано вірш? Поясніть її значення.
- Знайдіть у тексті контрасти. Визначте їх роль у творі.
- Поясніть використання в тексті займенника *ми*.
- Поясніть значення повтору у вірші.
- Яка ідея утверджується у вірші?

5. Коментар учителя до вірша «Лист із полону».

— Вірш присвячено дружині письменника Наталії. Тоді він перебував у концтаборі Альтенграбов. Їхнє кохання пережило війну. Звільнившись з неволі, К. І. Галчинський зустрінеється зі своєю дружиною в м. Кракові. Ця зустріч, подібна до виходу Орфея з підземного царства й зустрічі з його Еврідікою, дасть новий імпульс до творчості митця.

6. Виразне читання учителем вірша «Лист із полону».

7. Робота з текстом.

- Визначте провідну тему вірша.
- Як автор звертається до коханої? Знайдіть відповідні епітети, метафори й порівняння. Розкрийте їх значення.
- За допомогою яких художніх засобів утверджується невидимий зв'язок ліричного героя та його коханої?
- Як ви думаєте, чи доходили до рідних листи з полону? Чому, на вашу думку, автор саме так визначив жанровий різновид свого вірша?

8. Альфред Маргул-Шпербер (справжнє прізвище — Альфред Шпербер) народився 23 вересня 1898 р. на Буковині (тоді Австро-Угорщина, нині Україна) в єврейській родині. Його батько був управителем і обліковцем у румунського дідича Янку Флондора, мати — учителькою музики. Навчався в німецькій гімназії в Чернівцях. У 1914 р. разом із батьками переїхав до Відня. Там він склав іспити на атестат зрілості й був відправлений як однорічний доброволець на Східний фронт (Східна Галичина, південь України).

Після завершення війни жив у Чернівцях, Парижі, Нью-Йорку. У 1940 р. після окупації Північної Буковини радянськими військами переїхав до Бухареста (Румунія). Завдяки заступництву румунських

друзів поетові вдається уникнути депортації, під час війни він перебивається як приватний учитель іноземних мов.

А. Маргул-Шпербер багато років працював над антологією буковинської німецько-єврейської поезії «Die Buche» («Бук»), яка, на жаль, за його життя залишилася неопублікованою (вона з'явилася лише у 2009 р.).

Тривалий час поет був невідомий широкому німецькомовному загалу. Тільки в останні роки видавництво «Rimbaud» почало освоювати його творчість, випускаючи у світ окремі томики вибраних поезій: «Sinnloser Sang: Frühe Gedichte» («Безглуздий спів: Ранні поезії», 2002), «Jahreszeiten: Ausgewählte Gedichte» («Пори року: Вибрані вірші», 2002), «Ins Leere gesprochen: Ausgewählte Gedichte 1914–1966» («Мовлено в порожнечу: Вибрані поезії 1914–1966», 2002). Помер А. Маргул-Шпербер 3 січня 1967 р. в Бухаресті.

9. Повідомлення «біографів» про цікаві факти біографії А. Маргула-Шпербера.

— Справжнє прізвище поета — Шпербер. Він додав до свого простого прізвища ім'я матері — Маргула — і став Маргулом-Шпербером. Інші псевдоніми: Альфред Гаук, Ал. Уліу, Гавілан, Христіан Аабе.

Після 1944 р. Маргул-Шпербер — центральна постать німецької літератури Румунії. Він розгорнув багатогранну інтенсивну діяльність вільного письменника й перекладача, ставши безкорисливим покровителем багатьох буковинських поетів.

Численні збірки віршів («Zeuge der Zeit» («Свідок часу», 1951), «Ausblick und Rückschau» («Перспектива і ретроспектива», 1955), «Mit offenen Augen» («Розплющеними очима», 1956), «Taten und Träume» («Діяння і мрії», 1959), «Unsterblicher August» («Невмирущий серпень», 1959), «Sternstunden der Liebe» («Зоряні години кохання», 1963), «Aus der Vorgeschichte» («З передісторії», 1964), «Das verzauberte Wort» («Зачароване слово», 1969) та ін.) і переклади з багатьох мов — «Rumänische Volksdichtungen» («Румунська народна поезія», 1954), «Weltstimmen» («Світові голоси», 1968) — забезпечили йому провідне місце в румунському літературному процесі повоєнного часу.

10. Виразне читання учнями вірша «Про назву концтабору Бухенвальд» в оригіналі (*за умови володіння учнями німецькою мовою*) і в українському перекладі.

11. Робота з текстом.

— Знайдіть у тексті художні деталі й символи, які свідчать про трагізм Другої світової війни.

— Охарактеризуйте образ ліричного героя.

— Як у поезії розкрито велику любов до рідної землі?

Компаративне завдання (для тих, хто володіє іноземною мовою)

— Порівняйте оригінал і переклад твору. Які домінанти оригіналу збережено в художньому перекладі?

12. Прослуховування аудіозапису пісні «Бухенвальдський набат». Вправа «Відкритий мікрофон»

— До чого закликає пісня «Бухенвальдський набат»?

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Творче завдання (вір-мініатюра на 5–6 речень)

1 варіант. Якими ви уявили собі солдатів з Вестерплатте? Усно опишіть їх.

2 варіант. Проведіть паралелі між фактами біографії й творчості К. І. Галчинського та картиною К. Коро «Орфей і Еввідіка».

• Підсумкова бесіда.

— Уважно роздивіться скульптури пам'ятника польським захисникам Вестерплатте (м. Гданськ, Польща) та пам'ятника тим, хто повстав проти нацизму (Бухенвальд, Німеччина). У чому, на вашу думку, полягає творчий задум скульпторів?

— Поясніть останній рядок вірша «Лист із полону»: «*Ти — пісня моєї дороги*». Про яку дорогу йдеться?

— Яка жахлива думка крає серце ліричного героя вірша «Про назву концтабору Бухенвальд»? Сформулюйте цю думку прозою.

VI. Домашнє завдання.

1. Підготувати переказ статей підручника про К. І. Галчинського й А. Маргула-Шпербера. 2. За допомогою Інтернету й інших джерел знайти інформацію про твори живопису, музики, кіно, у яких викривається війна.

УРОК № 20

Тема. Зображення трагедії Другої світової війни в європейській поезії (*І. Вайсглас. «Круки»; Б. Ш. Окуджава. «До побачення, хлопчики...»*)

Мета. *Розширити* знання учнів про поезію Другої світової війни; *удосконалювати* вміння та навички аналізувати поетичні твори, зіставляти літературні твори з подібними за тематикою зразками інших видів мистецтва (кіно, театр, живопис, ілюстрації та ін.); *розвивати* творчі здібності; *виховувати* любов до свого народу та повагу до представників інших націй і народностей, *сприяти* вдумливому ставленню до історичного минулого.

Обладнання: фотопортрети письменників; уривки з кінофільмів «У бій ідуть лише „старика“» (режисер Леонід Биков, СРСР, 1973), «А зорі тут тихі» (режисер Станіслав Ростоцький,

1973), «До побачення, хлопчики» (режисер Сергій Крутін, Росія, 2014); аудіо- або відеозапис пісні Б. Ш. Окуджави «До побачення, хлопчики» у виконанні автора; репродукції картин М. І. Самсонова «Сестриця» (1954), Б. Махова «Солдати Сталінграда» (1972), І. Й. Ахремчика «Захисники Брестської фортеці» (1957–1958), М. Я. Бута «Солдати підземного гарнізону» (1964), А. Г. Сафаргаліна «Весняні води» (1955).

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок.

• Розповіді учнів про твори живопису, музики, кіно, у яких виринає війна.

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

• Вступне слово вчителя.

— Про події Другої світової війни складено дуже багато віршів. За кожним із них — біль і страждання, людська доля, обпалена вогнем буремних років, зруйновані надії, щире бажання правдиво передати почуття та настрої покоління, на плечі якого випали страшні випробування. І разом з тим — застереження нащадкам: у війни переможців ніколи не буває; кожне життя безцінне, а вбивство людьми одне одного ніколи не може бути виправдане.

Ми продовжуємо ознайомлення з кращими зразками європейської поезії про Другу світову війну.

III. Оголошення теми уроку.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Читання учнями статті підручника про І. Вайсгласа (с. 80).

2. Розповідь учителя про цікаві факти біографії І. Вайсгласа.

— Уже школярем І. Вайсгласа вважали улюбленцем муз: він чудово грав на фортепіано, писав вірші, багато перекладав. Разом із своїм шкільним товаришем і раннім поетичним суперником Паулем Целаном (він також у майбутньому став письменником) нерідко обирали для своїх віршів спільні теми, перекладали твори одних і тих же поетів — сонети В. Шекспіра, вірші Т. Арґезі, С. Єсеніна). У гімназійні роки молодий поет опублікував у бухарестському часописі «Viața românească» («Румунське життя») німецькі переклади кількох віршів видатного румунського поета ХХ ст. Тудора Арґезі.

Наскрізною темою творчості І. Вайсгласа стала трагедія Голокосту, яку він особисто пережив у Трансністрії: Вайсгласам удалося вижити в «трудовому» таборі, хоча вони сповна зазнали там нелюдських принижень і знущань.

У Бухаресті І. Вайсглас здійснив німецькі переклади творів Васи́ле Александри, Васи́ле Войкулеску, Міхая Емінеску. Ще продуктивнішою та багатограннішою була його перекладацька діяльність із німецької на румунську (твори Леона Фейхвангера, Франца Грільпарцера, Адальберта Штіфтера). Воістину титанічним звершенням став його переклад обох частин «Фауста» Й. В. Гете (1957 р. і 1959 р.), який він опублікував під псевдонімом Іон Йордан.

3. Вправа «Уважний читач».

— Назвіть подібні факти біографії І. Вайсгласа й А. Маргула-Шпербера, І. Вайсгласа та К. Галчинського.

4. Виразне читання учнями вірша «Круки» в оригіналі (*за умови володіння ними іноземною мовою*) та в українському перекладі.

5. Робота з текстом.

— Назвіть центральний образ вірша. Розкрийте його символічне значення.

— Які мотиви пов'язані з цим образом?

— За яких обставин був написаний вірш?

— Яким постає образ ліричного героя?

— Ліричний герой говорить від себе особисто чи від імені багатьох?

Як це допомагає увиразнити ідею вірша?

Компаративне завдання (*для тих, хто володіє іноземною мовою*)

— У яких моментах перекладач відступив від тексту оригіналу?

Яких нюансів це надало тексту?

— Знайдіть у тексті оригіналу метафори, що розкривають стан ліричного героя. З'ясуйте їх переносне значення.

6. Читання учнями статті підручника про Б. Ш. Окуджаву (с. 82–83).

7. Вправа «Уважний читач».

— Як події Другої світової війни вплинули на життя родини Б. Окуджави?

— На який період припадає початок його літературної творчості?

— У яких ще галузях мистецтва знайшов вияв талант Б. Окуджави?

— Як ви зрозуміли слова Є. Євтушенка — епіграф до статті підручника про Б. Окуджаву: «Його поетична пам'ять увібрала в себе долю кількох поколінь — довоєнного, воєнного й повоєнного... У кожного з цих поколінь була своя правда і своя трагедія?»

8. Прослуховування аудіозапису (або перегляд відеозапису) пісні «До побачення, хлопчики...».

9. Виразне читання учнями перекладу вірша «До побачення, хлопчики...».

10. Робота з текстом.

- Про яке покоління пише автор?
- За допомогою яких епітетів і метафор поет змальовує трагедію воєнного покоління?
- Розкрийте значення повторів у вірші.

11. Вправа «Візуалізація словесного образу».

Перегляд відібраних учителем фрагментів із кінофільмів «У бій ідуть лише „старики“», «А зорі тут тихі», «До побачення, хлопчики».

12. Бесіда.

— Ці фільми суголосні провідній темі вірша «До побачення, хлопчики». Яке враження вони на вас справили? Чи такими ви уявляли хлопчиків і дівчаток, про яких пише Б. Окуджава?

— Говорячи сучасною мовою, пісня Б. Окуджави стала саундтреком фільму «До побачення, хлопчики», незважаючи на те, що була написана в 1958 р. — більше, ніж за півстоліття до створення фільму. Чим, на вашу думку, це зумовлено?

V. Застосування знань, умінь, навичок.

1. Робота в міні-групах із творами образотворчого мистецтва.

— Уважно розгляньте репродукції картин М. Самсонова «Сестриця», А. Сафаргаліна «Весняні води», І. Ахремчика «Захисники Брестської фортеці», М. Бута «Солдати підземного гарнізону», Б. Махова «Солдати Сталінграда». Як ви вважаєте, образи яких поезій вони допомагають візуалізувати?

2. Вправа «Вільний мікрофон».

— Яке враження справила на мене поезія Другої світової війни?

3. Підсумкове слово вчителя.

— Протягом двох уроків ми з вами зробили спробу подивитися на зображення трагедії Другої світової війни очима польського поета К. Галчинського, німецькомовних поетів єврейського походження А. Маргула-Шпербера, І. Вайсгласа, російського барда Б. Окуджави, білоруського художника І. Ахремчика, українського актора та режисера Л. Бикова та ін.

Митці засуджували війну в будь-яких проявах. Своєю творчістю вони попереджали: тільки добром можна перемогти зло. Проте нині світ, схоже, ігнорує такі постулати, адже знову занурився в протистояння. Удумливо вивчаймо історію, бережімо мир!

VI. Домашнє завдання.

1. Опрацювати матеріал підручника до теми «Друга світова війна в європейській поезії» (с. 75). 2. Намалювати малюнки до прочитаних поезій, дібрати до них цитати з текстів.

УРОК № 21

Тема. Василь Биков. «Альпійська балада».

Особливості сюжету та композиції повісті

Мета. *Ознайомити* учнів з основними фактами життя та творчості В. Бикова, творчою історією написання «Альпійської балади»; *розкрити* особливості сюжету та композиції повісті; *удосконалювати* вміння й навички аналізу тексту; *розвивати* навички виразного читання та усного мовлення; *виховувати* людяність, милосердя, доброту, пошану до подвигу.

Обладнання: фотопортрети письменника; мультимедійна презентація про життя та творчість В. Бикова; кадри з кінофільму «Альпійська балада» (режисер Борис Степанов, СРСР, 1965).

Підготовка учнів до уроку: група «біографів» шукає цікаві факти про життя та творчість В. Бикова; група «екскурсоводів» готує віртуальну екскурсію до музею письменника в м. Гродно, група «активних читачів» готує розповідь із коментарями про розділи повісті «Альпійська балада», яких немає в підручнику.

ХІД УРОКУ

Подвиг... Він був не тільки на лінії вогню, а й у тилу, у полоні, у буденному житті тих, на чию долю випала війна.

Василь Биков

I. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Вступне слово вчителя.

— Друга світова війна знайшла відображення не тільки в поезії, а й в інших жанрах — оповіданнях, повістях, романах і п'єсах, популярність яких не згасає й нині. Серед визнаних майстрів воєнної прози — письменники різних країн світу: Генріх Белль (*Німеччина*), Олесь Гончар (*Україна*), Юрій Бондарев (*Росія*), Василь Биков (*Білорусь*) і багато інших. І скільки б не минуло років, пам'ять про криваві події минулого століття ніколи не згасне.

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Формування нових знань і способів дії.

1. Виразне читання статті підручника про життя та творчість В. Бикова (с. 84–85), яке супроводжується переглядом мультимедійної презентації.

2. Повідомлення групи «біографів» про цікаві факти біографії письменника.

— У 1941 р. В. Биков пішов добровольцем на фронт, пройшов усю війну й закінчив її в Австрії. По закінченні війни ще 10 років

залишався кадровим офіцером. Він ненавидів війну й усе своє життя писав про війну. Помер В. Биков 22 червня 2003 р. в госпіталі в Боровлянах, під Мінськом.

Серед нагород В. Бикова — орден Червоної Зірки (1945), орден Вітчизняної війни 1 ступеня (1985), орден Дружби народів (1994), медаль «За перемогу над Німеччиною у Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» та ін.

Більшість творів В. Биков написав білоруською мовою, багато з них сам дослівно переклав російською, після чого над текстами працювали професійні перекладачі. Його повісті перекладені понад 50 мовами світу, серед яких — англійська, іспанська, німецька, італійська, французька, турецька, арабська, бенгальська та японська.

7 липня 2003 р. на засіданні громадського об'єднання ветеранів війни, праці та збройних сил м. Гродно було прийнято рішення про створення Музею письменника В. Бикова. У 2014 р. в дачному селищі Ждановичі-6 відкрилася Філія Державного музею історії білоруської літератури «Музей-дача Василя Бикова».

3. Віртуальна екскурсія до музею В. Бикова (за допомогою Інтернету або мультимедійної презентації), підготовлена групою «екскурсоводів».

- Бесіда за запитаннями вчителя.
- Де й коли народився В. Биков?
- Яку освіту він здобув?
- Що вам відомо про участь В. Бикова в Другій світовій війні?
- Прокоментуйте слова В. Бикова «Я представник убитого покоління».

— Коли до В. Бикова прийшла слава письменника?

— Яка основна тема його творів?

— У чому, на вашу думку, особливість повістей В. Бикова?

— Чи були перекладені твори письменника іншими мовами?

— Що ви запам'ятали про музей В. Бикова?

4. Робота з текстом.

Складання плану. Паралельно з роботою над змістом «Альпійської балади» учні дають назви розділам повісті й окремим епізодам і записують у зошити у вигляді простого або складного плану (*за вибором учителя*).

Група «активних читачів» стисло переказує розділ 1, зачитуючи цитати.

- Бесіда за запитаннями вчителя.
- Де й коли відбуваються події повісті?
- За яких умов читач уперше знайомиться з головним героєм твору?
- Які труднощі спіткали Івана під час утечі з полону?

— Від яких думок серце Івана «болісно здригнулося»? Як це характеризує героя?

• Виразне читання й обговорення епізодів «Полон», «Втеча» розділів 2–3 за питаннями вчителя.

— Які почуття в Івана викликала неочікувана зустріч із дівчиною?

— Як дівчина себе поводи́ла? Чому, на вашу думку, автор не називає відразу її імені?

— Як змінюються почуття Івана до дівчини? Чим це можна пояснити?

— Хронологічно епізоду «Втеча» передував епізод «Полон». Чому, на вашу думку, автор порушує хронологію подій? (*Правильність відповіді перевіряємо за допомогою рубрики «Коментарі», с. 85–86*).

• Виразне читання й обговорення епізодів «Знешкодження бомби», «Іван чистить чоботи Зандлеру» розділу 4 за запитаннями вчителя.

— Охарактеризуйте військовополонених, які працювали на заводі. Що вам відомо про їхнє довоєнне життя?

— До яких дій військовополонені вирішили вдатися, перебуваючи в полоні?

— Як ви розумієте слова солдата на прізви́сько Жук: *«Якщо вже залишити цей світ, то раніше грюкнути дверима»*?

— Які риси характеру виявилися в епізоді, коли Іван чистить чоботи Зандлеру?

— Які прийоми допомагають авторові розкрити стан внутрішнього опору Івана?

Група «активних читачів» стисло переказує розділи 5–14, зачитуючи цитати.

• Бесіда за питаннями вчителя.

— Що вам стало відомо про довоєнне життя Івана? Як він опинився в полоні?

— Прочитайте роздуми героя про полон. Як вони характеризують Івана?

— Що сталося з ним на Волині?

— Які почуття переповнювали душу Івана, коли він ховався в сільській хаті?

— Чому він знову опинився в полоні?

— Який сон постійно переслідував героя?

— Розкажіть про зустріч Івана з австрі́йцем.

— Як поставився Іван до божевільного ув'язненого?

— Розкажіть про довоєнне життя Джулії. Чому вона опинилася в концтаборі?

— Розкажіть про важкий шлях героїв, коли вони разом долали труднощі після втечі з полону.

— Поясніть значення епізоду «Медсанбат» у повісті. Визначте події, які є експозицією та зав'язкою твору.

5. Робота з рубрикою підручника «Коментарі» (с. 85–86).

Вправа «Коментоване читання». (Учні читають матеріал рубрики й роблять висновки про те, чи правильними були їхні відповіді на проблемне запитання).

Словникова робота

Художній час — час, як він відтворюється та зображується в художньому творі.

Ретроспективний час — звернений у минуле, присвячений розгляду минулого.

Художній простір — 1) модель світу автора, виражена мовою його просторових уявлень; 2) сформований автором певний простір, у якому відбуваються події художнього твору.

6. Коментар учителя.

— Художній час літературного твору може набувати різноманітних форм залежно від творчого задуму автора: може збігатися з реальним часом об'єктивної дійсності, спиратися на далеке майбутнє або взагалі бути невизначеним; пришвидшуватися, уповільнюватися, зупинятися, розтягуватися або стискатися.

Художній простір може бути відкритим, закритим, зовнішнім (макрокосм) і внутрішнім (мікрокосм), «своїм» і «чужим», прямим і кривим, великим і малим, локальним і глобальним, близьким і далеким тощо. Художній простір літературного твору конкретизується та реалізується за допомогою предметів, що його наповнюють.

У художньому світі просторові та часові компоненти зливаються в осмислене та прикметне ціле. Час згущується, ущільнюється, стає художньо зримим; простір інтенсифікується, утягується в рух часу, сюжету, історії. Прикмети часу розкриваються в просторі, і простір осмислюється й вимірюється часом.

Творче завдання

— Охарактеризуйте художній час і художній простір повісті «Альпійська балада». Де відбуваються події повісті? У яких часових вимірах? Заповніть таблицю.

Художній час (коли відбуваються події)		Художній простір (де відбуваються події)
	Події	
	Події	
	Події	

IV. Застосування знань, умінь, навичок.

1. Інтерактивна вправа «Інтелектуальний турнір».

Учні, працюючи в парах (або групами), формують запитання до повісті «Альпійська балада», записують його в зошит, дають на нього

письмову відповідь. Потім пара, яка починає, обирає пару, якій ставить своє запитання. Якщо відповідь правильна, ця пара ставить запитання наступній парі. Якщо відповідь неправильна, обирається інша пара.

2. Підсумкове слово вчителя.

— Війна мала вирішальний вплив на формування особистості В. Бикова й стала центральною темою його творчості. Яскравим прикладом цього є повість «Альпійська балада» — один із перших творів про війну, у якому автор показав полон не як вину, а як трагедію героя.

«Альпійська балада» здобула велику популярність серед читачів різних поколінь і народів. За мотивами повісті знято однойменний художній фільм («Білорусьфільм», режисер Б. Степанов, 1965) і створено балет (композитор Є. Глебов, 1967).

V. Домашнє завдання.

1. Прочитати повість В. Бикова «Альпійська балада» до кінця.
2. За допомогою Інтернету переглянути кінофільм «Альпійська балада», визначити його подібність і відмінності з книжкою.

УРОК № 22

Тема. **Образи Івана Терешка й Джулії. Протиставлення сили дружби та кохання світу насильства**

Мета. *Учити* вдумливо й виразно читати художній твір, робити висновки з прочитаного; *поглибити* поняття про художній образ та засоби його характеристики, про види й функції пейзажу у творі; *розвивати* творчу уяву; *удосконалювати* вміння зіставляти літературні твори з їхніми втіленнями в інших видах мистецтва; *виховувати* моральні якості, які допомагають людині вижити у важкі моменти життя; *викликати* захоплення силою характеру й душевністю головних героїв.

Обладнання: ілюстрації до твору; уривки з фільму «Альпійська балада» (режисер Б. Степанов, СРСР, 1965); штучна квітка маку.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок.

Творче завдання (Усно)

— Уважно розгляньте ілюстрації до повісті «Альпійська балада». Опишіть уривок із твору, який вам сподобався, починаючи його словами: «Якби я був художником, то на своєму полотні зобразив би...»

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Вправа «Уважний читач».

— Прослухайте уривок з повісті «Альпійська балада».

Іван потягнувсь, одкинув руку й несподівано відчув долонею прохолоду росяної трави. Це здивувало його. Хлопець спроквола розплющив очі, і перше, що побачив, була яскраво-червона квітка біля обличчя. Звернена до світла, вона закохано підставляла сонцю свої чотири широкі атласні пелюстки, скраєчку на одній пелюстинці вигравала веселкою, готова ось-ось упасти, чистенька, мов сльоза, крапля. Легкий, певно, ранковий вітерець ледь погойдував тоненьку стеблину цієї квітки.

— Коли це відбулося?

— Яку квітку побачив Іван? Знайдіть підтвердження своєї відповіді в тексті. (*Усеньке розлоге, залите сонцем узгір'я сяяло широким, мов озеро, яскраво-червоним плесом альпійського маку*).

— Що символізує квітка маку?

(*За правильні відповіді протягом уроку учні отримують маленькі квіточки маку*).

III. Оголошення теми уроку.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Робота з текстом розділів 15–24.

- Інтерактивна вправа «Чарівна квітка».

(*Учень, який першим отримує квітку — червоний мак — відповідає на поставлене вчителем запитання, а потім передає цю квітку наступному учневі*).

Запитання до вправи:

— Опишіть настрої Івана, який прокинувся на альпійському схилі.

— Як ви розумієте слова автора: «...просто Іван по-людському став щасливий»?

— Чому навіть в ті короткі миті, коли хлопець відчув себе щасливим, у глибинах його душі жеврів неспокій?

— За допомогою чого Джулія висловила свою вдячність Івану?

— Поміркуйте, завдяки чому головні герої знайшли справжнє кохання.

— Назвіть епізоди життя Джулії, які описані особливо.

— Поясніть, чому герої по-різному оцінювали історичні події 1930-х років.

— Як досягається емоційне напруження в епізодах переслідування німцями втікачів?

— Як поводити себе герої, зустрівшись віч-на-віч із ворогом?

— Про що дізнається читач з епілогу твору?

— Визначте події, які є кульмінацією й розв'язкою твору.

Пошукова робота

— Пригадайте обставини знайомства Івана Терешка й Джулії та їхнє ставлення одне до одного. Наведіть цитати, що розкривають динаміку любовного почуття в душі героїв.

— Які художні засоби створення образу літературного героя ви знаєте? (*Деталі, пейзажі, портретні замальовки, мова* тощо).

— Пригадайте, що таке *пейзаж*. Прочитайте пейзажні замальовки в розділі 15, визначте їх колористику.

— У яких ще розділах є пейзажі? Знайдіть їх, визначте вид і функції в тексті.

2. Робота з таблицею.

Роль пейзажу в повісті «Альпійська балада»

Роль пейзажу	Приклади з тексту
Тло, на якому розгортаються події	
Випробування героїв	
Відображення внутрішнього стану персонажів	
Утілення надії на порятунок	

3. Характеристика образів повісті.

Робота з таблицею «Головні герої повісті “Альпійська балада”».

— Запишіть план-характеристику героя твору (*колективна робота*).

— Відповідно до складеного плану доберіть цитати, які характеризують Івана та Джулію (робота в групах: *1 варіант* — до образу Івана, *2 варіант* — до образу Джулії).

План	Цитати з твору	
	Іван	Джулія
Портрет		
Родина, походження		
Риси характеру		
Учинки, які розкривають вдачу героя		
Ставлення героя до інших персонажів		
Утілення авторського ставлення до героя		
Почуття, які викликав герой		

4. Вправа «Візуалізація словесного образу».
5. Перегляд відібраних учителем фрагментів фільму режисера Б. Степанова «Альпійська балада».
— Чи такими ви уявляли Івана та Джулію? Прокоментуйте свою думку.
— Чи відрізняються переглянуті епізоди від тексту твору?
6. Вправа «Уважний читач».
— Які ще образи є в повісті «Альпійська балада»? Назвіть їх і дайте коротку характеристику.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

1. Інтерактивна вправа «Погляд у майбутнє».
— Розкажіть від імені Івана Терешка та Джулії, як могло б склалася їхнє життя, якби Іван залишився живим.
2. Підсумкове слово вчителя.
— Через напружені сюжетні колізії автор підводить нас до думки про те, що полон не зламав героя духовно. Іван керується законами людської совісті. Саме тому він відчуває велику потребу в Джулії (не менше, аніж вона в ньому), бо дівчина здатна укріпити в ньому почуття людяності, яке намагалися витравити у в'язнів фашисти. Тема самовідданого й зворушливого кохання, що спалахнуло в тяжкий час війни, — одна з центральних у творчості В. Бикова.

V. Домашнє завдання.

1. Закінчити заповнювати таблицю «Головні герої повісті “Альпійська балада”». 2. Виписати цитати до характеристики інших образів твору.

УРОК № 23

Тема. Гуманістичний зміст повісті В. Бикова «Альпійська балада». Символічність назви твору, ознаки жанру балади в ньому

Мета. *Розкрити* ідейно-художній зміст повісті «Альпійська балада» та жанрові особливості твору; *поглибити* поняття про роль пейзажу в художньому творі; *розвивати* вміння оцінювати вчинки персонажів, виявляти авторське ставлення до них; *удосконалювати* навички та вміння виразного читання, усного мовлення; *виховувати* любов до прекрасного; *формувати* ціннісні орієнтації учнів (людяність, добро, толерантність, інтернаціоналізм та ін.), *сприяти* формуванню гуманістичного світогляду.

Обладнання: ілюстрації учнів до твору; фотографії з краєвидами Альп, альпійських схилів, укритих маками, і подібних краєвидів в Україні.

ХІД УРОКУ

I. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Бесіда за виконаними учнями ілюстраціями до повісті «Альпійська балада».

II. Оголошення теми уроку.

III. Формування нових знань і способів дії.

1. Робота з текстом.

- Бесіда за запитаннями вчителя.

- Про яке «альпійське диво» розповідається у творі?

- Знайдіть у тексті описи альпійських лук.

- Визначте тропи, які використав автор.

(Усье́нке розлоге, залите сонцем узгір'я сяяло широким, мов озеро, яскраво-червоним плесом альпійського маку.

Буйні, листаті, викохані щедротою природи мільйони квіток леліли врочистою червоною барвою, стиха погойдувалися на легенькому вітерці й збігали далеко вниз, на всю широчінь цієї відгородженої горами луки, — аж під самісінький темно-зелений масив хвойного лісу).

- А що ще можна вважати «альпійським дивом» у переносному значенні? (*Кохання Івана та Джулії*).

2. Вправа «Асоціації».

- Уважно розгляньте світлини та спробуйте визначити, на яких із них зображені краєвиди Альп, а на яких — інші місцевості.

- Які з цих світлин, на вашу думку, найбільше підходять для ілюстрації змісту повісті? Поясніть свій вибір.

3. Коментар учителя.

- Художній стиль В. Бикова відзначається лаконізмом і стриманістю виражальних засобів. Суворая правда війни потребувала цілковитої конкретності, реалістичності деталей і ситуацій, але разом з тим дія повісті відбувається на лоні прекрасної природи Альп. Мандруючи альпійськими луками й узвишшями, герої ніби набираються сили від самої природи, вони на деякий час забувають усе те жахливе, що з ними відбулося, і повертаються до своєї сутності. Пейзажі в повісті «Альпійська балада» суголосні переживанням героїв, вони є разючим контрастом до їхньої трагічної долі, а також долі всього людства під час Другої світової війни.

4. Робота над визначенням ідей, що утверджуються у творі.

Словникова робота

Героїзм — видатний учинок, подвиг в ім'я життя інших людей, незалежності та процвітання батьківщини.

Героїчний — 1) властивий героєві (синоніми — *відважний, доблесний*); 2) у якому розповідається про подвиги героїв; 3) багатий на подвиги, вияви героїзму.

Інтернаціоналізм (від латин. *inter* — між і *patio* — народ, нація) — політичний рух, який виступає за розширення політичної, економічної та культурної співпраці між країнами для теоретичного блага всіх.

Інтернаціональний — 1) який стосується різних народів, націй чи складається з їхніх представників; міжнародний; 2) який відповідає принципам інтернаціоналізму, ґрунтується на них.

Гуманізм — ставлення до людини, пройняте турботою про її благо, повагою до її гідності; людяність.

Гуманістичний — який визнає людину найвищою цінністю у світі, де здійснюється повага до гідності та розуму людини, право на щастя в житті, вільний вияв природних почуттів і здібностей.

5. Евристична бесіда.

- Пригадайте, ким за національністю були Іван і Джулія.
- Представники яких національностей перебували разом з ними в концтаборі?
- Кому з героїв твору належать слова: «*Русо спасат італьяно. Это ест інтернаціональ, братство*»? Прокоментуйте їх.
- Як ви розумієте слова Івана: «*Та який я герой? Звичайний солдат*»?
- Які прояви героїзму зображено в повісті?
- Як екстремальні ситуації впливають на вчинки й характер героїв?
- Назвіть ідеї, що утверджуються у творі.
- У чому полягає гуманістичний зміст творів В. Бикова?

6. Коментар учителя.

— Є героїзм особливого роду — він у тому, щоб ніколи, ні за яких обставин не зрадити честі, порядності, дружби, людяності. Це героїзм духу. Яскравий приклад такого героїзму — у долях людей, які в нелюдських умовах гітлерівських і сталінських таборів та інших подібних випробуваннях зберігали в собі гідність, мужність, доброзичливість — істинно людські якості.

З великою повагою писав В. Биков про людей, які витримали страшний тягар війни, і серед них знаходив своїх героїв. Такий герой викликає найбільшу зацікавленість письменника ще й тому, що військовий, солдатський досвід В. Бикова визначає засади його громадянської мужності, людської стійкості та чесності, ідейне спрямування його творів. Цей досвід письменника пов'язаний головним чином з його духовною, людською близькістю до рядових великої битви з нацизмом.

У маленьких повістях В. Бикова відчувається великий масштаб війни, у якій вирішувалася доля представників усіх утягнутих у Другу світову війну народів, — гігантська битва не на життя, а на смерть. Сила духу героїв, властиве їм почуття гордості — за всім цим завжди

стояли реальні люди, котрі піднялися на захист своєї свободи, честі та життя.

7. Дискусія.

— Що таке моральний вибір у житті? Який вибір робить для себе головний герой повісті «Альпійська балада»?

8. Робота над визначенням жанру твору.

— Чому письменник назвав твір «Альпійська балада»? Розкрийте символічний зміст назви повісті.

Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

— Назвіть ознаки повісті та балади у творі, заповніть таблицю. Доведіть їх поєднання прикладами з тексту.

Ознаки повісті		Ознаки балади
	«Альпійська балада»	

IV. Застосування знань, умінь, навичок.

Інтерактивна вправа «Відкритий мікрофон»

— У чому полягає актуальність повісті В. Бикова «Альпійська балада»?

- Підсумкове слово вчителя.

— Теми війни й кохання — провідні у творчості В. Бикова, яка була й залишається популярною серед читачів, бо має, крім художнього, великий виховний потенціал: найголовніше в житті — завжди залишатися Людиною, тобто жити за законами людської совісті, тоді ніхто й ніщо не зможе тебе зламати.

Про популярність творів письменника свідчать їх численні переклади іншими мовами, екранізації (створено майже 20 кіно- й телефільмів) і втілення в інших видах мистецтва: балет «Альпійська балада» (1967, музика Євгенія Глебова), опера «Стежкою життя» (рос. «Тропою жизни», 1980, музика Генріха Вагнера, за повістю «Вовча зграя»).

V. Домашнє завдання.

1. Повторити матеріал розділу «Історичне минуле в літературі».
2. Підготуватися до тематичної контрольної роботи.

УРОК № 24

Тема. Контрольна робота. Різномірневі тести (*тема «Історичне минуле в літературі»*)

Мета. *Перевірити* знання учнів до теми «Історичне минуле в літературі»; *навчити* виконувати тестові завдання різних типів (відкриті й закриті), установлювати смислові відповідності, використовувати набуті знання на практиці; *розвивати* вміння та навички письмового зв'язного мовлення; *виховувати* любов до читання художньої літератури, бажання знати історичне минуле людства та свого народу.

Обладнання: зошит для контрольних робіт (*автор О. М. Ніколенко*).

Підготовка учнів до уроку: повторити за підручником матеріал теми «Історичне минуле в літературі».

ХІД УРОКУ

I. Підготовка до виконання контрольної роботи.

- Вступне слово вчителя про правила виконання тестових завдань.

II. Виконання контрольної роботи учнями.

(У «Книжці для вчителя» як зразок наведено один із варіантів контрольної роботи).

Завдання 1–6 мають по чотири варіанти відповідей, серед яких лише ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ. Виберіть правильну відповідь і обведіть кружечком букву, яка їй відповідає.

1. Першим романом В. Скотта став
А «Айвенго»
Б «Роб Рой»
В «Веверлі»
Г «Квентін Дорвард»

(0, 5 бала)

2. В. Скотт став засновником жанру
А пригодницького роману
Б історичного роману
В фантастичного роману
Г детективного роману

(0, 5 бала)

3. Автор загалом об'єктивно відображає хід подій, виражаючи свою позицію через дещо ідеалізованих персонажів, — такий підхід утверджував у своїй творчості

- А В. Биков
- Б В. Скотт
- В К. І. Галчинський
- Г А. Маргул-Шпербер

(0, 5 бала)

4. У вірші «Про назву концтабору Бухенвальд» автор згадує свою батьківщину —

- А Буковину
- Б Веймар
- В Париж
- Г Нью-Йорк

(0,5 бала)

5. Вестерплатте — це

- А площа в м. Варшаві, де відбувалися запеклі бої в 1942 р.
- Б півострів на польському березі Балтійського моря, де в 1939 р. відбувалася героїчна оборона польських укріплень
- В вулиця в м. Гданську, де колись жив автор вірша «Пісня про солдатів з Вестерплатте»
- Г концтабір на території Польщі, де під час Другої світової війни загинуло багато людей

(0, 5 бала)

6. Повість «Альпійська балада» В. Бикова має

- А одну сюжетну лінію
- Б дві сюжетні лінії
- В три сюжетні лінії
- Г чотири сюжетні лінії

(0, 5 бала)

Завдання 7–9 передбачають установлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і зробіть позначки (×) у таблицях відповідей на перетині відповідних колонок і рядків.

7. Установіть відповідність між характеристиками й персонажами роману «Айвенго» В. Скотта.

<i>Характеристика персонажа</i>	<i>Персонаж</i>
1 лицар, який хотів помститися Айвенго на турнірі за те, що він обрав королевою кохання й краси леді Ровену	А Джон Б Ательстан В Локслі Г Айвенго Д Седрік
2 особа, котра єдина мала право припинити турнір	
3 ім'я, під яким діє в романі Робін Гуд	
4 лицар, який приховував своє обличчя на турнірі	

(2 бали)

8. Установіть відповідність між прикладами з тексту й лексичними засобами створення історичного колориту в романі «Айвенго».

Приклад із тексту

Засіб створення історичного колориту

1 кубок

А варваризм

2 трапеза

Б архаїзм

3 тюрбан

В історизм

4 «Desdichado»

Г екзотизм

Д паралелізм

(2 бали)

9. Установіть відповідність між різними почуттями, які переживав Іван Терешка, й уривками з повісті «Альпійська балада» В. Бикова.

Почуття героя

Уривок

1 співчуття

А *Колишнє прагнення кинути її тепер злякало Івана.*

2 прикрість

Б *...біс із ним, із цим дівчиськом.*

3 байдужість

В *...не міг кинути чи прогнати її й піти самому.*

4 острах втрати

Г *Іван уперся ногою та подав їй руку.*

Д *...не стримавши напруження й гніву, лягнув її по щоці.*

(2 бали)

Завдання 10 відкритої форми.

10. Розкрийте проблематику повісті «Альпійська балада» В. Бикова.

(3 бали)

УРОК № 25

Тема. Урок розвитку мовлення. Написання сценарію телевізійної передачі про прочитаний твір і презентація сценарію (з використанням комп'ютерних технологій)

Мета. Поглибити знання учнів про сценарій, його будову та зміст; пояснити особливості телевізійних передач про літературні твори; розглянути роль сценариста, порівняти її з функціями автора; учити створювати сценарій телевізійної передачі, добираючи літературний матеріал, відомості про письменника та його твір, кінофрагменти, виступи читачів, висловлювання відомих людей; розвивати творче мислення, художню уяву, зв'язне мовлення учнів; викликати інтерес до творчої роботи; виховувати медіаграмотність учнів у сприйнятті мас-медійної продукції.

Обладнання: фрагменти українських телепередач «Книжковий світ» (Україна, обласні ТРК), «Казка з татом» (Україна, телеканал «ПЛЮСПЛЮС»), «Jackanory» (Велика Британія), «Wishbone» (США), «Книга.UA» (Перший Національний канал України).

Підготовка учнів до уроку: подивитися рекомендовані вчителем передачі про дитячі книжки та читання.

ХІД УРОКУ

Будинок, у якому немає книжок,
подібний до тіла, позбавленого душі.

Цицерон

I. Актуалізація опорних знань.

- Слово вчителя.

— Телебачення — це звичне явище в нашому житті, воно супроводжує людину від дитинства до старості. Кожен член родини має свої улюблені передачі. Пригадайте, які телевізійні передачі люблять мама, бабуся, тато. А які любите ви?

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

— Спробуйте замінити в епіграфі уроку слово *книжка* на *телевізор*. Як змінився смисл висловлювання видатного давньоримського діяча й оратора? Чи погоджуєтеся ви з цим епіграфом?

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Слово вчителя.

— Дійсно, ми не можемо порівняти телевізор з книжкою, тому що розважальна роль TV переважає всі інші — навчальну, інформативну, виховну. Телебачення багато рекламує товарів і послуг, чимало телевізійних фільмів не мають художньої цінності, пропагуючи масове мистецтво. Проте творчі тележурналісти, актори, критики, письменники намагаються використати можливості телебачення для залучення глядачів до справжнього мистецтва. На Першому Національному каналі України виходить в ефір цікава передача «Книга.UA», у якій розповідається про нові видання й імена. Вона створена для дорослої аудиторії. А для найменших глядачів в минулому році з'явилася передача «Казка з татом». Відомі українські татусі — серед яких актори та музиканти: Фагот, Віктор Бронюк, Олег Скрипка — читають маленьким глядачам вечірню казку. У країнах Європи й Америки існують літературні передачі для різних вікових категорій дітей. Програма «Jackanory» (Велика Британія) створена для читання дитячих художніх творів або казок відомими акторами з демонстрацією ілюстрацій і кінофрагментів. За

30 років існування цього шоу в ефір вийшло майже 3500 випусків. «Wishbone» (США) — дитяча ТВ-програма, яка вважається найвідомішою в усьому світі. «Маленький пес із великою уявою» — таким є домашній улюбленець на ім'я Вішбон, головний персонаж однойменного ТВ-шоу. Дія програми відбувається у двох вимірах: реальному житті, де родина господарів Вішбона, особливо школяр Джо, стикається з певною проблемою, і вигаданому світі, де песик уявляє себе головним героєм класичних творів літератури. Чути розмову пса можуть лише персонажі книжок, у розвитку сюжету яких він бере участь, і, зрозуміло, глядачі. Вішбон не обов'язково є головним героєм в обраному творі, однак він неодмінно вдягнений у відповідний костюм і цілком вживається в роль.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Перегляд і обговорення фрагментів телепередач «Книжковий світ» (Україна, обласні ТРК), «Казка з татом» (Україна, телеканал «ПЛЮСПЛЮС»), «Jackanory» (Велика Британія), «Wishbone» (США), «Super Why» (США, Канада).

- Яка програма про книжки та читання вам сподобалася? Чому?
- Пригадайте, люди яких професій створюють телепрограми. (Сценарист, режисер, ведучі, оператор, звукооператор).
- Яку нову програму про світ книжок ви б хотіли створити?

Словникова робота

Сценарій (італ. *scenariò*, від латин. *scaena* — сцена) — літературний твір, який є основою для створення фільму, телевізійної програми, визначає його ідейно-художній зміст, образи, розгортання подій.

Кіносценарій (грецьк. *kineo* — рухаю, італ. *scenariò*) — літературний драматичний твір, за яким створюється кінофільм.

Режисер (від латин. *rego* — керую) — постановник спектаклю, кінофільму, телевізійної, естрадно-концертної програми. За допомогою власного творчого задуму режисер створює новий твір мистецтва, об'єднуючи роботу всіх учасників — акторів, художників, композитора, оператора.

Оператор — спеціаліст, що здійснює кінозйомку.

Звукооператор — спеціаліст, що оформлює звучання фільму.

Кадр — окрема сцена або епізод.

Загальний план — зображення ведучих, героїв на весь зріст; загальне зображення місця дії.

Крупний план — зображення героя програми або окремої деталі на висоті екрану.

2. Створення сценарію телевізійної передачі про прочитаний твір за планом.

План роботи над сценарієм телепрограми (з коментарями)

1. Обрати формат передачі (*ігровий, розмовний, анімаційний, змішаний*).
2. Назвати передачу (*пам'ятаючи, що назва визначає головну ідею та призначення передачі*).
3. Описати ведучих телепередачі (*ведучий, ведуча, літературний персонаж*).
4. Написати монологи, діалоги ведучих, у яких ідеться про зміст, проблеми, героїв, ідеї, стиль автора.
5. Проілюструвати розповідь малюнками художників, кінофрагментами.

Ділова гра «Телефабрика» (робота в групах).

Група № 1. *Сценаристи*. Визначити композицію передачі, епізоди для екранізації, кадри.

Група № 2. *Художники-декоратори*. Створити й намалювати оформлення кадрів — декорації (інтер'єр помешкання, пейзаж).

Група № 3. *Художники-костюмери*. Створити ескізи одягу, деталей костюмів для героїв телепередачі.

Група № 4. *Ведучі*. Визначити характери, засоби їх розкриття (жести, міміка, інтонації, рухи).

V. Застосування знань, умінь, навичок.

- Написання сценарію телепередачі про літературний твір (*колективне або індивідуальне*).

VI. Домашнє завдання.

- Підготувати презентацію сценарію (*з використанням комп'ютерних технологій*).

ДУХОВНЕ ВИПРОБУВАННЯ ЛЮДИНИ

УРОК № 26

Тема. Коли життя перевіряє людину на міцність (*Джеймс Олдрідж. «Останній дюйм». Символічність назви оповідання*)

Мета. *Ознайомити* учнів з основними фактами життя та творчості Дж. Олдріджа; *висвітлити* зв'язки письменника з Україною, *ознайомити* з українськими перекладами творів; *розкрити* особливості втілення творів Дж. Олдріджа в мистецтві (кіно, образотворче мистецтво); *поглибити* знання учнів про оповідання, образ автора, оповідача, героїв твору; *розвивати* зв'язне мовлення у висловлюванні власного ставлення до філософських і моральних проблем твору; *виховувати* інтерес до

художньої літератури, *викликати* зацікавленість творчістю англійського письменника.

Обладнання: мультимедійна презентація «Творчість Джеймса Олдріджа»; фрагменти фільму «Останній дюйм» (*режисери М. Курихін і Т. Вульфович, СРСР, 1958*); схема «Фішбоун».

ХІД УРОКУ

Добре, коли ти ще можеш радіти з того, як артистично точно посадив машину: легенько натиснеш ручку, піднімеш невеличку хмарку куряви й плавно відвоюєш останній дюйм над землею!

Джеймс Олдрідж

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

Проблемна ситуація

— Чи траплялися у вашому житті екстремальні моменти, коли ви опинялися в складних життєвих ситуаціях і необхідно було терміново шукати вихід?

— Які професії, на ваш погляд, пов'язані з ризиком для життя, екстремальними ситуаціями?

— Хто з відомих вам письменників був льотчиком?

(*Антуан де Сент-Екзюпері, Роальд Дал, Ернест Хемінгуей*).

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

1. Розповідь учителя про життя та творчість Дж. Олдріджа з використанням мультимедійної презентації.

2. Робота з підручником. Читання й обговорення рубрики «Україна і світ» (с. 105).

— Які факти з життя та творчості Дж. Олдріджа ви запам'ятали?

— Розкажіть про дитинство письменника. У яких творах воно знайшло відображення?

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Виразне читання оповідання Дж. Олдріджа «Останній дюйм».

2. Аналітична бесіда «Знайомство з Беном».

— Яким пілотом був Бен? Доведіть цитатами з тексту, що він був майстром своєї справи, любив літати, відчуваючи себе єдиним цілим з літаком.

— Чи цінували майстерність Бена колеги, роботодавці, дружина?

- Розкажіть, про те, що хвилювало пілота Бена.
- Яким ви уявляєте Бена?
- Чому він узяв із собою сина в політ?
- Як Бен сприймав свого сина (поруч із собою в кабіні літака)?
- Яким постав у вашій уяві хлопчик Деві?
- Чий погляд сформував ваші враження про хлопчика?

3. Читання сцени підводної зйомки, перегляд відповідного епізоду з кінофільму «Останній дюйм» (*режисери М. Курихін і Т. Вульфович, СРСР, 1958*).

- Перекажіть епізод про підводну зйомку акул.
- Знайдіть в описах акул порівняння й епітети. Доведіть, що картини підводного нападу передають «страх і захоплення» мисливця.

- Якої помилки припустився Бен, знаходячись під водою?

Дослідницька робота «Пошук ключової фрази»

— Знайдіть у тексті слова Бена, які засвідчують нове ставлення до сина в екстремальній ситуації. (*«Єдина надія врятуватись і хлопчикові, і йому — це примусити Деві самотійно думати, упевнено робити те, що він повинен зробити»*).

4. Складання частини опорної схеми «Фішбоун».

Методичний коментар

Метод «фішбоун» спрямований на встановлення причинно-наслідкових зв'язків між чинниками художнього твору (проблемами та героями, образами й конфліктами, образами та мотивами, символами й ідеями). Форму схеми запропонував японський професор Ісікава Каорі, який винайшов метод структурного аналізу причинно-наслідкових зв'язків. Схеми «фішбоун» дають можливість організувати роботу учасників у парах або групах, розвивати критичне мислення, візуалізувати взаємозв'язки між причинами й наслідками, ранжувати фактори за ступенем їх значущості. Голова «фішбоуна» — проблема, запитання або тема, які потребують аналізу, верхні лінії фіксують основні поняття, нижні — факти, які підтверджують суть проблем. Хвіст — відповідь на запитання, висновки, узагальнення. Матеріал для загальної схеми готується поступово, він може змінюватися, доповнюватися. На першому уроці визначаємо головних героїв, їхні дії, обставини, стосунки, а також окреслюємо подальшу роботу.

		Що знаємо	Про що здогадуємося	Про що хочемо дізнатися
Головна проблема твору		Стихія втручається в життя людей		
Головні герої		Бен Деві		
Проблеми героїв	Бен	Проблеми з роботою, родиною		
	Деві	Дратує батька, не відповідає його уявленням		
Дії героїв	Бен	Майстерно керує літаком		
	Деві	Спостерігає за діями батька, учиться		
Обставини		Стихія повітря та води		
		Екстремальні для людини		

5. Узагальнення вчителя.

— Оповідання Дж. Олдріджа містить усі ознаки пригодницького твору. Тут є і надзвичайні обставини, і стрімкий розвиток сюжету, й екзотична природа. Проте найбільше автор приділяє увагу не захопливим пригодам, а змінам у душі героїв. Це визначає психологізм твору, який можна назвати не тільки пригодницьким, а й психологічним оповіданням. У кожному новому епізоді головними персонажами поперемінно стають то батько, то син. Це дає змогу авторові зазирнути у внутрішній світ обох героїв і показати ситуацію з різних поглядів. На початку твору поміж батьком і сином існує стіна непорозуміння, вони не вміють навіть спокійно розмовляти — батько повчає та гримає, а хлопчик боїться й плаче. Усе змінило поранення батька, адже від Деві залежала їхня подальша доля. Передчуваючи велику біду, батько по-іншому починає дивитися на сина, і, хоча він ще не знаходить потрібних слів, зближення відбувається. Бен думає про те, щоб тільки не налякати сина, спонукати його діяти й думати самостійно. А Деві своїми діями доводить, що в нього є характер, сила й мужність.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Інтелектуальна гра «Дві стихії»

— Розподіліть образи твору на групи відповідно до стихії повітря або води; додайте до них епітети чи порівняння з тексту: «Остер», ролік, клапан, дві тисячі футів, орляк, компас, двадцять футів, корал,

авіагоризонт, пустеля, трубка, смуга, кішка, шість дюймів, мотор, плівка, гальма, акваланг, камера, пісок, зарості, кіноапарат, посадка, ручка, тример, піке.

У повітрі	У воді

- Підсумкова бесіда.

- Про які випробування розповідається в оповіданні «Останній дюйм»?

- Як змінюється авторська оповідь у творі?

- Які почуття й страхи переживав хлопчик?

- Які зміни в характерах і стосунках головних героїв відбуваються у творі?

VI. Домашнє завдання.

1. Прочитати оповідання. 2. Підготуватися до характеристики Бена та Деві (*дібрати відповідні цитати*).

УРОК № 27

Тема. Образи Бена та Деві, художні засоби їхнього створення.

Мета. *Розкрити* моральні, сімейні проблеми у творі Дж. Олдріджа «Останній дюйм»; *поглибити* знання учнів про оповідання, образ автора, оповідача, героїв твору; *учити* аналізувати образи персонажів: їхні характерні риси, учинки, стосунки з іншими персонажами, динаміку, засоби створення (художня деталь, символи та ін.); *розвивати* вміння та навички аналізу художнього твору: вирізняти напружені (кульмінаційні) моменти сюжету, визначати їх значення для розкриття образів персонажів; *розвивати* критичне мислення, зв'язне мовлення у висловлюванні власного ставлення до порушених у творі філософських і моральних проблем; *виховувати* засобами художньої літератури силу характеру, уміння протистояти життєвим випробуванням.

Обладнання: фрагменти з кінофільму «Останній дюйм» (*режисери М. Курихін і Т. Вульфович, СРСР, 1958*); аудіозапис «Пісні Бена» з кінофільму «Останній дюйм» (*музика М. Вайнберга, слова М. Соболя*) у виконанні М. Риби.

ХІД УРОКУ

Останній дюйм, який розділяє всіх і все, нелегко подолати, якщо не бути майстром своєї справи.

Джеймс Олдрідж

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

• Прослуховування й обговорення «Пісні Бена» з кінофільму «Останній дюйм» (музика М. Вайнберга, слова М. Соболя) у виконанні М. Риби.

- Чому цю пісню глядачі назвали «Піснею Бена»?
- Які слова пісні характеризують батька, які — сина?
- Які почуття викликав у вас цей музичний твір?
- Чим вони суголосні твору Дж. Олдріджа?

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

Словникова робота

— Слово *останній* у творі Дж. Олдріджа набуває різних значень, що пов'язано з темою оповідання. Установіть значення слова в уривках за допомогою тлумачного словника.

Тлумачний словник української мови

Останній

1. Який закінчує собою ряд однорідних предметів, явищ, дій і т. ін.; такий, після якого немає іншого подібного.
2. Єдиний, який зберігся, залишився.
3. Вирішальний, остаточний.
4. Найближчий до моменту повідомлення (*про певну подію і т. ін.*); попередній.
5. Який щойно з'явився; найсучасніший, найновіший.
6. Найгірший серед інших; поганий.
7. Щойно згаданий, названий, сказаний.

«Якщо вище — стукнешся під час посадки, і літак буде пошкоджено. Надто низько — наскочиш на горбик і перекинешся. Головне — **останній дюйм**».

«Бен незграбно відступив за вузький край рифу над поверхнею моря, перевернувся та пройшов **останній дюйм** шляху до безпечного місця».

«— Але він упорається», — утомлено й примирливо закінчив Бен. Здавалося, це був **останній** підсумок усього його життя».

«Утрачаючи **останній** проблиск свідомості, він повернув голову до дверцят».

«Та ось хвіст і колеса літака торкнулися землі, — це був **останній дюйм**».

«**Останній дюйм**, який розділяє всіх і все, нелегко подолати, якщо не бути майстром своєї справи».

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Дослідження подій твору, переживань сина та батька (*групова робота*).

— Розкрийте переживання сина й батька протягом важкої дороги з Акулячої бухти до Каїра.

Син	Події	Батько
	«Єдина надія врятуватись і хлопчиків, і йому — це примусити Деві самотійно думати, упевнено робити те, що він повинен зробити».	
	«Бен знав, що його справи погані. Але миттю зміркував, що треба щось робити: коли його не стане, хлопець залишиться сам, і про це страшно було навіть думати».	
	«Цей хлопець із спокійним обличчям був чимось схожим на нього самого: за дитячими рисами приховувалася, можливо, тверда й навіть невгамовна вдача. Але його бліде, широкувате обличчя зараз мало нещасний вигляд. Помітивши батьків пильний погляд, Деві одвернувся та заплакав».	
	«Ет, що там, — сказав Бен, силкуючись говорити якомога лагідніше, хоч йому це було неймовірно важко. — Ніколи не знаєш, на що ти здатний, доки не спробуєш...»	
	«Як же ти зможеш вести літак? — запитав його зверху Деві. Бен заплющив очі, він хотів уявити собі, що переживає зараз син».	
	«...він тепер був майже певен, що кінець кінцем усе-таки помре. Головне — вижити до Каїра й показати хлопцеві, як посадити літак».	
	«Треба було вникнути в психологію цього блідого, мовчазного, настороженого й надто слухняного хлопчика. Ех, коли б він знав його краще!..»	
	«— Це я можу, — сказав хлопець, і Бену здалося, що він почув у його голосі різку нотку нетерпіння, яка нагадувала чимось власний голос».	
	«Славний хлопчина! Він долетить. Він упорається! Бен бачив різко окреслений профіль Деві, бліде обличчя з темними очима, у яких йому так важко було щось прочитати. Батько знову вдивився в це обличчя».	
	«Залишившись сам на висоті трьох тисяч футів, Деві подумав, що вже ніколи не зможе плакати. У нього на все життя висохли сльози».	
	«У картах Деві розумівся. Тут не було нічого складного. Він знав, де лежить їхня карта, що доведеться робити, коли підлетить до Суєца...»	

Син	Події	Батько
	«Хлопець не хотів, щоб батько помер; він не хотів, щоб померла мати, але нічого не вдієш: це буває. Люди завжди помирають...»	
	«Сльози, що, як думав Деві, назавжди висохли, знов наповнили його темні очі, і хлопець відчув, як вони викочуються й течуть по щоках».	

2. Обговорення дослідження.

— Чи продовжує автор у своїй оповіді поперемінно робити головним героєм то батька, то сина? Доведіть або заперечте це прикладами з останніх епізодів.

— Розкажіть, як діяв Деві на березі моря, у кабіні літака.

— Про що жалкував Бен, спостерігаючи за вправними діями сина?

— З яким почуттям Бен відзначив подібність голосу Деві з його власним?

— Чи згодні ви зі словами Бена: *«Ніколи не знаєш, на що ти здатний, доки не спробуєш»*.

3. Охарактеризуйте Бена за планом.

План-характеристика Бена

1. Життя Бена — історія його польотів.
2. Сімейні проблеми пілота.
3. Ставлення до сина:
 - а) зайвий клопіт;
 - б) єдина надія на порятунок;
 - в) мужній маленький пілот.
4. «Останній дюйм» у стосунках батька й сина.

4. Складіть план-характеристику Деві.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

• Підсумкова бесіда.

— Який епізод твору ви вважаєте кульмінаційним? Очима якого героя він зображується? Чому?

— Розкрийте пряме й переносне значення словосполучення «останній дюйм». Наведіть приклади з тексту, де вислів уживається в різних значеннях.

— Який ще «останній дюйм» залишилося подолати батькові й сину?

— Як ви думаєте, чи подолають його Бен і Деві? Чи дає нам автор надію на це?

Творче завдання

— Розкажіть від імені Деві про момент приземлення літака на каїрському аеродромі.

VI. Домашнє завдання.

• Написати твір-роздум на тему «“Останній дюйм” у стосунках батька та сина».

УРОК № 28

Тема. Віра у внутрішні можливості людини, подолання нею життєвих випробувань, здатність до порозуміння. Утвердження сімейних цінностей.

Мета. *Учити* аналізувати образи персонажів, визначати їхні характерні риси, учинки, стосунки з іншими персонажами, динаміку, засоби створення (художня деталь, символи та ін.); *розкрити* моральні, сімейні проблеми у творі Дж. Олдріджа «Останній дюйм»; *розвивати* критичне мислення, зв'язне мовлення; *виховувати* засобами художньої літератури силу характеру, уміння протистояти життєвим випробуванням, віру в порозуміння між людьми, зокрема між дітьми й батьками.

Обладнання: фрагменти з кінофільму «Останній дюйм» (режисери М. Курихін і Т. Вульфович, СРСР, 1958); схема «Фішбоун».

ХІД УРОКУ

Ніколи не знаєш, на що ти здатний, доки не спробуєш...

Джеймс Олдрідж

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

Компетентнісний тренінг

— Виберіть правильну відповідь.

Завдання № 1

Щоб отримати медичну допомогу, Бенові й Деві потрібно було дістатися до

- А** Мемфіса
- Б** Каїра
- В** Стамбула
- Г** Конго

Завдання № 2

Літак потрібно було вирівнювати на відстані шести дюймів від землі, щоб

- А** не пошкодити й не перекинути його
- Б** зручніше маневрувати
- В** за потреби швидко піднятися
- Г** успішно відштовхнутися від ґрунту

Завдання № 3

Установіть відповідність між частинами сюжету й уривками з оповідання «Останній дюйм».

Частина сюжету

Уривок

1 експозиція	А <i>І тієї миті, коли він побачив, що на нього напала ще одна акула, трохи менша, він ударив її ногами й сам одкинувся назад.</i>
2 розвиток дії	Б <i>...мати ним не цікавиться, а батько — стороння людина, яка не знає, про що з ним говорити, різка й небагатослівна в ті лічені хвилини, коли вони бували разом.</i>
3 кульмінація	В <i>Він уже добереться до самого серця хлопчини!</i>
4 розв'язка	Г <i>...ніс літака трохи піднявся, почувся гуркіт ще не заглушеного мотора, літак, ударившись об землю колесами, м'яко підскочив у повітря, а потім настало нестримне чекання.</i>
	Д <i>Йому треба берегти повітря, тому що балони ніяк не перезарядиш тут на березі.</i>

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Інтерактивна вправа «Займи позицію».

— Як ви вважаєте, сильним Деві зробили обставини чи батько просто не знав характеру свого сина?

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Аналітична бесіда.

— Визначте основну проблему твору.

— Чи існує, на вашу думку, вирішення проблеми стосунків між батьком і сином? Яке рішення пропонує автор?

— Як можна охарактеризувати взаємини Бена та Деві на початку твору?

— Розкажіть про випробування героїв. Яку роль у житті героїв відіграли природні стихії?

— Які помилки зробив Бен, збираючись у небезпечний політ? (Не перевіряв прогноз погоди, не взяв води, не повідомив про свій маршрут).

— Як пояснив свої прорахунки Бен синові?

— Які правила виховання відкрив для себе Бен? (*Самостійність, упевненість, підтримка, віра, любов*).

— Як відбулося перетворення Деві з плаксивого хлопчика на справжнього чоловіка, пілота, рятувальника? Що цьому допомогло?

2. Робота зі схемою «Фішбоун».

Проблема стосунків батька та сина	батько/син	пілот/підводник	повітря/вода	Самостійність Упевненість Підтримка Довіра Любов
	люди	дії	обставини	
	ШЛЯХ ДО СЕРЦЯ ХЛОПЧИКА			
	відчужені	майстер справи	стихії	
	самотні	надірвався	екстремальні	

3. Перегляд і обговорення заключних фрагментів фільму «Останній дюйм».

— Що нового додали автори фільму до змісту твору Дж. Олдріджа?

— Як змінилося значення символічної фрази *останній дюйм* у фільмі режисерів М. Курихіна й Т. Вульфовича?

— Яким ви уявляєте подальше життя Бена та Деві?

— Чи продовжить Деві справу батька? Обґрунтуйте свою думку.

4. Узагальнююче слово вчителя.

— У невеличкому оповіданні письменник порушив важливі для всіх часів проблеми й теми: виховання людини, стосунки батьків і дітей, ставлення до справи життя, поведінка в екстремальних умовах, допомога й підтримка дорослих, повага й довіра до дитини. Дж. Олдрідж з великою майстерністю зобразив людські почуття від байдужості до душевної єдності, любові та розуміння. Пілот-ас звик у своєму житті все робити майстерно. Почуття батьківства він теж порівняв із польотом літака, який треба довести до досконалості — до «останнього дюйма». Слово *останній* в оповіданні Дж. Олдріджа набуло значення головного, ключового моменту, який допоміг синові й батькові помінятися ролями: Деві стати мужнім пілотом, а Бену — його пасажиром, а разом — непереможною силою батька й сина.

Усі ми — діти нашої країни. Запитайте себе: «Чи пройшов я останній дюйм назустріч Батьківщині, чи зробив мужні й сміливі кроки, щоб допомогти країні в скрутні часи?» Про це писав і співав Кузьма Скрябін:

Не твоя вина — що ти батька свого син,

А твоя біда — не вміти бути ним.

Не стидайся — то твоя земля,

Не стидайся — то Україна.
Добре там є, де нас нема,
Стань для батька нормальним сином.

5. Прослуховування пісні у виконанні Кузьми Скрябіна.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Творче завдання

— Напишіть міні-твір на тему «Стань для батька гідним сином».

VI. Домашнє завдання.

• Створити мультимедійну презентацію на підставі: а) твору «Останній дюйм» Дж. Олдріджа; б) власного твору «Стань для батька гідним сином» (за вибором учня).

УРОК № 29

Тема. Джозеф Редьярд Кіплінг. Протистояння та примирення Сходу й Заходу в «Баладі про Схід і Захід». Антитези у творі. Ідеї миру та дружби. Динаміка образів головних героїв.

Мета. *Ознайомити* учнів з основними фактами життя та творчості Р. Кіплінга; *учити* вдумливо й виразно читати художній твір, оцінювати прочитане, робити висновки; *поглибити* поняття про літературну баладу, її основні ознаки; *удосконалювати* вміння визначати ідею твору, висловлювати власні враження та ставлення до зображених у творі подій; *розвивати* вміння й навички розрізнення поетичних засобів, порівняльної характеристики героїв твору; *виховувати* моральні якості учнів, *сприяти* формуванню в них поваги до представників усіх націй і народностей земної кулі.

Обладнання: портрети письменника; різні видання його творів; ілюстрації до творів Дж. Р. Кіплінга; кросворд; схема.

Підготовка учнів до уроку: група «істориків» готує за допомогою додаткової літератури й Інтернету короткі історичні довідки про Індію та Англію (можна з презентаціями).

ХІД УРОКУ

«Ми з тобою однієї крові — ти і я...»

Р. Кіплінг «Мауглі»

I. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

1. Вступне слово вчителя.

— Є письменники, з творами яких ми ознайомлюємося, досягнувши певного віку. А є письменники, чії твори супроводжують нас протягом усього життя. Зростаючи, ми обираємо для читання ті з них, що сприяють нашому «дорослішанню» — становленню особистості. Саме до таких належить письменник, твори якого ми вивчатимемо протягом двох уроків. А деякі його твори вам уже добре відомі. Щоб переконатися в цьому, пропоную дати відповіді на мої запитання та скласти кросворд-загадку.

2. Вправа «Склади кросворд».

(Учитель заздалегідь готує фрагменти кросворду — окремі смужки зі словами-відгадками, щоб учні, розмістивши їх у певному порядку, прочитали прізвище письменника. Учитель може зробити підказки, виділивши ключові літери іншим кольором).

1. Як звали хлопчика, який ріс у джунглях серед тварин? (*Мауглі*).

2. Мауглі мав друзів. Один із них — ведмідь. Як його звали? (*Балу*).

3. Ще один друг — велика чорна пантера. Назвіть її ім'я. (*Багіра*).

4. Каа — також друг Мауглі. Що це за тварина? (*Питон*).

— У цього письменника є й інші відомі твори, герої яких — тварини.

5. Яку тварину звали Рікі-Тікі-Таві? (*Мангуст*).

6. Яка тварина гуляла, як собі знала? (*Кішка*).

7. Яку тварину крокодил ухопив за носа? (*Слоненя*).

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

Проблемне запитання

— Пригадайте, кому з героїв Дж. Р. Кіплінга належать ці слова. Як ви їх розумієте?

III. Формування нових знань і способів дії.

1. Виразне читання статті підручника «Сторінки життя та творчості» (с. 121–122).

2. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Назвіть місце народження й поховання Дж. Р. Кіплінга.

— У якому віці, чому й куди переїхав Дж. Р. Кіплінг з Індії?

— Коли вперше виявився поетичний талант Дж. Р. Кіплінга? Хто підтримав його творчі починання?

— Як вплинули дитячі враження Дж. Р. Кіплінга на його майбутню літературну творчість?

— Культура яких країн вплинула на становлення особистості та формування світогляду Дж. Р. Кіплінга?

3. Повідомлення «істориків» про Індію та Англію.

4. Робота з рубрикою підручника «Коментарі» (*до вірша «Балада про Схід і Захід», с. 122–123*).

5. Робота з текстом вірша «Балада про Схід і Захід».

— Які слова повторюються на початку й наприкінці балади? У чому полягає значення такого обрамлення?

— Які події становлять сюжет твору? Що зумовлює динамізм розвитку сюжету?

— Визначте частини «Балади про Схід і Захід». Який момент ви вважаєте кульмінацією?

— Знайдіть приклади контрасту в тексті. Коли контраст зникає?

— Охарактеризуйте головні образи — Камалю та Полковничого сина.

— Розкрийте позицію автора.

— Назвіть символи у творі, з'ясуйте їх зміст.

— Визначте провідну ідею твору.

— Чому, на вашу думку, автор назвав свій твір баладою?

Словникова робота

Балада — жанр ліро-епічної поезії фантастичної, історико-героїчної або соціально-побутової тематики з драматичним сюжетом.

Літературна балада — це сюжетна пісня з драматичним змістом, що має автора.

6. Коментар учителя.

— Слово *балада* походить від прованського «танцювати». Балада — назва різних поетичних жанрів, які змінювалися протягом століть. У середньовічній поезії — це народна танцювальна пісня любовного змісту з обов'язковим повтором-рефреном. Потім з балади зник рефрен, вона перестала бути танцювальною та перетворилася на пісню про благородне кохання. У XIX ст. балада — сюжетна пісня з драматичним змістом. Більшість поетів зверталася до матеріалів легенд для створення історичного тла своїх творів.

7. Вправа «Уважний читач».

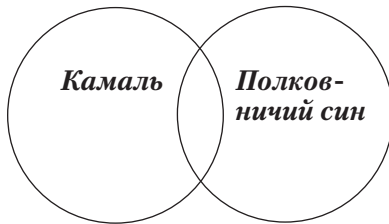
— Назвіть головні ознаки жанру балади (*Віршований, ліро-епічний твір; зосередження уваги на моральних проблемах; напружений сюжет; легендність і фантастичність; драматична, часто несподівана розв'язка; присутність оповідача; використання діалогів і повторів; невеликий обсяг*).

— Які ознаки балади виявилися в «Баладі про Схід і Захід»? Підтвердіть свою відповідь цитатами.

IV. Застосування знань, умінь, навичок.

Творче завдання

— Визначте подібність і відмінності між образами героїв балади — Камаля та Полковничого сина. Доповніть схему Венна.

1. Коментар учителя.

— В образах Камаля та Полковничого сина більше подібного, аніж відмінного: вони обидва мужні, сміливі, сильні духом, поважають чесного супротивника тощо. Головна відмінність полягає тільки в тому, що вони представляють різні народи та країни.

Інтерактивна вправа «Відкритий мікрофон»

— Що потрібно для того, щоб об'єднати Схід і Захід, людей різних вірувань, рас, національностей?

2. Підсумкове слово вчителя.

— Мабуть, з усієї творчості Дж. Р. Кіплінга найчастіше цитується вислів із «Балади про Схід і Захід»: *OH, East is East, and West is West, and never the twain shall meet (Захід є Захід, а Схід є Схід, і їм не зійтися вдвох)*. Цитуючи цей вислів про неможливість примирення Сходу й Заходу, часто забувають, що це лише теза, антитезою до якої в Кіплінга є такі слова:

But there is neither East nor West, Border, nor Breed, nor Birth,

When two strong men stand face to face, tho' they come from the ends of the earth.

(Та Сходу і Заходу вже нема, границь нема поготів,

Як сильні стають лицем у лице, хоч вони із різних світів!)

— Ми завжди повинні пам'ятати про те, що немає Заходу без Сходу, а Сходу без Заходу, що всі частини поєднуються в одному цілому, що світ різнобарвний і багатолікий, тому завдання справжньої людини — увібрати, зрозуміти, полюбити й навчитися поважати це розмаїття, бо всі ми — «однієї крові», адже ми — люди.

V. Домашнє завдання.

1. Підготувати усну розповідь на тему «Як сильні стають лицем у лице, хоч вони із різних світів!» (8–10 речень). 2. Намалювати ілюстрації до «Балади про Схід і Захід», дібрати до них цитати з твору.

УРОК № 30

Тема. Проблема духовного випробування людини та її моральної стійкості у вірші Дж. Р. Кіплінга «Якщо...». Сюжет і композиція вірша. Художні особливості твору, його провідна ідея.

Мета. *Продовжити* ознайомлювати учнів із творчістю Дж. Р. Кіплінга; *поглибити* поняття про вірш, сюжет і композицію художнього твору; *удосконалювати* вміння учнів виразно читати й аналізувати поетичний твір; *розвивати* логічне та критичне мислення в процесі виконання навчальних завдань; *виховувати* моральні якості, які допомагають людині в складних життєвих ситуаціях; *сприяти* формуванню стійкої моральної позиції учнів.

Обладнання: ілюстрації учнів до вірша «Балада про Схід і Захід»; аудіозапис вірша В. Симоненка «Ти знаєш, що ти — людина?» у виконанні автора.

ХІД УРОКУ

Ти знаєш, що ти — людина?

Василь Симоненко

I. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок.

- Бесіда за ілюстраціями учнів до вірша «Балада про Схід і Захід».

Проблемне запитання

— Які моральні якості виявили Камаль і Полковничий син?

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Вступне слово вчителя.

— Творчість Дж. Р. Кіплінга багатогранна й за жанрами, і за тематикою. Однак більшість його творів пройняті спільною ідеєю — вони розповідають про людське в людині, тобто оспівують ті моральні якості, які дозволяють називатися людиною. Сьогодні ми ознайомимося з твором Дж. Р. Кіплінга, який за результатами опитування, проведеного Бі-Бі-Сі в 1995 р., був визнаний найулюбленішим віршем британців. Цей вірш був надрукований, уміщений у рамку й повішений на стіну в National Defence Academy (NDA) в індійському місті Пуне. А рядки з нього: «*If you can meet with Triumph and Disaster / and treat those two impostors just the same*» (дослівно «*Якщо ти можеш зустріти Триумф і Крах / І знати, що вони є тим самим*») — написані на стіні входу до центрального корту Уїмблдонського турніру.

III. Оголошення теми, епіграфа уроку.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Виразне читання учнями вірша в оригіналі (за умови володіння іноземною мовою) і в українському перекладі Є. Сверстюка.

2. Робота з таблицею.

— Які характерні ознаки балади виявилися у вірші «Якщо...»? Наведіть приклади з тексту. Заповніть таблицю.

Ознаки балади у вірші «Якщо...»	Приклади з твору
віршований, ліро-епічний твір	
зосередження уваги на моральних проблемах	
напружений сюжет	
використання діалогів і повторів	
невеликий обсяг	

3. Бесіда за питаннями вчителя.

— Визначте тему балади.

— Охарактеризуйте образ ліричного героя твору.

— Який основний художній засіб використано в архітектоніці вірша?

— Розкрийте значення повтору на початку строф. Як називається цей художній засіб?

— Знайдіть у творі антитези. З якою метою Дж. Р. Кіплінг використовує їх? Як це сприяє розкриттю провідної думки твору?

— Чому, на вашу думку, деякі слова у вірші написані з великої літери?

— Визначте провідну ідею твору.

4. Коментар учителя.

— Вірш Дж. Р. Кіплінга «If» є видатним літературним твором, тому він привертав увагу багатьох перекладачів. На сьогодні створено майже 10 українських перекладів і 58 перекладів і переспівів російською мовою. Серед них — переклади таких відомих майстрів, як В. Стус, Є. Сверстюк, С. Маршак.

5. Виразне читання учнями художніх перекладів вірша.

Синови

Коли ти бережеш залізний спокій
всупір загальній паніці й клятьбі,
коли наперекір хулі жорстокій
між невірив ти віриш сам собі.

Коли ти вмієш ждати без утоми,
обмовлений, не станеш брехуном,
ошуканий, не піддаєшся злomu
і власним не хизуєшся добром.
Коли тебе не порабують мрії,
в кормигу дум твоїй дух себе не дасть,
коли ти знаєш, що за лицедії —
облуда щастя й машкара нещасть.
Коли ти годен правди пильнувати,
з якої вже зискують махлярі,
розбитий витвір знову доробляти,
хоча начиння геть уже старі.
Коли ти можеш всі свої надбання
поставити на кін, аби за мить
проциндрити без жалю й дорікання —
адже тебе поразка не страшить.
Коли змертвілі нерви, думи, тіло
ти можеш знову кидати у бій,
коли триматися немає сили
і тільки воля владно каже: стій!
Коли в юрбі шляхетності не губиш,
а будши з королями — простоти,
коли ні враг, ні друг, котрого любиш,
нічим тобі не можуть дорікти.
Коли ти знаєш ціну щохвилини,
коли від неї геть усе береш,
тоді я певен: ти еси людина
і землю всю своєю назовеш.

(Переклад Василя Стуса)

Якщо...

Якщо ти залишаєшся собою,
Коли навколо всі давно не ті,
Якщо життя завжди береш ти з бою
І не втрачаєш віри у житті,
Якщо допомагаєш грішним людям
Позбутись їхніх вад і суєти,
Якщо ненависть знищуєш усюди,
Бо мудрості нема без доброти;
Якщо ти мрієш, не сховавшись в казку,
І мислиш, але мисль — не самоціль,
Якщо приймаєш Успіх і Поразку,
І оплески, й каміння звідусіль,
Якщо твої слова перекрутили,

А ти від правди все ж не відступив,
Якщо твої створіння загубили,
А ти все знов зібрав і віродив:
Якщо усе поставивши на карту,
Ти не боїшся долею ризкнуть,
А як загубиш, все почнеш спочатку,
Зібравши речі в нову дальню путь,
Якщо ти змусиш серце, нерви й тіло
Тобі служити довго у житті
І битися, коли уже несила,
А Воля кличе встоять в боротьбі;
Якщо в юрбі не втрапиш напрям в крузі,
А з королем згадаєш бідний люд,
Якщо усі — від ворогів до друзів —
Тебе за честь і совість визнають,
Якщо живеш і дишеш в повні груди
І сенс буття знайшов нарешті свій,
Тоді Земля тобі належать буде
І станеш ти Людиною на ній!

(Переклад Ольги Ніколенко)

Компаративне завдання (для тих, хто володіє іноземною мовою)

— Порівняйте оригінал і переклади вірша «Якщо...». Які домінанти оригіналу знайшли відображення в перекладах?

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Інтерактивна вправа «Аргумент»

— Прослухайте аудіозапис вірша В. Симоненка «Ти знаєш, що ти — людина?» у виконанні автора. Поміркуйте, у чому подібність віршів «Якщо...» Р. Кіплінга і «Ти знаєш, що ти — людина?» В. Симоненка. Аргументуйте свою думку.

Творче завдання

— У вірші «Якщо...» Дж. Р. Кіплінг дуже емоційно розповідає, яких правил має дотримуватися не тільки дитина, а й узагалі кожна людина. Знайдіть у тексті вірша моральні настанови письменника. На їх підставі складіть «Моральний кодекс спражньої Людини».

- Підсумкове слово вчителя.

— Дж. Р. Кіплінг зробив вагомий внесок у загальноєвропейський прогрес, створивши високогуманні яскраві твори, здатні формувати людину як цінність. Людина, яка керуватиметься настановами письменника, завжди буде сильною, справедливою й мудрою. Вона збереже себе, свій народ, цілий світ і матиме право називатися Людиною. Людині належить час, і діяти в часі вона повинна гідно, як володар свого життя, підносячись над своїми вадами та недоліками. Час є однією з найважливіших категорій для людини дії, тому марнувати його на вчинки, які не відповідають моральним законам, вона не повинна.

VI. Домашнє завдання.

1. Опрацювати матеріал підручника про творчість Дж. Р. Кіплінга. 2. Запропонувати власний переклад окремих рядків (або строф) вірша «Якщо...». 3. Підготуватися до контрольної роботи.

УРОК № 31

Тема. Контрольна робота. Різномірні тести (тема «Духовне випробування людини»)

Мета. *Перевірити* знання учнів з теми «Духовне випробування людини»; *навчити* виконувати тестові завдання різних типів (відкриті й закриті), установлювати смислові відповідності, використовувати набуті знання на практиці; *розвивати* вміння та навички письмового зв'язного мовлення; *виховувати* любов до читання художньої літератури, уміння протистояти життєвим випробуванням, віру в порозуміння між людьми, зокрема між дітьми й батьками.

Обладнання: зошит для контрольного оцінювання (*автор О. М. Ніколенко*).

Підготовка учнів до уроку: повторити за підручником матеріал теми «Духовне випробування людини».

ХІД УРОКУ

I. Підготовка до виконання контрольної роботи.

- Вступне слово вчителя про правила виконання тестових завдань.

II. Виконання контрольної роботи учнями.

(У «Книжці для вчителя» як зразок наведено один із варіантів контрольної роботи).

Завдання 1–6 мають по чотири варіанти відповідей, серед яких лише ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ. Виберіть правильну відповідь і обведіть кружечком букву, яка їй відповідає.

1. В оповіданні «Останній дюйм» Дж. Олдріджа знайшли відображення спогадів письменника про

- А Червоне море
- Б Балтійське море
- В Середземне море
- Г Азовське море

(0, 5 бала)

2. Марка літака в оповіданні «Останній дюйм» Дж. Олдріджа —

- А «Лайтнінг»
- Б «Боїнг»
- В «Остер»
- Г «Бомбардир»

(0, 5 бала)

3. Коли Деві вперше опинився в кабіні літака, він відчував

- А задоволення від польоту
- Б радість спілкування
- В страх від небезпеки
- Г сум за матір'ю

(0, 5 бала)

4. За основу твору «Балада про Схід і Захід» Дж. Р. Кіплінга взято реальний випадок, що стався на

- А північно-західному кордоні британської Індії
- Б північно-східному кордоні Пакистану
- В південно-західному кордоні Монголії
- Г північно-західному кордоні Китаю

(0, 5 бала)

5. У творі «Баладі про Схід і Захід» ідеться про конфлікт

- А двох чоловіків
- Б двох світів
- В двох релігій
- Г двох поглядів

(0, 5 бала)

6. Вірш «Якщо...» Дж. Р. Кіплінга написаний у формі

- А заповіту
- Б балади
- В пісні
- Г повчання

(0, 5 бала)

Завдання 7–9 передбачають установлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і зробіть позначки (×) у таблицях відповідей на перетині відповідних колонок і рядків.

7. Установіть відповідність між художніми засобами й уривками з тексту.

Художній засіб

- 1 порівняння
- 2 анафора
- 3 антитеза
- 4 метафора

Уривок

- А** *Як зможеш мріять — в мрійництво не впасти,
І думать — не творити думки культ,
Якщо Триумф, зарівно як Нещастя,
Сприймеш як дим і вітер на віку...*
- Б** *Та Сходу і Заходу вже нема, границь нема поготів...*
- В** *«У ворога ти відібрав один, а другий дарує друг!»*
- Г** *...вони летіли вперед із великою швидкістю, наче сірі ракети.*
- Д** *Він так боявся померати й не хотів здаватися!*

(2 бали)

8. Установіть відповідність між персонажами та уривками з тексту.

Персонаж

- 1 Полковничий син
- 2 Деві
- 3 Бен
- 4 Камаль

Уривок

- А** *Бути майстром своєї справи — обов'язок льотчика, а він же був колись зовсім непоганим льотчиком.*
- Б** *...це була та сама дитина, з тим самим обличчям, яке він зовсім недавно вперше розгледів.*
- В** *«...В дарунок від батька лошицю візьми — бо справжня людина ти!»*
- Г** *«...Твій батько сина до мене послав — я сина віддам йому!»*
- Д** *Якщо впаде все, чим ти жив, і знову зумієш все почати і звести...*

(2 бали)

9. Установіть відповідність між подіями й частинами сюжету оповідання «Останній дюйм».

Подія твору	Частина сюжету
1 Він знав, що вже не зможе вести літак: руки горіли, як у вогні, і були важкі, наче свинець, ноги не рухалися, а в голові стояв туман.	А експозиція Б зав'язка В розвиток дії Г кульмінація Д розв'язка
2 Його огорнув страх, ним оволоділа смерть, і він не міг більше ні говорити, ні кричати, ні плакати.	
3 Отак він і залишився з порожніми руками, коли не брати до уваги байдужу дружину, якій він був не потрібний, і десятирічного сина, що народився надто пізно...	
4 Бен, притулившись спиною до корала, мучився з клапаном, що регулює подачу повітря.	(2 бали)

Завдання 10 відкритої форми.

10. Напишіть твір-роздум на тему «Що потрібно для того, щоб батьки й діти знайшли спільну мову?» (за оповіданням «Останній дюйм» Дж. Олдріджа).

УРОК № 32

Тема. «Прагну бути чесним...» (Урок позакласного читання. Ульф Старк «Петер і червоний птах»)

Мета. Поглибити знання учнів про сучасну дитячу літературу, сюжет і композицію твору; *учити* визначати ідею твору, висловлювати власне враження та ставлення до зображених проблем; *розвивати* творчу уяву, критичне мислення; *виховувати* потребу до самостійного читання, емоційного сприйняття й активного осмислення літературного твору.

Обладнання: презентація «Шведська література для дітей (Ян-Улоф Екгольм, Сельма Лагерлеф, Астрід Ліндгрєн, Ульф Старк)».

Книжкова полиця:

Лагерлеф С. Чудесна мандрівка Нільса Гольгерсона з дикими гусьми / Переклад із шведської О. Сенюк. — К. : Веселка, 1964.

Екгольм Я.-У. Людвігові Хитрому — ура, ура, ура! / Переклад із шведської Г. Кирпи. — Львів : Видавництво Старого Лева, 2009.

Ліндгрєн А. Міо, мій Міо; Расмус-волоцюга; Брати Лев'яче Серце / Переклад із шведської О. Сенюк — К. : Веселка, 1990.

Старк У. Петер і червоний птах / Переклад із шведської Н. Кас-торф. — К. : Веселка, 1983.

Старк У. Мій друг Персі, Бофало Біл і я / Переклад із шведської Г. Кирпи. — Вінниця : Теза, 2008.

ХІД УРОКУ

Прагну бути чесним. Писати все, що я хочу. Залишити дорослість у шафі й наклеїти пластир на коліна. І дивитися на світ наївними й допитливими очима.

Ульф Старк

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

— Пригадайте, з творчістю яких шведських письменників ви ознайомлювалися на уроках зарубіжної літератури. (*Астрід Ліндгрєн, Сельма Лагерлеф, Яна-Улофа Екгольма*).

— Які твори вони написали? Назвіть героїв творів, які вам запам'яталися.

— Прокоментуйте слова Г. К. Андерсена про літературну казку: «Казкова поезія — надзвичайно широке царство, яке тягнеться від залитих кров'ю могил давнини до наївного дитячого альбому. Вона охоплює і народну творчість, і літературні твори, вона є представником поезії всіх видів, і майстер, що опанував цей жанр поезії, повинен уміти вкласти в нього трагічне, комічне, наївне, іронічне й гумористичне».

— Назвіть твори шведських письменників, у яких межа між реальними й казковими подіями майже не помітна.

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

1. Перегляд презентації «Шведська література для дітей (*Сельма Лагерлеф, Астрід Ліндгрєн, Ульф Старк*)».

2. Розповідь учителя про творчість Ульфа Старка.

— Ульф Старк народився 12 липня 1944 р. в м. Стокгольмі в родині лікаря-стоматолога. Дуже рано він почав вигадувати, а згодом записувати чарівні історії. Першу збірку віршів юнак видав напередодні власного двадцятиліття. Згодом була ще одна збірка, дорослий роман і серйозні дописи в журнали на теми культури й мистецтва. У 1975 р. У. Старк гучно ввійшов до дитячої літератури з книжкою «Петер і червоний птах». Через рік вийшло продовження — «Петер і поросята-бунтарі» (1976). Справжній успіх принесла письменникові книжка «Диваки і зануди» (1984). Це історія про двчинку-підлітка Сімону, уся родина якої — мама, дідусь, вона сама — належали до «категорії» диваків. Тему старості й дитинства письменник порушив у повісті «Чи вмієш ти свистіти, Йоганно?» (2005), у якій розповідається про хлопчиків, що знайшли собі дідуся в будинку для людей похилого віку. Це повість про щирість почуттів і вміння відчувати радість життя. Тему зруйнованої родини І. Старк розкрив у романі «І хай танцюють білі ведмеді» (2008).

Твори шведського письменника вражають правдивим поглядом на проблеми сучасного суспільства, чесністю щодо дітей, повагою до їхнього розуму, а також неперевершеним гумором і добротою. Щороку У. Старк публікує один чи два нових романи. Чимало з них перекладені багатьма мовами світу. Письменник — лауреат багатьох світових премій, зокрема дипломант Премії Г. К. Андерсена (2000).

Проблемне запитання

- Чи завжди вас розуміють батьки? А ви їх?
- Які проблеми виникли в родині героя повісті У. Старка «Петер і червоний птах»?
- Як Петер вирішує сімейні проблеми?
- Які цінності втілює червоний птах? Що він символізує?

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Обговорення порад для батьків, які написав Петер.

Будь сам собою і не забороняй цього своїй дитині.

Не відривай дитину від серйозних справ їдою та іншими дурницями.

Цінуй у дитині добрі наміри, навіть якщо їх наслідок тобі не подобається.

Не крийся перед дитиною, і вона виручить тебе з біди.

Не пригнічуй дитину любов'ю.

Не думай, що кращий той, хто старший.

Говори, але не набридай.

(Переклад Наталі Касторф)

- Які з цих порад вам найбільше сподобалися? Чому?
 - З чим ви не згодні?
 - Які з порад викликають усмішку? Чому?
- 2. Завдання для тих, хто володіє іноземною мовою.**
- Прочитайте текст, перекладіть інші поради Петерса.

Tips for parents

1. Be yourself and allow your children to be themselves.
 2. Do not interrupt the child's practical work for meals and other small things.
 3. Judge the action by its intention, not by its result.
 4. Do not use your love as an instrument to oppress.
- 3. Робота в групах. Дослідження епізодів повісті за планом.**

Епізод № 1	Епізод № 2	Епізод № 3
Дресування поросяти Могіканина	Святкування ювілею	Утеча з дому

План дослідження

1. Наміри Петера та його друзів.
 2. Результати події з точки зору дітей і з точки зору батьків.
 3. Авторська оцінка подій.
 4. Роль епізоду в розвитку сюжету твору.
 5. Значення епізоду в розв'язанні проблем дітей і батьків.
 6. Художні засоби, використані автором в епізоді (описи, гумор, роздуми оповідача, його оцінки, символи).
- 4. Обговорення результатів роботи груп. Створення загальної таблиці**

«Як Петер допоміг батькам»

Діти			Епізоди	Батьки		
наміри	результати	висновки		наміри	результати	висновки
			№ 1			
			№ 2			
			№ 3			

5. Узагальнення вчителя.

– Про різні погляди батьків і дітей на одну й ту саму подію ми з вами читали у творах Марка Твена, Е. Портер, А. де Сент-Екзюпері, К. Нестлінгер. Письменники різних часів і народів закликали до порозуміння між дорослими й дітьми, до пошуків шляхів, коли старші чують менших, а ті, у свою чергу, намагаються зрозуміти

турботи дорослих. Усі наші улюблені письменники вважають, що це можливо. За яких умов?

6. Установлення відповідності між порадою щодо стосунків дорослих і дітей та її автором.

«Для мене “жити” означає робити те, що хочеш: грати надворі, читати книжки (звісно ж, про себе), видиратися на гори, розмовляти з містером Томом у садку, з Ненсі, роздивлятися людей, і будинки, і ще тисячі інших дивовижних речей на цих прекрасних вулицях, якими я проїжджала вчора. Ось що я називаю жити, тітонько Поллі. А просто дихати — ще не означає жити».

«Найголовнішого очима не побачиш...»

«Хоч моя книжка написана передусім на розвагу хлопчикам і дівчаткам, я сподіваюся, що її залюбки прочитають і дорослі чоловіки та жінки, бо мені хотілося б викликати в них приємні спогади про те, якими були колись вони самі, як почували, думали й розмовляли та в які дивовижні історії іноді встрявали».

«Ваш нащадок так сконструйований, що, крім звичайного догляду й піклування, потребує також прихильності. Просимо про це не забувати! Радощів і щастя в майбутньому бажає вам».

(Марк Твен, Е. Портер, А. де Сент-Екзюпері, К. Нестлінгер).

Інтерактивна вправа «Прямий ефір».

— Продовжіть фразу:

«Розуміння з батьками — це...»

Творче завдання

— Напишіть поради для себе та своїх батьків (5–6 речень).

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Інтерактивна вправа «Погляд у майбутнє».

— Розкажіть про подальше життя героїв повісті Ульфа Старка — Петера та його родини.

VI. Домашнє завдання.

1. Прочитати роман Анни Гавальди «35 кіло надії». 2. Порівняти героїв творів У. Старка й А. Гавальди.

ДРУЖБА І КОХАННЯ

УРОК № 33

Тема. Олександр Пушкін. «19 жовтня» (1825). Дитинство і юність О. С. Пушкіна. Уславлення лицейської дружби й вірності ідеалам у вірші О. С. Пушкіна «19 жовтня»

Мета. *Ознайомити* учнів з основними фактами життя та творчості О. Пушкіна; *висвітлити* зв'язки поета з Україною, ознайомити з українськими перекладами творів; *розкрити* особливості увічнення пам'яті О. Пушкіна в мистецтві (живопис, скульптура, кіно); *поглибити* знання учнів про віршовані твори; виявити факти біографії О. Пушкіна в поезії «19 жовтня»; *розвивати* зв'язне мовлення школярів; *виховувати* в них інтерес до художньої літератури, *викликати* зацікавленість життям і творчістю російського митця.

Обладнання: репродукції портретів О. Пушкіна (*В. Тропінін, 1827; С. Чириков, 1810-і*); репродукції картин В. Лангера «Царське Село. Вид на Лицей і Садову вулицю» (1820), І. Рєпіна «Пушкін на лицейському екзамені в Царському Селі 8 січня 1815 року» (1911); фото Лицею, кімнати О. Пушкіна, бібліотеки, пам'ятника О. Пушкіну в Царському Селі (*архітектор Р. Бах, 1900*); фрагменти з кінофільму «18/14» (*режисер А. Пуустусмаа, Росія, 2007*).

ХІД УРОКУ

Пушкінська ясність, пушкінська простота завжди непереможно вабили мене.

Максим Рильський

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

Літературна вікторина «Улюблені казки»

А З яких казок ці рядки?

- Відпусти мене, діду, до моря,
Дорогий дам за себе я відкуп:
Відкуплюся, чим тільки ти схочеш!
- Любе дзеркальце, скажи
Та мій сумнів розв'яжи:
Хто на світі наймиліший,
Найгарніший, найбіліший?

3. — Якби я була цариця, —
Каже так одна дівиця, —
То сама на цілий світ
Наварила я б обід.
4. — Знову вісім день минає;
Люд боїться, сну не знає;
Золот-півень в крик уп'ять, —
Цар скликає третю рать...

Б Про якого героя йде мова?

1. Іде праворуч — спів заводить,
Ліворуч — казку повіда.
2. Вже не хочу я бути селянкою,
Хочу быть стовбовою дворянкою!
3. Спить собі на соломі,
Їсть за чотирьох,
Працює за сімох.
4. Та все велетні вродливі...
Йдуть дозором по землі
З Черномором на чолі.

— Хто є автором цих казок?

— Що вам відомо про О. Пушкіна? Пригадайте, які його твори ви читали.

— Які твори цього поета ми вивчали на уроках зарубіжної літератури?

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

1. Слово вчителя.

— Олександр Пушкін навчався в Царськосельському ліцеї. Тут змужнів його талант, сформувався світогляд і характер. У Ліцеї юний поет знайшов однодумців, дружба з якими залишила глибокий слід у його душі, підтримувала у важкі моменти життя, надихала на творчість. Юнаків з найкращих дворянських сімей спеціально готували до державної діяльності, до служіння батьківщині. До Ліцею були запрошені найкращі викладачі, які, крім глибоких знань, виховували в ліцеїстах честь, патріотизм, відповідальність.

2. Перегляд фрагмента з кінофільму «18/14» (режисер А. Пуустусаа, Росія, 2007).

Урок літератури в Ліцеї (0 : 30 : 45 — 0 : 32 : 00).
Фінальні кадри (1 : 32 : 25 — 1 : 33 : 40).

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Робота з підручником. Читання й обговорення статті «Сторінки життя та творчості» (с. 129–131).

- Розкажіть про історію Царськосельського ліцею.
- З якою метою він був відкритий?
- Як вплинуло навчання в Ліцеї на талант О. Пушкіна?
- Які інтереси об'єднували ліцеїстів, чого вони прагнули?
- Кого з друзів О. Пушкіна ви знаєте? Розкажіть про факти з їхнього життя.

2. Віртуальна екскурсія «Музей-заповідник у м. Пушкіні».

3. Робота з картиною І. Рєпіна «Пушкін на ліцейському екзамені в Царському Селі 8 січня 1815 року» (1911).

— Які почуття, на ваш погляд, переживають персонажі картини І. Рєпіна?

— За допомогою яких засобів митець увиразнив образи О. Пушкіна та Г. Державіна?

— Прокоментуйте рядки з роману О. Пушкіна «Євгеній Онегін», у яких митець пригадав цей епізод зі свого дитинства:

Нас перший успіх окрилив;
Помітив нас Державін сивий
І край труни благословив.

(Переклад Максима Рильського)

4. Робота з підручником. Читання статті «Історія створення» (с. 131–132).

5. Виразне читання й обговорення вірша «19 жовтня».

- Виразно прочитайте опис природи на початку вірша.
- Яким настроєм пройнятий пейзаж?
- Які факти біографії поета знайшли відображення у творі?
- Наведіть відповідні цитати.
- Які думки й почуття переживає ліричний герой?

Компаративне завдання

— Зіставте оригінал і переклад, порівняйте художні засоби поетичної мови, які використовують поети (змістові домінанти, образи, порівняння, метафори, епітети).

Роняет лес багряный свой убор,
Сребрит мороз увянувшее поле,
Проглянет день как будто поневоле
И скроется за край окружающих гор.

Вже ронить ліс багряне убрання,
Сріблить мороз поля зів'ялі й голі,

З-за гір прогляне, наче мимоволі,
І погасає тихе сяйво дня.
(Переклад Степана Крижанівського)

— Поясніть роль ліричного героя в розкритті ідеї творів Р. Бернса й О. Пушкіна. Чому Р. Бернс уживає займенники *я, мій, моя*, а О. Пушкін — *ми, наш, нас, нам*?

Прощай, прощай, **мій** рідний край,
Прощай, **моя** любов,
Та де б не був **я**, мила, знай —
Прийду до тебе знов!

(Роберт Бернс)

Міцний навек, о друзі, **наш** союз!
Він, як душа, одвічний, неподільний;
Незрушний він, прекрасний і свавільний,
У затишку родився дружніх муз,
І нас куди б не кидала година,
І щастя теж куди б не привело,
Незмінні **ми**: весь світ для нас чужина,
Вітчизна **нам** — лиш Царськеє Село!

(Олександр Пушкін)

V. Застосування знань, умінь, навичок.

- Узагальнення вчителя.

— Поетичні твори О. Пушкіна приваблюють щирістю почуттів і красою змалювання їх найменших порухів. У вірші «19 жовтня» важко визначити провідний настрій чи почуття, адже, крім уславлення лицейського братерства, у ньому звучить туга за померлими, радісні спогади про приїзди друзів, роздуми про мистецтво, надія на зустріч, образа на владу за несправедливість заслання. Починається вірш пейзажною замальовкою. Картина осінньої природи відповідає настрою поета — відчуттю самотності. Постійні звернення до каміна чи келиха тільки підкреслюють відсутність головного — дружнього спілкування. Поет болісно переживає розлуку зі своїми друзями, адже поміж ними така велика відстань. Але весь подальший вірш — це духовне наближення автора до лицейських друзів.

VI. Домашнє завдання.

1. Підготувати виразне читання твору О. Пушкіна. 2. Виписати характеристики, які автор дав друзям-лицейцям.

УРОК № 34

Тема. Непорушне братство однодумців (*Олександр Пушкін «19 жовтня»*). Авторські спогади й роздуми у творі)

Мета. *Поглибити* знання учнів про вірш, образ ліричного героя, автора; *учити* характеризувати образ автора у вірші, його спогади, зміни в часі; *розвивати* вміння та навички порівняння оригіналу й художніх перекладів, розкривати їхнє емоційне забарвлення та художні засоби втілення певних емоцій і почуттів; *розвивати* вміння й навички у визначенні провідної ідеї вірша О. Пушкіна «19 жовтня», ролі описів природи; *розвивати* зв'язне мовлення; *виховувати* почуття дружби, вірності моральним ідеалам, *учити* зберігати дружні стосунки протягом усього життя.

Обладнання: репродукції портретів О. Пушкіна (*В. Тропінін, 1827; С. Чириков, 1810-ті*); портретів М. Корсакова (*І. Ендер, 1820*), А. Дельвіга (*П. Яковлев, 1816–1817*), І. Пуціна (*Ф. Верне, 1817*), О. М. Горчакова (*Ф. Верне, 1817*); репродукція картини К. І. Кольмана «Повстання 14 грудня 1825 р. на Сенатській площі» (*1830-і*).

ХІД УРОКУ

Міцний навік, о друзі, наш союз!
Він, як душа, одвічний, неподільний...
Олександр Пушкін

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

Компетентнісний тренінг

Завдання № 1. Напишіть факти з життя О. Пушкіна, які відповідають цим датам.

6 червня 1799 р. —

8 січня 1815 р. —

19 жовтня 1825 р. —

19 жовтня 1811 р. —

Завдання № 2. Прочитайте уривок із вірша О. Пушкіна. Підкресліть метафори.

Роняє ліс багрянний свій убір,
Сріблить мороз поля зів'ялі й голі,
Прогляне день, неначе мимоволі,
І падає за край окружних гір...

Завдання № 3. Установіть відповідність між іменами друзів-ліцеїстів О. Пушкіна й авторською характеристикою.

<i>Друг-ліцеїст</i>	<i>Авторська характеристика</i>
1 Федір Матюшкін	А <i>...кудрявий наш співець...</i>
2 Микола Корсаков	Б <i>На корабель ти став без вороття, І з того дня в морях твоя дорога...</i>
3 Олександр Горчаков	В <i>...твій голос пробудив Сердечний жар, що довго тлів священний...</i>
4 Антон Дельвіг	Г <i>...щасливець з перших днів</i> Д <i>По музи брат і друг коханий мій...</i>

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

• Робота з підручником. Читання й обговорення коментарів до вірша О. Пушкіна «19 жовтня» (с. 131–132).

Микола Корсаков («*...кудрявий наш співець*») — поет і музикант, який після закінчення Ліцею був направлений на дипломатичну службу до Італії.

Федір Матюшкін («*Чужих небес коханець нетерплячий*») — по закінченні Ліцею був направлений на службу у флот і вирушив у кругосвітню подорож.

Антон Дельвіг («*...твій голос пробудив сердечний жар*») — поет, видавець, першим із ліцеїстів став друкуватися в літературних журналах.

Іван Пушкін («*О, Пушкін мій, ти перший навістив...*») — поет; за участь у декабристському повстанні проти царя 1825 р. був засланий на довічне поселення до Сибіру.

Олександр Горчаков («*Ти, Горчаков, щасливець з перших днів...*») — дипломат, міністр іноземних справ, канцлер Російської імперії. О. Горчаков останнім святкував День Ліцею в 1882 р., коли нікого з його друзів уже не було.

Вільгельм Кюхельбекер («*По музи брат і друг коханий мій*») — за участь у декабристському повстанні Кюхельбекер, як і Пушкін, був засланий до Сибіру.

IV. Формування нових знань і способів дії.

Словникова робота

Пермеські діви — музи, покровительки мистецтв. *Пермес* — річка в Стародавній Греції (біля гори Гелікон), отримала назву від імені героя Пермеса, батька німфи Аганіпи. Джерело Аганіпи на Геліконі й річка Пермес були присвячені музам, тому їх нерідко називали *Пермеськими дівами*.

Декабристи (від рос. *декабрь* — грудень) — учасники повстання на Сенатській площі в Петербурзі 14 грудня 1825 р., дворяни, які після смерті Олександра I намагалися змінити державний устрій Російської імперії на парламентську республіку.

1. Робота з картиною К. Кольмана «Повстання 14 грудня 1825 р. на Сенатській площі» (1830-і роки).

- Як ви вважаєте, це був мужній крок для людей того часу?
- Поміркуйте, чому серед декабристів було багато людей мистецтва.

Компаративне завдання

— На підставі зіставлення оригіналу й перекладу визначте емоції та почуття, а також художні засоби їх утілення.

Емоції та почуття	Цитати з тексту
Туга неволі, печаль за друзями	Дай забуття моїх гірких недуг. Печалось я: до друга дальній світ...
	Міцний навék, о друзі, наш союз! Він, як душа, одвічний, неподільний; Незрушний він, прекрасний і свавільний, У затишку родився дружніх муз, І нас куди б не кидала година, І щастя теж куди б не привело, Незмінні ми: весь світ для нас чужина, Вітчизна нам — лиш Царськеє Село!
	Промчиться рік, і знову я між вас. І прийде строк надій моїх завітних, Промчиться рік, я буду знову ваш!
	Судьба зорить, ми в'янем; дні пливуть; Старіємо, і тихше серце б'ється, І нить життя кінчаємо снувать. Кому ж із нас під старість доведеться Самому день Лицею святкувать?

Творча робота «Краса слова»

— Як ви розумієте рядки «Служіння муз не терпить суети, / І му- сить быть прекрасне величавим...» (рос. «Служенье муз не терпит суеты, / Прекрасное должно быть величавым...»)?

— Прокоментуйте рядки «Міцний навék, о друзі, наш союз!..» (рос. «Друзья мои, прекрасный наш союз!»). У чому полягала міць або краса союзу, про який писав О. Пушкін?

2. Аналітично-інтерпретаційна групова робота «Поетичні характеристики друзів (І. Пушкін, О. Горчаков, А. Дельвіг, В. Кюхельбекер).

— Охарактеризуйте образи друзів за планом.

План

1. Біографічний коментар.
2. Словесний портрет (*демонстрація репродукцій відомих художників*).
3. Рядки вірша на адресу друга.
4. Ставлення автора (*почуття, інтонації*).
5. Авторська оцінка.

3. Підсумкова бесіда.

— Хто з ліцейських друзів згаданий першим, чому?

— Розкрийте символічне значення образів моря, хвиль, корабля, грози.

— Прокоментуйте епітети, метафори й порівняння, за допомогою яких О. Пушкін змальовує міцність ліцейського союзу.

— Виразно прочитайте та поясніть поетичні характеристики, які О. Пушкін присвятив своїм друзям: І. Пушчину, О. Горчакову, А. Дельвігу, В. Кюхельбекеру.

— Доведіть, що, незважаючи на розлуку з друзями-ліцеїстами, вірш має життєствердний пафос.

— Чи змінюється образ автора в часі? Наведіть відповідні цитати.

— Визначте провідну ідею вірша. Знайдіть і прочитайте рядки, у яких вона втілена.

В. Застосування знань, умінь, навичок.

• Узагальнення вчителя.

— Першим у вірші «19 жовтня» згадується померлий у далекій Італії М. Корсаков. Він опинився ще далі від друзів, аніж опальний поет... Корсаков ніколи не зустрінеться з друзями, не заспіває своїх пісень. Зображуючи далеку Італію, поет не випадково пише про море, корабель, хвилі. Ці символи стосуються всіх ліцеїстів, які потрапили у вир бурхливого життя, кожного очікують випробування на вірність ідеалам їхнього братерства. Наступні рядки твору О. Пушкін присвятив найближчим друзям — Горчакову, Пушчину, Дельвігу, Кюхельбекеру. Для кожного з них він знаходить добре слово. Згадує їхні успіхи й таланти та, порівнюючи із собою, віддає перевагу кожному з них: Горчакову — за відданість службі, Дельвігу — за поетичний талант, Кюхельбекеру — за сердечність. І в цьому полягає секрет пушкінського розуміння дружби: не ставити себе вище за інших, а навпаки — поважати друзів, знаходити в них людські чесноти.

VI. Домашнє завдання.

• Написати твір-роздум на тему «Сила ліцейського братерства».

УРОК № 35

Тема. Життєвий і творчий шлях Шолом-Алейхема. Відображення у творах письменника культури та долі єврейського народу.

Мета. *Висвітлити* віхи життєвого та творчого шляху Шолом-Алейхема, його зв'язки з Україною; *розкрити* творчу історію повісті «Пісня над піснями»; *опрацювати* перший розділ твору; *розвивати* вміння й навички виразного читання, зв'язного мовлення; *виховувати* любов до читання; формувати моральну позицію учнів.

Обладнання: фотопортрети письменника; ілюстрації до його творів; мультимедійна презентація «Музей Шолом-Алейхема в Києві», картина І. Кауфмана «Дівчинка з квітами» (1900-і роки).

Підготовка учнів до уроку: група «екскурсоводів» готує віртуальну екскурсію до музею письменника в м. Переяславі-Хмельницькому.

ХІД УРОКУ

Щоб стати народним письменником,
треба бути патріотом і другом людей.

Шолом-Алейхем

I. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок.

Проблемне запитання

- Чи маєте ви друзів?
- Чи усвідомлюєте ви різницю між поняттями «друг» і «товариш»?
- Як ви розумієте поняття «друг», «дружба»?
- Чи товаришуєте ви з людьми інших національностей?
- Чи впливає національність на ваше ставлення до них?

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Вступне слово вчителя.

— У кожного народу є письменники, які розділяють долю свого народу й у скрутні, і в благодатні історичні моменти. «Між народом і письменником існує міцний, вічний зв'язок; тому кожен такий письменник є для свого народу і слугою, і жерцем, і пророком, поборником правди та справедливості; тому кожен народ любить такого слугу Божого, жерця, пророка, борця, який утішає народ у його горі, радіє його радощами й висловлює його ідеї, думки, надії та сподівання...», — писав Шолом-Алейхем, який став саме таким письменником для єврейського народу.

Головні герої Шолом-Алейхема — бідні «маленькі люди», які, незважаючи на важке, злиденне життя, оптимістично дивляться в майбутнє, з гумором оцінюють своє становище, вірять у справедливість і мудрість Творця. Хоча Шолом-Алейхем писав про єврейський народ, його творчість забарвлена виразним українським колоритом, у творах подано описи української природи, використано українську лексику, фольклор. І це не випадково, бо митець виріс на українській землі. Більшість подій, про які пише Шолом-Алейхем, відбуваються в Україні.

III. Оголошення теми, епіграфа уроку.

Проблемне запитання

— Що, на вашу думку, значить «бути другом людей»?

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Виразне читання статті підручника «Сторінки життя та творчості» (с. 138–139).

Словникова робота

Ідиш — сучасна мова єврейського населення Східної та Центральної Європи, а також США. Належить до групи західнонімецьких мов. Склалася в результаті взаємодії верхньонімецьких діалектів із семітськими (староєврейськими, арамейськими) і слов'янськими елементами.

Сплав мов породив оригінальну граматику, що дає змогу комбінувати слова з німецьким корінням і синтаксичні елементи семітських і слов'янських мов.

Шолом-Алейхем починав свою творчість мовою іврит, але швидко зрозумів, що цим відмежовує себе від широких народних верств, і перейшов на ідиш.

2. Робота з таблицею «Шолом-Алейхем і Україна».

— Назвіть відомі вам населені пункти, пов'язані з життям і творчістю письменника. Стисло розкажіть про події, пов'язані з ними. Зробіть відповідні записи в таблиці.

Назва населеного пункту	Події з життя Шолом-Алейхема
Переяслав	
Воронки	
Софіївка	
Лубни	
Київ	
Боярка	
Одеса	

Назва населеного пункту	Події з життя Шолом-Алейхема
Богуслав	Коли померла мати, батькові довелося відправити дітей у місто Богуслав до дідуся Мойше-Йосе й бабусі Гітл. Там Шолом уперше відчув себе сиротою, із сумом усвідомлюючи, що він «зайвий рот» і тягар.
Львів	У 1905 р. Шолом-Алейхем, переживши жахи єврейського погрому в Києві, виїхав до Львова, де пробув зовсім мало, виїхавши далі до США.

(Два останні міста називає й коментує вчитель).

3. Перегляд мультимедійної презентації «Музей Шолом-Алейхема в Києві».

4. Віртуальна екскурсія до музею письменника в м. Переяслав-Хмельницькому (за допомогою Інтернету або мультимедійної презентації), підготовлена групою «екскурсоводів».

5. Коментар учителя.

— Музей Шолом-Алейхема є навіть у Тель-Авіві — місті, де насправді письменник ніколи не був. Ініціатором створення архіву-музею став Іцхак Дов Беркович — зять Шолом-Алейхема, письменник і перекладач його творів на іврит.

Невелика одноповерхова будівля включає в себе архів, бібліотеку, виставкову галерею, зал-аудиторію та відділ преси. В архіві зберігаються понад 400 оригіналів рукописів і понад 7000 листів Шолом-Алейхема та його адресатів, що дають уявлення про майже все творче життя письменника. У бібліотеці є видання творів Шолом-Алейхема різними мовами світу, у тому числі й китайською та японською. Знаходяться там і декілька томів «Народної єврейської бібліотеки», видання якої започаткував Шолом-Алейхем у 1888 р. Також у бібліотеці проводяться читання, вистави, літературні та музичні вечори.

6. Бесіда за запитаннями вчителя.

- Коли народився Шолом-Алейхем і з якої родини він походив?
- Яку освіту здобув?
- Чому не мав змоги продовжити навчання?
- Як почалося самостійне життя юнака?
- Коли Шолом-Алейхем почав професійно займатися літературною діяльністю?
- Якою мовою він писав свої твори?
- Якими були герої творів Шолом-Алейхема?
- Чи були перекладені твори письменника іншими мовами?
- Чому письменник був змушений виїхати за кордон?
- Що ви запам'ятали про музеї Шолом-Алейхема?

7. Робота з текстом повісті Шолом-Алейхема «Пісня над піснями».

- Розповідь учителя про історію створення повісті.
- Виразне читання першої частини твору.

8. Аналітична бесіда.

- Розкажіть про історію появи Бузі в домі Шимека.
- Чому дівчинка мала таке дивне ім'я?
- Як її прихід сприйняли оточуючі?
- Які асоціації виникали в Шимека, коли він дивився на Бузю?

Наведіть відповідні цитати.

- Розкрийте душевний стан Шимека.
- Доведіть, що закоханий герой поетично сприймає навколишній світ.
- Яка була найзаповітніша мрія Шимека?
- Виразно прочитайте описи природи. Як вони пов'язані з душевними настроями героїв?
- На яке свято з нетерпінням чекав Шимек? Розкрийте символічний смисл його назви.
- Визначте фольклорні мотиви в прочитаному тексті.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Творче завдання

— Розгляньте картину І. Кауфмана «Дівчинка з квітами». Чим дівчинка з картини нагадує вам Бузю?

Інтерактивна вправа «Відкритий мікрофон»

— Чому, на вашу думку, Шолом-Алейхем обрав собі саме такий псевдонім?

- Підсумкове слово вчителя.

— Шолом-Алейхем написав десять романів, двадцять п'єс, сотні повістей і оповідань, багато статей. Твори письменника перекладені десятками мов світу. Його псевдонім означає «Мир Вам!», і вибір цього псевдоніма був не випадковим. Повісті, романи, оповідання й новели, п'єси й критичні статті Шолом-Алейхема ввійшли з усмішкою в кожний дім як слова привітання та доброзичливості, вони вчили людей сміятися навіть тоді, коли їм хотілося плакати.

VI. Домашнє завдання.

1. Прочитати другу та третю частини «Пісні над піснями» Шолом-Алейхема. 2. Прочитати біблійну «Пісню над піснями» (з *третьої частини Старого Заповіту*) та взяти текст на урок.

УРОК № 36

Тема. Тема кохання в повісті Шолом-Алейхема «Пісня над піснями». Біблійні мотиви у творі.

Мета. *Продовжити* роботу над вивченням повісті «Пісня над піснями»; *учити* вдумливо та виразно читати художній твір, оцінювати прочитане, робити висновки; *удосконалювати* навички аналізу тексту; *розвивати* вміння й навички зіставлення літературних явищ і елементів тексту; *виховувати* інтерес до культурних надбань різних народів; *формувати* ціннісні орієнтації учнів, шанобливе ставлення до біблійних істин.

Обладнання: ілюстрації до повісті; текст «Пісні над піснями» з Біблії; опорна схема «Чарівна квітка кохання», фарби.

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок.

• Бесіда за змістом другої та третьої частин «Пісні над піснями» Шолом-Алейхема.

— Як проводили свій вільний час діти напередодні Зелених свят?
— Розкажіть про традицію Зелених свят. Яку роль відіграє вона в розкритті сюжету й образів твору?

— Які події сталися в житті Шимека після Зелених свят?

— Як оцінює свої вчинки Шимек?

— Чому він вирішив негайно повернутися додому?

— Яким Шимек повернувся у своє рідне містечко, рідний дім?

Наведіть цитати.

— Яке враження на нього справила зустріч із Бузею?

— Як ви розумієте назву третьої частини «Тієї ночі»?

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

Проблемне запитання

— Чому, на вашу думку, Шолом-Алейхем назвав свій твір «Пісня над піснями»?

• Вступне слово вчителя.

— Сюжет про романтичне кохання головних героїв повісті Шимека й Бузі суголосний поетичним рядкам із біблійної книги «Пісня над піснями». Це твір повчально-поетичного характеру, який увійшов до третьої частини Старого Заповіту. Назва «Пісня над піснями» означає «найкраща з пісень».

Авторство її приписується царю Соломону (*легендарному цареві Ізраїльського царства в 965–928 рр. до н. е.*), хоча до сьогодні серед спеціалістів не існує єдиної точки зору щодо походження твору. Одні науковці вважають «Пісню над піснями» зібранням давньоєв-

рейських любовних ліричних творів. Інші розглядають її як певну алегорію, що втілює любов Бога до обраного народу або любов Христа до церкви. У пасхальні свята «Пісню над піснями» читають у синагозі.

Напередодні Песаха цей твір єврейські діти вивчають у релігійних школах. Шолом-Алейхем прекрасно знав Біблію, а в «Пісні над піснями» його найбільше захоплювала висока поезія в розкритті почуття кохання. Герої давньої «Пісні над піснями» цар Соломон і проста дівчина Суламіф покохали одне одного. У їхніх словах утверджується право людини вільно кохати та своїм коханням творити добро й красу. Хто б не був автором біблійної «Пісні над піснями», він розкрив у творі високе розуміння любовного почуття, яке окриляє й возвеличує людину.

III. Оголошення теми уроку.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Аналітична бесіда.

- Коли в Шимека зародилося почуття кохання? Наведіть цитати.
- Коли Шимек усвідомив, що він любить Бузю?
- Яких нових відтінків у душі Шимека набуло почуття кохання?

Творча робота «Асоціації»

Учитель пропонує увазі учнів опорну схему у вигляді квітки «Чарівна квітка кохання». Усередині написані слова з біблійної «Пісні над піснями»: *«Бо, як смерть, дуже любов, лоті, як скло, ревнощі, стріли її — стріли вогняні, вона — полум'я Господнє...»*, на пелюстках — слова *радість, щастя, тривога, ревнощі, надія, сонце, полум'я*. Можна залишити кілька пелюсток порожніми: можливо, учні доповнять своїми варіантами.

— Любов Шимека до Бузи протягом твору набуває різних відтінків. Перед вами «Чарівна квітка кохання». На її пелюстках — асоціативні назви цих відтінків. Знайдіть у тексті цитати, які б відповідали кожній пелюстці. Зафарбуйте пелюстки кольором, який, на вашу думку, відповідає кожному з відтінків, прокоментуйте свій вибір.

- Яких ще відтінків може набувати кохання?

2. Робота з таблицею.

— Удома ви прочитали біблійну «Пісню над піснями». Знайдіть її відлуння в повісті Шолом-Алейхема. Заповніть таблицю відповідними цитатами. Визначте значення перегукування образів і мотівів цих двох творів.

«Пісня над піснями» (Біблія)	«Пісня над піснями» Шолом-Алейхема

- Яка роль біблійних мотивів у повісті?

3. Коментар учителя.

— «Пісня над піснями» Шолом-Алейхема — поетична розповідь про перше чисте кохання. Почуття Шимека настільки цнотливе та світле, що в ньому самому є щось від релігійності. Асоціації з однойменним біблійним гімном кохання виникають природно, і цей паралелізм проходить крізь усю повість.

Біблійна «Пісня над піснями» начебто відкрила очі герою повісті Шолом-Алейхема. Шимек дивиться на все крізь призму її натхнених рядків. Ці поетично довершені, викристалізовані часом рядки допомагають йому зрозуміти себе, свої почуття, усвідомити власні сили. Але юнак не зважив, що життя не стоїть на місці.

4. Робота над змістом четвертої частини «Пісні над піснями». Коментоване читання й осмислення прочитаного.

— Як сприйняла Бузя освідчення Шимека?

— Розкрийте внутрішній стан дівчини. За допомогою яких художніх засобів він відтворений автором?

— Поясніть слова Шимека: «*Бузя не слухає моєї “Пісні над піснями”*». Бузя має свою власну «*Пісню над піснями*»».

— Які моральні цінності утверджуються у творі?

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Інтерактивна вправа «Відкритий мікрофон»

— Чому Шимек не зміг утримати своє кохання?

Творче завдання

— Прокоментуйте кінцівку «Пісні над піснями» Шолом-Алейхема.

— Запропонуйте власний фінал твору.

VI. Домашнє завдання.

1. Намалювати ілюстрації до «Пісні над піснями» Шолом-Алейхема. 2. Виписати з тексту повісті цитати до характеристики образів Шимека та Бузі.

УРОК № 37

Тема. Еволюція героїв «Пісні над піснями» (Шимек і Бузя) у часі.

Мета. *Продовжити* ознайомлення з повістю «Пісня над піснями»; *поглибити* поняття про образ автора; *розширити* уявлення учнів про літературних героїв твору; *розвивати* вміння та навички оцінювати вчинки персонажів, виявляти авторське ставлення до них; *удосконалювати* навички порівняльної характеристики персонажів; *виховувати* віру в силу добра й любові, стійкість характеру.

Обладнання: ілюстрації учнів до повісті Шолом-Алейхема «Пісня над піснями»; репродукція картини Данте Габрієля Россетті «Кохана» («Наречена»).

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок.

- Бесіда за ілюстраціями учнів до повісті «Пісня над піснями».

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Вступне слово вчителя.

— Твір Шолом-Алейхема має підзаголовок «юнацький роман», адже тема юнацтва, утілена в цьому романі, хвилювала письменника протягом усього його творчого шляху. У «Пісні над піснями» Шолом-Алейхем простежує долю своїх головних героїв від їхніх дитячих чарівних ігор і казок, коли почуття кохання лише зароджується, до дорослого життя, прощання з дитинством.

III. Оголошення теми уроку.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Робота над характеристикою головних героїв. Усне малювання.

— Опишіть головних персонажів твору, використовуючи цитати з твору: *1 варіант* — Шимека, *2 варіант* — Бузю.

2. Порівняльна характеристика Шимека та Бузі.

— Заповніть таблицю. Прокоментуйте свою думку.

Шимек		Бузя
	Портрет	
	Походження, родина	
	Риси характеру	
	Учинки, які розкривають вдачу героя	
	Ставлення до інших персонажів	
	Ставлення до навколишнього світу	
	Авторське ставлення до героя	

Інтерактивна вправа «Аргумент»

— Виразно прочитайте портрет героїні. Поясніть слова Шимека: «Бузя вся, з ніг до голови, мов з “Пісні над піснями”. Ні, що я кажу, вона сама — “Пісня над піснями”».

— Чому, на вашу думку, про красу Бузі Шимек завжди говорить словами з Біблії?

3. Аналітична бесіда.

— Як змінилося ставлення героїв один до одного?

— Що стало причиною цих змін?

— Установіть причинно-наслідковий зв'язок:

а) світ вплинув на зміну в стосунках між Шимеком і Бузею;

б) стосунки Шимека та Бузі змінили світ довкола них.

4. Коментар учителя.

— Шолом-Алейхем — майстер розкриття внутрішнього стану героїв. Він використовує різні художні засоби для створення психологізму: внутрішній монолог, асоціації, враження, виразні деталі, символи, лейтмотиви, пейзажі тощо.

Вправа «Уважний читач».

— Яке значення в повісті мають пейзажні замальовки?

— Знайдіть у тексті описи природи. Як пейзаж допомагає розкрити внутрішній стан героїв, їхні настрої та переживання?

— Які барви домінують у пейзажних замальовках? Яке їхнє значення у творі?

— Наведіть приклади інших засобів розкриття психологічного стану персонажів.

5. Робота над характеристикою образу автора.

Словникова робота

Образ автора в художньому творі — художній двійник реальної особистості письменника, змодельоване ним уявлення про себе й відтворене у свідомості читача. Іншими словами — це вираження особи художника в його творінні.

Однією з форм вираження образу автора є оповідач — особа, вимислена автором, від її імені в художньому творі автор оповідає про події та людей (від першої особи).

6. Аналітична бесіда.

— Яким, на вашу думку, є образ автора в повісті Шолом-Алейхема?

— Від чийого імені ведеться оповідь у творі?

— Які особливі манери властиві оповідачеві? (*Звернення до читача й повтору*).

7. Коментар учителя.

— Оповідь у повісті «Пісня над піснями» ведеться від першої особи — від імені Шимека. Завдяки особливостям оповіді — зверненням до читача й повторам — читач стає слухачем, майже співрозмовником автора. Оповідач час від часу повертає нас до початку роману, який був для нього початком, джерелом і прекрасної мрії, і невтоленної печалі, — адже «початок — найгірший початок — кращий, ніж найкращий кінець». Які б радощі та печалі не принесла подальша доля герою роману, його чарівна дитяча казка залишиться в його пам'яті.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Творче завдання

— Розкажіть від імені героя про його почуття: *1 варіант* — Бузі до Шимека, *2 варіант* — Шимека до Бузі.

Вправа «Візуалізація художнього образу»

— Біблійна «Пісня над піснями» дала імпульс багатьом митцям до створення великих шедеврів. Серед них — англійський художник Данте Габріель Россетті, який у 1865–1866 рр. за мотивами біблійного твору створив полотно «Кохана» («Наречена»).

— Уважно розгляньте репродукцію картини. На кого більше схожа зображена дівчина: на Бузю чи на прекрасну принцесу, яку хотів визволити Шимек? Прокоментуйте відповідь.

VI. Домашнє завдання.

1. Опрацювати матеріал підручника. 2. Завершити роботу з таблицею.

УРОК № 38

Тема. Утвердження етичних цінностей у повісті Шолом-Алейхе-ма «Пісня над піснями».

Мета. *Узагальнити* знання учнів про «Пісню над піснями» Шолом-Алейхе-ма; *поглибити* знання школярів про повість; *розвивати* вміння давати оцінку прочитаному, робити власні висновки; *удосконалювати* вміння й навички виразного читання та усного мовлення; *виховувати* прагнення до духовного вдосконалення та досягнення мети.

Обладнання: репродукція картин М. Шагала «Над містом» (1918) і «Букет з літаючими закоханими» (1935–1947).

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок.

Компетентнісний тренінг

— Виберіть правильну відповідь.

Завдання № 1. Кульмінація твору міститься в розділі

А «Бузя»

Б «Ідемо по зелень»

В «Тієї ночі»

Г «У суботу після Зелених свят»

Завдання № 2. Улюбленим і жаданим святом для героїв твору були

- А Зелені свята
- Б Пасха
- В день народження
- Г канікули

Завдання № 3. Установіть відповідність між персонажами й уривками з тексту.

Персонаж	Уривок
1 Шимек	А <i>...жив на селі, орендував млин, умів стріляти з рушниці, їздити верхи на коні й плавати, як чортяка...</i>
2 брат Беня	Б <i>Чого варте саме те, що вдягаєшся з голови до п'ят у все нове і є чим похвалитися перед товаришами? А відправа в синагозі? Перша пасхальна молитва! Ах! Скільки насолоди Господь Бог наготував для єврейських дітей на свято!</i>
3 батько	В <i>Тільки в його срібній бороді трохи побільшало срібла. Його широке біле зморщене чоло трохи більше зморщилося. Певно, від турбот...</i>
4 мати	Г <i>Тільки рум'яне обличчя її пожовкло. І, здається мені, вона менша стала на зріст. А може, це мені тільки здається, тому що вона трохи згорбилася, пригнулася до землі? І очі в неї червонуваті, з подушечками, начебто підпухли. Невже то від сліз?..</i>
	Д <i>Не стала іншою ані на волосинку. Виросла тільки. Виросла й краща стала. Ще краща, ніж колись. Висока і струнка, гнучка й сповнена принади...</i>

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

Гра «Літературне лото»

Учням пропонуються картки, на яких написані ключові епізоди повісті «Пісня над піснями». Вони мають їх поставити в хронологічній послідовності.

III. Оголошення теми уроку.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Евристична бесіда.

- Яка була найзаповітніша мрія Шимека? Знайдіть у тексті цитату.
- Кому він розповів про неї? Чому він це зробив?
- Який інший смисл мають слова, що належать:

а) Бузі: *«Не треба летіти так далеко... Послухайся мене, не треба!..»*;

б) Шимеку: *«Я бачу небо, відчуваю теплий вітерець, чую, як пташки щечечуть, і цвірінькають, і літають над нашими головами. Це наше небо, наш вітерець, наші пташки — усе наше, наше, наше!»*

2. Дослідницька робота.

Проблемне запитання

— Як сам письменник визначає жанр свого твору? Знайдіть підтвердження в тексті.

— Прокоментуйте авторські визначення. (*Юнацький роман; не вигаданий, а справжній, сумний роман; «пісенний» роман*).

3. Робота в групах.

— Визначте ознаки жанру роману, повісті, поеми, ліричного твору в «Пісні над піснями». Доведіть це прикладами з тексту.

4. Підсумки роботи в групах. Колективне складання таблиці.

Жанр	Ознаки	Приклади з тексту «Пісні над піснями»
Роман		
Повість		
Поема		
Ліричний вірш		

5. Коментар учителя.

— «Пісня над піснями» Шолом-Алейхема — яскравий зразок ліричної прози. Епічні елементи (події, характери) ніби розчиняються в потоці почуттів, настроїв і асоціацій розповідача. У сюжеті поєднуються дві лінії: 1) зростання й становлення героїв; 2) історія їхніх стосунків, плин почуттів. У творі поєдналися ознаки ліричної повісті та роману.

Обрані Шолом-Алейхемом жанр і форма твору лише підкреслюють неминучу актуальність вибору цінностей, оспіваних автором.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Творче завдання

— Уважно розгляньте репродукції картин М. Шагала «Над містом» і «Букет з літаючими закоханими» (*за варіантами*). Ілюстраціями до яких епізодів повісті Шолом-Алейхема «Пісня над піснями» вони могли б бути?

— Продовжте речення, використовуючи опорні слова та словосполучення:

На картині зображено ... (що?)

Автор картини знайомить нас із ... (чим?)

Художник вдало дібрав фарби ... (які?)

Автор картини змушує нас поглянути на ... (що?)

Художник наче запрошує нас ... (до чого?)

Коли я дивлюся на картину, я гадаю ... (що?)

Інтерактивна вправа «Відкритий мікрофон»

— Які враження й почуття залишила у вашій душі повість? До яких роздумів спонукала?

• Підсумкове слово вчителя.

— Життя, відтворене в романі, з одного боку, сповнене романтики й щирих почуттів, а з іншого — важке й жорстоке. Поява Бузі в батьків Шимека пов'язана з безглуздою та трагічною смертю батька. Шимек згадує вірші з «Пісні пісень», дивлячись на Бузю, але їхній роман завершується трагічно. Любов Суламіф з давньої біблійної поеми долає всі перепони. А любов Бузі? Вона виходить заміж за волею бабусі й дідуся, ламаючи своє життя й життя Шимека. «Письменник, народний письменник, художник, поет, справжній поет є для свого часу, для своєї доби своєрідним свідком, у якому відображаються промені життя, як у чистому джерелі — промені світлого сонця...» — писав Шолом-Алейхем. У його творах відтворено життя рідного народу, а разом з ним — одвічні людські цінності. Отже, Шолом-Алейхем — воістину народний письменник.

VI. Домашнє завдання.

• Написати твір-роздум на тему: 1) «Чого вчить “Пісня над піснями” Шолом-Алейхема»; 2) «Що приваблює в “Пісні над піснями” Шолом-Алейхема різні покоління дітей»; 3) «Які проблеми порушено в повісті Шолом-Алейхема “Пісня над піснями”» (1 за вибором учня).

УРОК № 39

Тема. Вірші зарубіжних поетів про дружбу та кохання. Р. Бернс. «Моя любов — рожевий квіт...»; Г. Гейне. «Коли настав чудовий май...».

Мета. *Ознайомити* учнів з основними фактами життя та творчості Р. Бернса й Г. Гейне, творчою історією поезій, що вивчаються; *удосконалювати* вміння та навички вдумливо й виразно читати ліричний твір, аналізувати його; *поглибити* поняття про вірш, образ ліричного героя; *розвивати* вміння визначати роль пейзажу в ліричному творі, порівнювати літературні твори та твори живопису; *виховувати* любов до художнього слова; *сприяти* формуванню почуття дружби, розумінню високого смислу кохання.

Обладнання: портрети письменників; репродукції картин Ч. Люсі «Роберт Бернс і його кохана» (1844), Вінсента Ван Гога «Куш бузку» (1890).

Підготовка учнів до уроку: група «біографів» шукає цікаві факти про життя та творчість Р. Бернса й Г. Гейне, а група «мистецтвознавців» — твори живопису із зображенням весняного пейзажу.

ХІД УРОКУ

Алмаз запишався б, якби поет порівняв
його з людським серцем.

Герріх Гейне

I. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок.

- Бесіда за запитаннями вчителя.

— З чого зародилося кохання Шимека та Бузі? Прокоментуйте свою думку. (*Спочатку вони були друзями, ділилися одне з одним найтотаємнішими думками*).

— Що вам відомо про Р. Бернса? Пригадайте, які його твори ви вивчали.

— Чи знайомі ви з творчістю Г. Гейне?

— Дайте визначення поняття «вірш».

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Вступне слово вчителя.

— У стрімкому світі, де все так швидко змінюється, є цінності, які ніколи не змінюють і не втрачають своєї вартості. Це справжні «коштовності» — дружба й кохання. Вони допомагають людині залишитися людиною й вижити в найскладніших випробуваннях. Кожне покоління має свої уявлення про дружбу та кохання, проте незмінним залишається те, що ці почуття дають людям велике натхнення, жагу до життя й відкриття світу.

Тема кохання — одна з провідних тем у мистецтві, у тому числі й у літературі. Під впливом кохання розквітнув талант багатьох всесвітньо відомих письменників. Це світле почуття оспіване в численних поезіях, піснях і баладах. Вони близькі й зрозумілі, незалежно від того, якою мовою писали поети. Адже в них — непідробна щирість і глибина почуття, його краса й сила, значення в житті людини.

III. Оголошення теми, епіграфа уроку.

Проблемне запитання

— Як ви зрозуміли слова Г. Гейне? Прокоментуйте свою думку.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Читання учнями статті підручника про Р. Бернса (с. 161–162).
 2. Повідомлення «біографів» про цікаві факти життя та творчості поета. Бесіда.

- Що нового ви дізналися про життя та творчість Р. Бернса?
- Назвіть провідні теми творчості поета.
- Прокоментуйте епіграф до статті підручника.

3. Робота з текстом вірша «Моя любов — рожевий квіт...». Виразне читання учнями поезії в оригіналі (*за умови володіння іноземною мовою*) і в українських перекладах. Виразне читання коментарів до вірша «Моя любов — рожевий квіт...» (с. 162).

Вірш “A Red, Red Rose” уперше з’явився в 1794 р. в журналі “Scots Songs”, виданий за сприяння популяризатора шотландських пісень П. Урбані, з яким певний час співпрацював Р. Бернс. Поет щиро вірив у те, що шотландська пісня не повинна загубитися в минулому. У передмові до твору П. Урбані писав, що вірш отримав від «відомого шотландського поета», який почув подібні слова з уст простої сільської дівчини. У шотландському діалекті англійської мови слово *любов* — *live* — в оригіналі вірша використовують на позначення дієслова *любити*, але воно пишеться з великої літери в значенні *кохана*.

4. Бесіда за запитаннями вчителя.
- Назвіть ознаки народної пісні у творі.
 - Які традиційні символи фольклору використовує автор?
 - Що символізує троянда?
 - Охарактеризуйте образ ліричного героя.
 - Які образи природи сприяють увиразненню сили кохання?
 - Які художні засоби використовує Р. Бернс для зображення кохання й сили цього почуття?

Компаративне завдання (*для тих, хто володіє іноземною мовою*)

— Порівняйте оригінал і переклади твору В. Мисика та М. Лукаша. Які художні доміанти оригіналу відтворили перекладачі? Заповніть таблицю «Художні доміанти оригіналу та перекладів вірша Р. Бернса “Моя любов — рожевий квіт...”».

Оригінал вірша Р. Бернса «Моя любов — рожевий квіт...»	Переклад твору В. Мисика	Переклад твору М. Лукаша

- Знайдіть відмінності між перекладами.

5. Читання учнями статті підручника про Г. Гейне та коментарів до вірша «Коли настав чудовий май...» (с. 164).

6. Повідомлення «біографів» про цікаві факти життя та творчості поета.

- Які факти біографії Г. Гейне ви запам'ятали?
- Що стало поштовхом до написання Г. Гейне перших віршів?
- Яким було кохання поета? Як це відобразилося в ранніх творах поета?

7. Робота з текстом вірша «Коли настав чудовий май...». Виразне читання учнями поезії в оригіналі (*за умови володіння іноземною мовою*) і в українському перекладі Лесі Українки.

8. Бесіда за запитаннями вчителя.

- Які почуття передано у вірші?
- Визначте повтори у вірші. Розкрийте їх значення у творі.
- Охарактеризуйте образ ліричного героя.
- Які ознаки фольклору виявилися у вірші?

Компаративне завдання (для тих, хто володіє іноземною мовою)

1. Порівняйте оригінал і переклад твору. Чи вдалося перекладачці відтворити зміст оригіналу? Доведіть свою думку прикладами з тексту.

2. Знайдіть в оригіналі відповідник до метафори Лесі Українки *садочків розвивання*. Наскільки точним, на ваш погляд, є цей переклад?

9. Повідомлення «мистецтвознавців» про твори живопису із зображенням весняного пейзажу та їхніх авторів (*2–3 пейзажі*).

Вправа «Асоціації»

— Заплющіть очі й ще раз уважно прослухайте вірш «Коли настав чудовий май...» (*Учитель виразно читає вірш*).

1. Опишіть (*усно*) картину, яка постала у вашій уяві під час прослуховування вірша.

2. Уважно розгляньте репродукції картин (у тому числі Вінсента Ван Гога «Куц бузку»). Чи перегукуються вони з настроями вірша Г. Гейне?

3. Чому саме весняна природа асоціюється із зародженням і розквітом кохання в людському серці?

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Вправа «Уважний читач»

— Назвіть художні засоби, які увиразнюють почуття кохання у творах митців.

Творче завдання

— Уважно розгляньте репродукцію картини Ч. Люсі «Роберт Бернс і його кохана». Які деталі свідчать про те, що на ній зображена саме закохана пара?

- Підсумкове слово вчителя.

— Генріх Гейне писав: «Кохання дарує особливе бачення, це наче чарівна призма, крізь яку ми зовсім по-іншому сприймаємо все довкола. Однак ця призма подібна до крихітного кришталю — її дуже легко розбити, і тоді вже ніколи не зібрати друзки... Той, хто знайшов кришталеву призму кохання, повинен дбайливо зберігати її у своєму серці». Вірші відомих поетів про дружбу та кохання відлунують у нашому часі. Адже поки ми живемо, ми будемо любити одне одного!

V. Домашнє завдання.

1. Опрацювати матеріал підручника. 2. За допомогою Інтернету знайти й прочитати інші вірші Р. Бернса та Г. Гейне про кохання. 3. Підготувати виразне читання вірша, який найбільше сподобався. Прокоментувати свій вибір.

УРОК № 40

Тема. К. Симонов. «Жди мене...». Поетизація високого почуття, розкриття його сутності.

Мета. *Ознайомити* зі сторінками життя та творчості К. Симонова, творчою історією поезії «Жди мене...»; *розвивати* вміння та навички виразно читати й аналізувати ліричний твір, характеризувати образ ліричного героя; *залучити* дітей до емоційного переживання складних життєвих проблем; *виховувати* любов до художнього слова; *сприяти* формуванню почуття дружби, розумінню високого смислу кохання.

Обладнання: фотопортрети письменника; аудіозапис вірша «Жди мене...» у виконанні автора; схема «Зоряне небо кохання»; репродукція картини М. Бута «Лист мамі» (1970); аудіозапис пісень «Темна ніч» (рос. «Темная ночь», слова М. Богословського, музика В. Агатова), «У землянці» (рос. «В землянке», слова О. Суркова, музика К. Листова); мультимедійна презентація «Жінки в роки Другої світової війни».

ХІД УРОКУ

Ми виграли війну не тільки зброєю,
а й силою людських почуттів.

Олесь Гончар

I. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок.

• Виразне читання обраних учнями віршів Р. Бернса й Г. Гейне про кохання та коментування ними свого вибору.

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

Інтерактивна вправа «Грунування»

На дошці розміщено плакат, на якому на синьому тлі зрідка намальовані невеликі зірочки.

— Не секрет, що закохані чомусь полюбляють дивитися на зоряне небо. Спробуймо скласти схему «Зоряне небо кохання». У нас є плакат, що символізує небо, але на ньому мало зірочок. Ще в нас є великі зірочки, на яких ми напишемо підказки для закоханих.

— Назвіть якості, без яких, на вашу думку, не можливе кохання. *(Чесність, вірність, взаємоповага, взаєморозуміння, підтримка, уміння вірити й довіряти, уміння розділити сумні й радісні хвилини, самопожертва тощо).*

(Учні записують слова на зірочках і прикріплюють їх у довільному порядку. Можна розмістити в центрі найбільш важливі, на їхню думку, якості).

• Коментар учителя.

— Однією з найважливіших якостей, без яких не можливе кохання, є не просто вірність, а вміння чекати: з відраядження, з походу, з війни. Чекання, сповнене надії на повернення коханої людини, додає сили та віри й тому, кого чекають *(Учитель записує на останній зірочці «вміння чекати» і прикріплює її на схему).*

Саме про велику силу кохання, віри й чекання розповідає вірш К. М. Симонова «Жди мене...».

III. Оголошення теми, епіграфа уроку.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Розповідь учителя про цікаві факти життя та творчості К. Симонова.

— Костянтин (Кирило) Михайлович Симонов народився в м. Петрограді (нині м. Санкт-Петербург, Росія) у родині військового. Його мати й батько були вихідцями з давніх дворянських родин. Батько не повернувся з фронту в Першу світову війну (пропав безвісти). Костянтин батька не пам'ятав. Вітчим, який виховував хлопчика, був військовим — викладав тактику у військових училищах. Дитинство Костянтина пройшло у військових містечках і командирських гуртожитках — усе життя родини було пов'язане з армією.

Проте Костянтин обрав інший шлях у житті. Після закінчення семи класів він вступив до фабрично-заводського училища, працював токарем по металу спочатку в Саратові, а потім у Москві, куди родина переїхала в 1931 р. Так він, заробляючи стаж, продовжував працювати ще два роки після того, як вступив до Літературного інституту імені О. М. Горького.

Інтерес і любов до літератури розбудила в майбутнього поета його мати Олександра Леонідівна, яка багато читала й складала вірші. Перші вірші К. Симонов написав у семирічному віці. У них описується навчання, життя курсантів військових училищ. У 1934 р. в збірці молодих письменників була надрукована поема К. Симонова «Біломорці» (про будівництво Біломорсько-Балтійського каналу). Починаючи з 1936 р. вірші К. Симонова стали з'являтися в газетах і журналах.

Незадовго до від'їзду на фронт К. Симонов остаточно змінює ім'я й замість рідного Кирило бере псевдонім Костянтин Симонов. Причина — в особливостях дикції та артикуляції К. Симонова: не вимовляючи «р» і твердого «л», вимовити власне ім'я йому було важко. Псевдонім стає літературним фактом, і незабаром поет Костянтин Симонов набуває великої популярності.

Із самого початку Другої світової війни К. Симонов працював військовим кореспондентом, постійно перебуваючи в діючій армії; побував на всіх фронтах, пройшов по землях Румунії, Болгарії, Югославії, Польщі та Німеччини, став свідком останніх боїв за Берлін. За його плечима була велика журналістська робота, а ще — дві книжки віршів, повісті та п'єси.

Костянтин Симонов успішно працював у багатьох літературних жанрах: його перу належать ліричні вірші й історичні поеми, нариси й оповідання, повісті й романи, п'єси та сценарії. Він постійно виступав як публіцист і літературний критик, також спробував себе як перекладач (*відомі, зокрема, його переклади творів Р. Кіплінга, Назимі та ін.*).

2. Читання учнями статей підручника «Сторінки життя та творчості» письменника та про історію створення вірша «Жди мене...» (с. 166).

- Що ви запам'ятали про дитячі та юнацькі роки К. Симонова?
- Коли К. Симонов почав писати вірші?
- Розкажіть про шлях К. Симонова до своєї мрії.
- Розкрийте творчу історію вірша «Жди мене...».

3. Робота з текстом вірша «Жди мене...». Прослуховування аудіо-запису вірша «Жди мене...» у виконанні автора. Виразне читання перекладу вірша вчителем. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Чому слово *жди* неодноразово повторюється у вірші К. Симонова?

— Назвіть образи природи, що вказують на тривалість розлуки ліричного героя з коханою людиною.

— Як автор доводить, що чекати кохану людину з війни можна по-різному?

— Які почуття утверджуються у вірші?

— У чому, на вашу думку, полягає духовна сила поетичних рядків К. Симонова?

— Чому цей вірш називають гімном любові й надії?

Вправа «Візуалізація художнього образу»

— Яким ви уявляєте ліричного героя твору?

— Уважно розгляньте репродукцію картини М. Бута «Лист мамі». Охарактеризуйте зображеного на картині воїна. Чим, на вашу думку, схожі зображений на картині воїн і ліричний герой вірша «Жди мене...»? Яку б назву цій картині дали ви?

4. Коментар учителя.

— Кожен боєць носив коло серця фото своєї коханої, яка чекала й вірила, що він обов'язково повернеться, — і ростила дітей, сіяла хліб, стояла біля станка й верстата, лікувала поранених...

(Учитель демонструє мультимедійну презентацію «Жінки в роки Другої світової війни» на фоні пісень «Темна ніч», «У земляці»).

V. Застосування знань, умінь, навичок.

1. Підсумкова бесіда.

— Розкажіть про участь поета К. Симонова в Другій світовій війні.

— Визначте, які почуття уславлюються у вірші «Жди мене...».

— Розкажіть, як ставилися до вірша К. Симонова на фронті й у тилу.

— Чому вірш «Жди мене...» називають молитвою, заклинанням?

— У яких рядках вірша висловлюється основна думка твору?

Творче завдання

— Поясніть вислів *всім смертям на зло*.

— У вірші розкривається секрет щасливого повернення ліричного героя. У чому він полягає? Наведіть цитату.

Інтерактивна вправа «Відкритий мікрофон»

— У чому полягає актуальність вірша «Жди мене...» для наших днів? Чому такі твори нам потрібні?

— У яких ситуаціях, окрім війни, вірш К. Симонова може допомагати людям?

2. Підсумкове слово вчителя.

— Вірш К. Симонова «Жди мене...» — твір про велику силу кохання й віри в те, що справжні почуття здатні врятувати рідну людину від смерті.

VI. Домашнє завдання.

• Звернутися до періодичних літературних журналів («Всесвіт», «Слово і час» та ін.) і знайти твори сучасних поетів про високі людські почуття; підготувати їх виразне читання.

УРОК № 41

Тема. Контрольна робота. Різномірні тести (*тема «Дружба і кохання»*)

Мета. *Перевірити* знання учнів з теми «Дружба і кохання»; *навчити* виконувати тестові завдання різних типів (відкриті й закриті), установлювати смислові відповідності, використовувати набуті знання на практиці; *розвивати* вміння та навички письмового зв'язного мовлення; *виховувати* любов до читання художньої літератури, вміння протистояти життєвим випробуванням, віру в силу дружби та кохання.

Обладнання: зошит для контрольних робіт (*автор О. М. Ніколенко*).

Підготовка учнів до уроку: повторити за підручником матеріал теми «Дружба і кохання».

ХІД УРОКУ

I. Підготовка до виконання контрольної роботи.

- Вступне слово вчителя про правила виконання тестових завдань.

II. Виконання контрольної роботи учнями.

(У «Книжці для вчителя» як зразок наведено один із варіантів контрольної роботи).

Завдання 1–6 мають по чотири варіанти відповідей, серед яких лише ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ. Виберіть правильну відповідь і обведіть кружечком букву, яка їй відповідає.

1. Вірш «19 жовтня» О. Пушкіна створений під час
- А навчання в Ліцеї
 - Б перебування в с. Михайлівському
 - В подорожі до Криму
 - Г останньої зустрічі з друзями

(0, 5 бала)

2. У вірші «19 жовтня» О. Пушкіна згадується ім'я видатного німецького письменника

- А Г. Гейне
- Б Ф. Шиллера
- В Й. В. Гете
- Г Я. Грімма

(0, 5 бала)

3. Шолом-Алейхем визначив жанр твору «Пісня над піснями» як
- А дитячий роман
 - Б юнацький роман
 - В підлітковий роман
 - Г юнацька поема

(0, 5 бала)

4. Найулюбленіше свято для героїв твору «Пісня над піснями» —
- А Зелені свята
 - Б Песах
 - В день народження
 - Г Новий рік

(0, 5 бала)

5. «Пісня над піснями» Шолом-Алейхема завершується
- А прощанням героїв
 - Б весіллям Бузі
 - В від'їздом Шимека
 - Г весіллям Бузі й Шимека

(0, 5 бала)

6. Бузя нагадувала Шимекові
- А казкову принцесу
 - Б улюблену ляльку
 - В біблійну Суламіф
 - Г рідну матір

(0, 5 бала)

Завдання 7–9 передбачають установлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і зробіть позначки (×) у таблицях відповідей на перетині відповідних колонок і рядків.

7. Установіть відповідність між іменами друзів-ліцеїстів і уривками з вірша «19 жовтня» О. Пушкіна.

Ім'я друга-ліцеїста

- 1 Антон Дельвіг
- 2 Олександр Горчаков
- 3 Микола Корсаков
- 4 Іван Пушчин

Уривки

- А ...кудрявий наш співець...
- Б ...щасливець з перших днів
- В І повторяв: «На довгу ще розлуку Незбагнений нас фатум осудив!»
- Г Поета дім опальний... ти перший навістив.
- Д Чи знов ідеш на тропік ти гарячий І вічний лід опівнічних морів?

(2 бали)

8. Установіть відповідність між персонажами й уривками з твору «Пісня над піснями».

Персонаж

Уривок

1 Шимек	А Жив на селі, орендував млин, умів стріляти з рушниці, їздити верхи на коні й плавати, як чортяка...
2 Беня	
3 батько	Б Чого варте саме те, що вдягаєшся з голови до п'ят у все нове і є чим похвалитися перед товаришами? А відправа в синагозі? Перша пасхальна молитва! Ах! Скільки насолоди Господь Бог наготував для єврейських дітей на свято!
4 матери	В Тільки в його срібній бороді трохи побільшало срібла. Його широке біле зморщене чоло трохи більше зморщилося. Певно, від турбот...
	Г Тільки рум'яне обличчя її пожовкло. І, здається мені, вона менша стала на зріст. А може, це мені тільки здається, тому що вона трохи згорбилася, пригнулася до землі? І очі в неї червонуваті, з подушечками, начебто підпухли. Невже то від сліз?..
	Д Не стала іншою ані на волосинку. Виросла тільки. Виросла й краща стала. Ще краща, ніж колись. Висока й струнка, гнучка і сповнена принади....

(2 бали)

9. Установіть відповідність між художніми засобами й уривками з тексту.

Художній засіб

Уривок

1 гіпербола	А Тоді у серденьку моїм
Прокинулось кохання.
2 епітет	Б Моя кохана — пишна рожка,
Краса весняних днів...
3 метафора	В Та знову я прийду, кохана,
Й за десять тисяч миль!
4 антитеза	Г Жди у спеку й заметіль,
Що летить в вікно...
	Д Жди, коли набридло всім —
Лиш чекаєш ти.

(2 бали)

Завдання 10 відкритої форми.

10. Напишіть твір-роздум на тему «Служіння муз не терпить суєти, І мусить бути прекрасне величавим...».

(3 бали)

УРОК № 42

Тема. Урок розвитку мовлення. Презентація «Шляхами письменника» *(підготовка учнями мультимедійної презентації з усною розповіддю та коментарями)*

Мета: *Поглибити* знання учнів про мультимедійну презентацію, про принципи її створення, будову, зміст і призначення; *пояснити* особливості презентації про життя та творчість письменника; *учити* створювати мультимедійну презентацію, добираючи літературний та ілюстративний матеріал, відомості про письменника та його твір, кінофрагменти, висловлювання відомих людей; *розвивати* творче мислення, художню уяву, зв'язне мовлення учнів; *викликати* інтерес до творчої роботи; *виховувати* медіаграмотність учнів.

Обладнання: мультимедійні презентації про письменників, твори яких учні вивчали в 6–7 класах (*Р. Кіплінг, Р. Бернс, М. Гоголь, В. Скотт, Ф. Шиллер та ін.*).

Підготовка учнів до уроку: дібрати матеріал до презентації (*відомості про письменника, портрети, фото, ілюстрації*).

ХІД УРОКУ

Машини повинні працювати. Люди повинні думати (принцип ІВМ)

(Американська комп'ютерна компанія)

I. Актуалізація опорних знань.

- Слово вчителя.

— Комп'ютерні технології роблять наше навчання яскравим, інформаційним, результативним. Уроки з мультимедійними презентаціями допомагають краще уявити життя письменника, побачити його рідну країну, ознайомитися з виданими творами, ілюстраціями, екранізаціями. За допомогою віртуальних екскурсій можна відвідати музеї, побачити скульптури й пам'ятники, що увічнюють пам'ять про видатних митців.

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

- Як ви розумієте епіграф до уроку?
- Хто з письменників теж порушував проблему машин і людей?
- Чому ця теза актуальна на сьогоднішньому уроці?

(Презентація — це продукт вашого мислення, зроблений за допомогою Інтернету, комп'ютера).

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Перегляд і обговорення фрагментів презентацій «Життя та творчість Р. Кіплінга», «Роберт Бернс — шотландський національний поет», «Микола Гоголь і його герої» та ін.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Обговорення презентацій.

- Яка презентація вам сподобалася? Чому?
- Розкажіть про свої плани щодо презентації.
- Яких знань і вмінь вам не вистачає, щоб зробити якісну презентацію?

Словникова робота

— Поясніть значення слів, невідомі слова й поняття перевірте за словником:

Презентація —

Слайд —

Макет —

Анімація —

Дизайн —

Ефект —

Переходи —

2. Робота з матеріалами до презентації.

П'ять правил для створення презентації

Обирайте дизайн слайдів відповідно до теми презентації.

Обмежуйте тривалість презентації 10–15 слайдами.

Не розміщуйте багато тексту на слайді.

Не захоплюйтеся анімацією, зоровими ефектами.

Дозуйте інформацію й зображення на слайдах.

П'ять правил для демонстрації презентації

Напишіть текст виступу з позначенням місця для кожного слайду.

Не читайте свій виступ, підготуйте усну розповідь.

Не читайте текст з екрана.

Під час усної розповіді дивіться на клас.

Підтримуйте контакт із слухачами.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

1. Створення мультимедійної презентації в програмі PowerPoint.

2. Усна розповідь і коментування презентації «Шляхами письменника».

3. Обговорення й оцінювання учнівських презентацій.

VI. Домашнє завдання.

- Підготувати мультимедійну презентацію про улюбленого поета.

УРОК № 43

Тема. Детектив як жанр літератури, характерні ознаки жанру. **Жанрове розмаїття детективів. Е. А. По — засновник жанру детективу у світовій літературі. Захопливий сюжет оповідання «Золотий жук».**

Мета. *Ознайомити* учнів з основними фактами життя та творчості Е. По; *поглибити* знання учнів про пригодницьку літературу, дати поняття про жанр детективу та його характерні ознаки; *розвивати* навички дослідницької діяльності учнів; *удосконалювати* вміння й навички виразного читання та зв'язного мовлення; *виховувати* інтерес до пізнання незвичайного, загадкового, проникнення в таємничий світ художнього твору.

Обладнання: портрети Е. По різних років; виставка творів письменника; кадри з фільмів про знаменитих сищиків — Шерлока Холмса, комісара Мегре, міс Марпл, Еркюля Пуаро, Ніро Вулфа; ілюстрації до повісті; кадри з кінофільму «Золотий жук» (режисер М. Рене, Франція, 1981).

Підготовка учнів до уроку: група «екскурсоводів» готує віртуальну екскурсію до музеїв Е. По в США; група «журналістів» готує запитання для інтерв'ю з письменником; один учень готує біографію Е. По; група «допитливих читачів» готує виразне читання балади Е. По «Ельдорадо» в перекладі Г. Кочура та аналіз оригіналу й перекладу.

ХІД УРОКУ

Книжка повинна мати широкі береги й залишати простір для роздумів.

Едгар По

I. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Пригадайте, що ви знаєте про пригодницьку літературу.
- Назвіть пригодницькі твори та їхніх авторів, які ви вивчали в попередніх класах або прочитали самостійно.

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

Інтерактивна вправа «Відкритий мікрофон»

- Як я зрозумів слова Е. По, узяті епіграфом до уроку?

2. Слово вчителя.

— Життя самого Е. По теж має, умовно кажучи, «широкі береги». Митець залишив по собі багато легенд і таємниць, які й донині ще не розгадані остаточно. Тож спробуємо хоч трохи наблизитися до розкриття таїни життя й творчості письменника. Ми говоритимемо

не лише про те, де він жив і які твори писав, а й про те, куди прагнула його душа, про що він мріяв і яким шляхом ішов до своїх мрій. Та оскільки Е. По є засновником жанру детективу, з'ясуємо спочатку, що ж таке детектив.

III. Формування нових знань і способів дії.

1. Виразне читання статті підручника «Детектив як жанр літератури» (с. 169–171).

Детектив (англ. *detective* — агент розшуку, з латин. *detectio* — розкриття) — різновид пригодницької літератури, передовсім прозовий твір, у якому розкривається певна таємниця, пов'язана зі злочиним.

2. Складання ОСС «Детектив як жанр літератури» на основі статті підручника. (*Учитель може запропонувати учням основу схеми, у яку вони вписуватимуть відомості зі статті, або частково заповнену схему, щоб вони працювали за зразком.*)

Детектив як жанр літератури

3. Робота з текстом балади Е. По «Ельдорадо» (*працює група «допитливих читачів»*). Виразне читання й аналіз балади Е. По «Ельдорадо».

Молодий та стрункий
Вершник мчав навпрошки,
В дощ і спеку прямуючи радо;
Їхав поночі й удень,
Ще й співав він пісень, —
Прагнув землю знайти Ельдорадо.
Стільки років блукав,
Що вже й сивий він став,
Вже утратив і силу, й принаду,
Скрізь об'їздити встиг,
Та в блуканнях отих
Не знайшов він землі Ельдорадо.
На котрімсь із шляхів
Раз він привида стрів,
Може, в нього він знайде пораду:
«Чи не знаєш хоч ти,
Де я можу знайти
Землю ту на ім'я Ельдорадо?»
Каже привид: «Поглянь —
Там, де обр'ю грань,
Видко гір нерухому громаду;
Отуди твоя путь,
Щоб аж їх перегнуть,
Якщо хочеш знайти Ельдорадо!»

(Переклад Г. Кочура)

— Перекладач Г. Кочур дав таку примітку до твору: «*Ельдорадо* — легендарна країна золота й дорогоцінного каміння, яку розшукували в Америці іспанські завойовники». Справді, в Америці на початку ХІХ ст. розпочалася «золота лихоманка». Багато людей вирушали на пошуки золота. Однак ліричний герой Е. По шукає не матеріальні, а духовні цінності — край свободи, мрії, щастя, високих ідеалів. Це край існує лише в його уяві.

Про нематеріальну природу Ельдорадо Е. По свідчать переплетіння реального й фантастичного у вірші (зустріч героя з привидами), символіка твору (в оригіналі *the Mountains on the Moon* — місячні гори, *the Valley of the Shadow* — Долина Тіней), образи руху (мандрівка лицаря, в оригіналі привид також «мандрівний» — *pilgrim Shadow*).

Ліричний герой Е. По все життя шукав свою мрію, але так і не досяг її. Проте пошук незнаного становив сенс його буття.

Баладу «Ельдорадо» Е. По написав незадовго до смерті. Цей твір є ніби узагальненням усього життєвого шляху письменника, його творчий образ. Справді, Е. По все своє життя шукав Ельдорадо — не золото, не багатство, а світ краси, думки, мрії, що міг існувати лише у світі мистецтва. У листі до одного зі своїх друзів він недвозначно заявляв, що «витонченість і є царина поета, його Ельдорадо». Тобто для романтика Е. По, на відміну від інших американців-прагматиків, Ельдорадо має не стільки матеріальну, скільки ідеальну, духовну природу. Тому у своїй творчості він відкривав небачені простори фантазії, нові береги людського розуму й уяви. Ми переконуємося в цьому, читаючи його повість «Золотий жук». Однак спочатку ближче познайомимося з письменником.

4. Ознайомлення з основними фактами життя та творчості Е. По. **Рольова гра «Інтерв'ю»**

Учень, який готував біографію, виконуватиме роль Е. По (йому можна взяти якийсь елемент одягу, щоб стати умовно схожим на письменника). Група «журналістів», яка готувала запитання для інтерв'ю з письменником, виконуватиме роль журналістів. Запитання бажано ставити в хронологічному порядку для створення повної картини життєвого та творчого шляху митця.

- Віртуальна екскурсія до музеїв Е. По в США в м. Балтиморі (штат Меріленд) і м. Річмонді (штат Вірджинія) (за допомогою Інтернету або мультимедійної презентації), підготовлена групою «екскурсоводів».

5. Робота над змістом повісті Е. По «Золотий жук». Виразне читання початку повісті (до слів *«Легран не наполягав, щоб я залишався, однак на прощання потис мені руку щиріше, ніж звичайно»*). Бесіда за запитаннями вчителя.

Проблемне завдання

— Оповідання «Золотий жук» можна умовно поділити на 5 частин. Наприкінці уроку поясніть, чому саме на 5 частин і за яким принципом.

- Що незвичайного ви помітили на перших сторінках твору?
 - Де відбуваються події?
 - Чому автор пише, що острів цей дуже незвичайний? У чому ви вбачаєте його незвичайність?
 - Якої пори відбуваються події?
 - Який був день під час відвідин оповідача будинку Леграна?
 - Що ще сталося «несподіваного» в той день?
 - Чим жук, якого спіймав Легран, відрізнявся від інших?
 - Що викликало подив оповідача, коли Легран розглядав власний малюнок?
-

Словникова робота

Оповідач — вигадана автором особа, від імені якої в художньому творі письменник оповідає про події та людей. Позиція оповідача виявляється у викладі від першої особи («я»). Оповідач може мати вигадану літературну біографію, вступати в певні стосунки з персонажами, брати участь у подіях чи спостерігати за ними.

Розповідач — вигадана автором особа, від імені якої в епічному творі розповідається про події та людей, за допомогою розповідача формується весь уявний світ літературного твору. Позиція розповідача наближена (хоча не тотожна) до автора й виражена (на відміну від оповідача) формою викладу від третьої особи («він», «вона»). Автор може не називати свого розповідача, але читач здогадається про його характер, соціальний статус, участь у подіях тощо.

Вправа «Усне малювання»

— Опишіть Саллівеновий острів. Зверніть увагу на кольори й звуки.

Виразне читання наступної частини твору (до слів «Умовивши мене піти з ним, Легран, здавалося, відохотився від будь-якої розмови й на всі мої запитання відповідав коротким: “Побачимо!”»).

Бесіда за запитаннями вчителя.

— Що схвилювало старого слугу в поведінці господаря? Якого висновку дійшов Джупітер?

— Що в тексті записки викликало в оповідача занепокоєння?

— Якими були подальші дії оповідача після отримання записки Леграна?

— Чому, побачивши Леграна, оповідач вирішив, що в нього гарячка?

IV. Застосування знань, умінь, навичок.

1. Підсумкова бесіда.

— Що ви дізналися про Е. По?

— Яке місце він посідає в історії американської та світової літератури?

— Який жанр він започаткував?

— Які твори він писав?

Вправа «Уважний читач»

— Які предмети, придбані Джупітером, привернули увагу оповідача? Як на основі цих предметів можна передбачити наступні події повісті?

2. Складання плану твору «Золотий жук» на основі прочитаного тексту. (*Учитель нагадує учням проблемне завдання й допомагає діяти висновку, що ці умовні частини — елементи сюжету*).

План

1. Легран на острові Саллівен (*експозиція*).

2. Розповідь про жука (*зав'язка*).

3. «Хвороба» Леграна (*розвиток дії*).

3. Підсумкове слово вчителя.

— Наступні дві частини — відповідно кульмінацію та розв’язку — ви прочитаєте самостійно й закінчите складати план. Під час читання зверніть увагу на зміни в поведінці й характері оповідача та Леграна.

V. Домашнє завдання.

1. Прочитати матеріал підручника про Е. По й оповідання «Золотий жук». Закінчити складати план. Виписати цитати до характеристики образів твору.

2. За допомогою Інтернету переглянути кінофільм «Золотий жук» (*режисер М. Рене, Франція*).

3. Намалювати ілюстрації до твору, підготувати розповіді про епізоди, зображені на них.

УРОК № 44

Тема. Особливості композиційної будови оповідання Е. По «Золотий жук». Образи Вільяма Леграна, Джупітера, оповідача.

Мета. *Показати* майстерність Е. По в зображенні процесу пізнання таємниці; *дати* початкове поняття про точку зору; *поглибити* знання учнів про композицію художнього твору; *розвивати* вміння розрізняти й оцінювати риси літературних героїв, висловлювати власну думку про них; *удосконалювати* вміння зіставляти літературні твори з їх утіленнями в інших видах мистецтва; *виховувати* інтерес не лише до змісту, а й до художньої характеристики твору; *сприяти* формуванню прагнення до самовдосконалення.

Обладнання: ілюстрації учнів до оповідання «Золотий жук»; модель золотого жука; таблиця «Мобільний телефон» (*схематичне відтворення клавіатури мобільного телефону*).

Підготовка учнів до уроку: група «акторів» готує інсценізацію уривка з оповідання «Золотий жук»; група «умілі руки» готує модель золотого жука (*ліпка, аплікація тощо*).

ХІД УРОКУ

Його твори не можна вважати фантастичними: якщо вони й фантастичні, то лише зовні...

Федір Достоевський

I. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок.

1. Бесіда за ілюстраціями учнів.
2. Театр на уроці.

Група «акторів» показує підготовлену інсценізацію уривка оповідання «Золотий жук» (від слів «А, Джуґе, — сказав я. — То що у вас нового? Як там твій господар?» до слів «Так, обіцяю. А тепер збираймося, бо часу обмаль»).

3. Аналітична бесіда.

— Чому оповідач вирішив допомогти Легранові, хоча й не вірив в успіх експедиції?

— Відзначте момент, коли точка зору оповідача щодо задуму Леграна почала змінюватися?

— Як поставилися до скарбу Джуґітер, Легран, оповідач? Поясність реакцію кожного з них.

— Що сталося зі скарбом?

— Чому твір має назву «Золотий жук»? Яку роль відіграє цей жук у розвитку подій? Яка таємниця з ним пов'язана?

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

Рольова гра

— Візьміть на себе роль оповідача й розкажіть про експедицію під проводом Леграна.

• Розгадування криптограм.

— Сьогодні до нас завітав золотий жук (*група «умілі руки» представляє модель золотого жука й коментує свої творчі пошуки*). Він пропонує розгадати криптограми. А допоможе вам у цьому таблиця «Мобільний телефон».

434625

33654626

55524327

III. Оголошення теми, епіграфа уроку.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Робота над композицією твору. Евристична бесіда.

— Яку форму має твір? (*Розповідь історії про пошук скарбу*).

— Хто веде цю розповідь? (*Оповідач*).

— Хто повідомив оповідача про «хворобу» Леграна? (*Джуґітер*).

— Хто відкрив оповідачеві таємницю пергаменту? (*Легран*).

— Яка головна особливість композиції твору «Золотий жук»? (*Поєднання розповідей різних людей у розповіді оповідача*).

2. Коментар учителя.

— Так, композиційна особливість твору «Золотий жук» — «розповідь у розповіді». Її художнє значення полягає в поєднанні різних точок зору на одну подію, створення емоційного напруження, таємничої атмосфери та ін.

Словникова робота

Точка зору — погляд на події та персонажів, ставлення до них, що виявляється у формах оповіді й залежить від того, хто розповідає про події та людей, його участі (чи неучасті) у сюжеті, зацікавленості, часової дистанції тощо.

3. Робота над характеристикою образів.

— Удома ви виписали цитати для характеристики образів оповідання «Золотий жук». Використовуйте їх під час виконання поданих завдань.

Творче завдання

1 варіант. Розкажіть про оповідача, від імені якого ведеться розповідь про події. Що про нього вам відомо з його розповіді? А про що можна здогадатися (який він за своїм характером, освітою, у яких стосунках із Леграном)? Підтвердіть свою відповідь цитатами.

2 варіант. Визначте (за текстом) етапи зміни ставлення оповідача до головного героя твору.

Вправа «Усне малювання»

— В оповіданні не подано ні опису зовнішності, ні психологічно-го портрета оповідача, що цілком природно: розповідь ведеться від першої особи. Дайте його портрет (*усно*), відзначивши основні риси.

Рольова гра

— Розкажіть від імені Джупітера про себе (*1 варіант*) і про свого «хазяїна» — Леграна (*2 варіант*).

Вікторина «Чи знаю я Леграна»

- Чому Легран опинився на Саллівеновому острові?
- Як складалася його доля?
- Що свідчить про те, що Легран був гордою людиною?
- Як жив Легран на острові?
- Яке було найбільше захоплення Леграна?
- Як Легран розповідав про золотого жука? Про що свідчить тон розповіді?
- Що свідчить про цілеспрямованість і наполегливість Леграна?
- Що свідчить про те, що він мав справді «сильний розум»?
- Чому Легран використав золотого жука, шукаючи скарб?
- Як Легран ставився до Джупітера?
- Як він ставився до оповідача?

Вправа «Уважний читач»

— Відтворіть ланцюг роздумів Леграна. Запишіть у вигляді плану.

4. Робота в групах.

1 група. Визначте провідну тему й ідею твору.

2 група. Виявіть ознаки детективу в оповіданні «Золотий жук».

З група. Визначте, за допомогою яких художніх засобів письменник розкриває душевний стан, переживання, настрої, думки художніх образів.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Рольова гра

— Уявіть себе письменником. Створіть епілог до повісті «Золотий жук» (*усно*).

Творче завдання

— Розгляньте ілюстрацію Г. Пейла до оповідання Е. По «Золотий жук» (пірати ховають скарб). Який епізод оповідання вона відтворює? Розкажіть про нього від імені капітана Кіда.

Інтерактивна вправа «Відкритий мікрофон»

— Що допомогло Лєгранові знайти скарб? Золотий жук? Розум? Чи його фантазія? Запропонуйте й обґрунтуйте власну відповідь.

Проблемне запитання

— У чому полягає символічне значення золотого жука? (*Який золотий жук «укусив» Лєграна? То була «золота лихоманка» чи щось інше?*).

- Підсумкове слово вчителя.

— Я думаю, що всі ви переконалися в справедливості слів Ф. Достоевського (*епіграф до уроку*). Вони визначають одну з особливостей творчої манери Е. По — спонукати читача проникати в істинний смисл речей і подій, оповитих фантастикою.

Я бажаю кожному знайти свого золотого жука, який приведе якщо й не до розкриття таємниці, то обов'язково до пізнання чогось нового та цікавого. І нехай ваша знахідка допоможе вам у здійсненні мрії.

VI. Домашнє завдання.

1. Створити власну криптограму (*українською або англійською мовою*) на підставі знань про творчість Е. По, запропонувати її для розгадування в класі. 2. Прочитати оповідання А. Конана Дойла «Пістрява стрічка».

УРОК № 45

Тема. А. Конан Дойл — відомий автор детективних циклів. Популярність його героїв у різних країнах. Особливості сюжету та композиції оповідань про Шерлока Холмса (*на прикладі оповідання «Пістрява стрічка»*).

Мета. *Ознайомити* учнів з основними фактами життя та творчості А. Конана Дойла; *поглибити* знання про твори детективно-

го жанру; *розвивати* творчі здібності та логічне мислення; *удосконалювати* вміння й навички висловлювати власне судження про художній образ, про втілення героїв детективів засобами кіномистецтва; *виховувати* любов до літератури; *формувати* моральні якості учнів.

Обладнання: портрети письменника; виставка його творів; мультимедійна презентація «Пам'ятники А. Конану Дойлу та його героям»; кадри й уривки з кінофільму «Пригоди Шерлока Холмса та доктора Ватсона» (*режисер І. Масленников, СРСР, 1979–1986, 1 серія, «Знайомство»*); аудіозапис увертюри з кінофільму «Пригоди Шерлока Холмса та доктора Ватсона» (*композитор В. Дмитрієв*).

Підготовка учнів до уроку: група «біографів» готує огляд життя та творчості А. Конана Дойла; група «екскурсоводів» готує віртуальну екскурсію до музею Шерлока Холмса (*м. Лондон, Велика Британія*); група «кінокритиків» переглядає кінофільм «Пригоди Шерлока Холмса та доктора Ватсона» (*1 серія, «Знайомство»*) й встановлює відповідність між художнім твором і його екранізацією.

ХІД УРОКУ

Найбільша сила на світі — це сила людського інтелекту.

Рей Бредбери

I. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок.

• Розгадування крипторгам, підготовлених учнями (*3–5 найцікавіших*).

Компетентнісний тренінг

— Виберіть правильну відповідь і обведіть кружечком букву, яка їй відповідає.

Завдання № 1. Жук, якого знайшов Легран, був завбільшки з

- А** горіх гікорі
- Б** грецький горіх
- В** горіх пекан
- Г** волоський горіх

Завдання № 2. Джупітерові здавалося, що Легран захворів, тому що останній

- А** не приходив ночувати додому
- Б** рахував дивні цифри на дошці
- В** щось ніби приховував від слуги
- Г** надто ретельно досліджував жука

Завдання № 3. Установіть відповідність між частинами сюжету й уривками з оповідання «Золотий жук» Е. По.

Частина сюжету

Уривок

1 експозиція

2 зав'язка

3 кульмінація

4 розв'язка

А *Наше знайомство незабаром перетворилося на дружбу, бо у вдачі цього відлюдника чимало було такого, що збуджувало цікавість і викликало повагу.*

Б *«Та, щиро кажучи, мене трохи роздратували ваші натяжки, що я, мовляв, з'їхав з глузду, тож я нишком поклав собі відплатити вам невеличкою містифікацією».*

В *Не зазнавши ніяких пригод, а тільки страшенно зморившись, десь так о першій годині ночі ми дісталися до хатини.*

Г *Ідучи, він раз у раз вимахував шворкою з жуком, ніби чаклуючи.*

Д *А щодо зображення жука — то там на правду ніяких вусиків не було видно, та й сам жук подібний був швидше до черепа.*

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Вступне слово вчителя.

III. Оголошення теми, епіграфа уроку.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Ознайомлення з основними фактами життя та творчості А. Конана Дойла.

Рольова гра «Англійський клуб джентельменів»

Звучить увертюра з кінофільму «Пригоди Шерлока Холмса та доктора Ватсона». Група «біографів» одягає краватки — метелики й білі кашне, перетворюючись на «джентельменів», сідає півколом і починає бесіду про життя та творчість А. Конана Дойла (*стиль бесіди має скорегувати вчитель*).

2. Віртуальна екскурсія до музею Шерлока Холмса в м. Лондоні (*за допомогою Інтернету або мультимедійної презентації*), підготовлена групою «екскурсоводів».

• Мультимедійна презентація «Пам'ятники А. Конану Дойлу та його героям», підготовлена вчителем.

3. Робота над змістом оповідання «Пістрява стрічка».

- Розгадування кросворда.
По вертикалі:

Кросворд

1. Ім'я головного героя циклу оповідань А. Конана Дойла. (*Шерлок Холмс*).

По горизонталі:

1. Що привернуло увагу Шерлока Холмса в кімнаті Джулії? (*Шнур*).

2. Ім'я героїні, котра прийшла до Шерлока Холмса за допомогою. (*Хелін*).

3. Ім'я вітчима героїні. (*Грімсбі*).

4. Чим вітчим годував гадюку? (*Молоко*).

5. Прізвище героїні. (*Стоунер*).

6. Як назвала гадюку Джулія?

(*Стрічка*).

7. Економка Шерлока Холмса. (*Хадсон*).

8. Прізвище вітчима героїні. (*Ройлотт*).

9. Який предмет, на думку Холмса, був зайвий у кімнаті вітчима? (*Блюдечко*).

10. Назва маєтку, де розгорталися основні події оповідання. (*Стоук-Моран*).

11. Друг Шерлока Холмса. (*Ватсон*).

4. Аналітична бесіда.

— Виразно прочитайте портрет Хелін Стоунер. Що в її вигляді свідчило про те, що дівчину охопив жах?

— Кого вона боялася?

— Як ви думаєте, що в цій історії зацікавило Холмса й змусило його взятися за цю справу?

— Чому Грімсбі Ройлотт приїхав до Лондона?

— Чи домігся він свого?

— Що чекало на героїв у маєтку Грімсбі Ройлотта?

— Чому в Ройлотта були мотиви для вбивства сестер?

— Як Шерлок Холмс розкрив таємницю й урятував Хелін Стоунер від смерті?

— Про які факти чи подробиці злочину знав доктор Ватсон, але не помітив їх?

— Що викриває А. Конан Дойл у цьому оповіданні?

- Знайдіть цитати, які свідчать про:
- а) фізичну силу Шерлока Холмса;
 - б) відсутність у нього користолюбства;
 - в) уміння Шерлока Холмса зберігати таємницю;
 - г) сміливість Шерлока Холмса й доктора Ватсона;
 - д) здатність доктора Ватсона ділити з другом усі небезпеки.
- Які ідеї утверджує письменник?

Вправа «Усне малювання»

— Опишіть вітальню Шерлока Холмса (*1 варіант*) і кімнату Грімсбі Ройлотта (*2 варіант*). Як помешкання характеризує його господаря?

5. Порівняння художнього твору з його екранізацією.

• Розповідь групи «кінокритиків» про відповідність між оповіданням «Пістрява стрічка» та його екранізацією.

• Перегляд підібраного «кінокритиками» уривка кінофільму, у якому, на їхню думку, найцікавіше втілено авторський задум.

• Візуалізація художнього образу.

— Чи такими ви уявляли Шерлока Холмса й доктора Ватсона? Чи сподобалася вам гра акторів? Чи вдалося акторам відтворити характери персонажів?

— Прокоментуйте свою думку.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Творче завдання

— Перегляньте початкові титри до фільму «Пригоди Шерлока Холмса та доктора Ватсона» (*1 серія, «Знайомство»*). Чи можна стверджувати, що ви будете дивитися детектив? Яка деталь асоціюється з оповіданням «Золотий жук» Е. По?

Вправа «Уважний читач»

— Назвіть елементи сюжету оповідання «Пістрява стрічка».

— Що цікавого про А. Конана Дойла ви дізналися на уроці?

— Що цікавого про Шерлока Холмса ви дізналися на уроці?

• Дискусія.

— Кого більше стосуються слова Р. Бредбері (*епіграф до уроку*): письменника А. Конана Дойла чи його героя Шерлока Холмса?

VI. Домашнє завдання.

1. Опрацювати матеріал підручника з теми. 2. Прочитати оповідання «Спілка рудих». 3. Намалювати ілюстрацію до одного з творів А. Конана Дойла.

УРОК № 46

Тема. Іронічне зображення пристрасті людини до легкого збагачення в оповіданні А. Конана Дойла «Спілка рудих». Сутність «дедуктивного методу» Шерлока Холмса, утвердження в його образі сили інтелекту й моральних якостей. Доктор Ватсон як оповідач.

Мета. Продовжити ознайомлення учнів із творчістю А. Конана Дойла; визначити особливості дедуктивного методу Шерлока Холмса; поглибити знання учнів про оповідача та точку зору; розвивати вміння й навички визначати тему й ідею твору в процесі читання, висловлювати власне враження й ставлення до зображених подій; виховувати віру в силу добра, стійкість характеру, вміння протистояти злу, бажання наслідувати поведінку позитивних героїв.

Обладнання: ілюстрації учнів до творів А. Конана Дойла; кадри з кінофільму «Пригоди Шерлока Холмса та доктора Ватсона» (режисер І. Масленников, СРСР, 1980); тексти оповідання «Спілка рудих».

ХІД УРОКУ

Усе моє життя — суцільне зусилля
уникнути нудної одноманітності. Маленькі загадки, які я інколи розгадую,
допомагають мені в цьому.

Шерлок Холмс («Спілка рудих»)

I. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок.

1. Бесіда за ілюстраціями учнів.

Вправа «Асоціації»

— За назвами предметів розкажіть про їх призначення в оповіданні «Пістрява стрічка». (*Блюдечко з молоком; пригвинчене до підлоги ліжко; вентиляційний отвір; шнур для дзвоника; залізна шафа; батіг із вузлом на кінці*).

2. Робота в групах.

— Уявіть себе детективом і складіть «досьє» на персонажів твору А. Конана Дойла «Пістрява стрічка» (Шерлока Холмса, доктора Ватсона, Хелін Стоунер, Грімсбі Ройлотта).

План літературного досьє

1. Місце проживання.
2. Зовнішність, характерні прикмети.
3. Психологічний портрет (*риси характеру*).
4. Освіта, виховання, професія.

5. Оточення.
6. Рід занять.
7. Хобі.
8. Учинки.

4. Підсумки роботи в групах.

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

Проблемне запитання

— Якими методами вам довелося користуватися під час складання літературних досьє? У чому ви були схожі на Шерлока Холмса?

- Слово вчителя.

— Саме в ретельному збиранні фактів, їх аналізі полягає «дедуктивний метод» Шерлока Холмса. Ще одна важлива складова цього методу — уважне вивчення психології та мотивів людських учинків.

Словникова робота

Дедуція (від латин. *deductio* — виведення) — метод дослідження, який полягає в переході від загального до конкретного, тобто в отриманні часткових висновків на основі знання якихось загальних положень.

Дедуктивний — заснований на дедуції; *дедуктивний метод* — спосіб дослідження, коли окремі положення логічно виводяться із загальних положень (аксіом, постулатів, законів).

III. Оголошення теми, епіграфа уроку.

Вправа «Аргумент»

— Поясніть епіграф до уроку. Як він характеризує Шерлока Холмса? Хто розділяє з ним любов до всього незвичайного?

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Робота над змістом оповідання «Спілка рудих»: виразне читання; бесіда за прочитаним.

— Прочитайте опис джентельмена, котрий прийшов до Шерлока Холмса.

— Як цей портрет характеризує персонажа?

— Чи помітив доктор Ватсон щось незвичайне у вигляді цього чоловіка, крім рудого волосся?

— Що помітив Шерлок Холмс у зовнішності містера Вілсона? Як це допомогло йому з'ясувати минуле й рід занять Вілсона?

2. Аналітична бесіда.

— Про що розповів Вілсон Шерлоку Холмсу?

— Яке оголошення він показав детективу?

— Який новий персонаж з'являється в розповіді Вілсона?

— Як ішли справи в конторі Вілсона?

- Чому він погодився на сумнівну пропозицію?
- У чому полягала «служба» Вілсона у «Спілці рудих»? Чому вона раптово припинилася?
- Як він до цього поставився?
- Чому ця справа зацікавила Шерлока Холмса?

3. Читання в особах.

— Виразно прочитайте діалог Шерлока Холмса й Вілсона (від слів «*Чи давно служить у вас той помічник...*» до слів «*...вранці справ у вас небагато*»).

— Як Вілсон характеризує свого помічника Вінсента Сполдінга?

4. Продовження аналітичної бесіди.

- Як Шерлок Холмс здогадався про місце та час злочину?
- Як він вирішив запобігти злочину?
- Хто допомагав йому в цьому?
- Чому він попросив доктора Ватсона взяти із собою револьвер?
- Як Шерлок Холмс схопив злочинця?
- Доведіть, що Шерлок Холмс одразу відчув, де треба шукати злочинця.

— З'ясуйте, що дало підстави Шерлоку Холмсу зробити висновок про те, що готується великий злочин.

Вправа «Уважний читач»

Визначення сюжетно-композиційних особливостей оповідання «Спілка рудих».

- Визначте елементи сюжету оповідання «Спілка рудих».
- Знайдіть описи портретів персонажів. Яку роль відіграє портрет у сюжеті твору?

Проблемне запитання

- Яка роль образу доктора Ватсона в оповіданні? (*Оповідач*).
- Який художній прийом використовує письменник для створення атмосфери таємничості? (*Використання різних точок зору на одну й ту саму подію чи факт*).

6. Коментар учителя.

— Через оповідача — доктора Ватсона — письменник повідомляє читачам про всі подробиці, пов'язані зі злочиним чи таємницею, але їх може з'єднати в одне ціле тільки інтелект Шерлока Холмса, котрий робить на підставі побаченого й почутого обгрунтовані висновки.

7. Бесіда. Визначення тематики та проблематики оповідання «Спілка рудих».

- Який злочин викрив Шерлок Холмс?
- Які типи людей показав А. Конан Дойл?
- Розкрийте зміст назви твору.

Творче завдання

— Розкажіть від імені доктора Ватсона про чесноти, які уславляються в образі Шерлока Холмса?

8. Коментар учителя.

— Усе життя Шерлок Холмс присвятив боротьбі зі злочинністю. Гроші, кар'єра, слава не мали для нього значення. Він брався за кримінальні справи не задля грошей, а щоб, використовуючи свій «дедуктивний метод», допомогти тим, хто страждає від зла. Він не тільки мав талант до розгадування всіляких таємниць, а й був людиною обдарованою й в інших галузях, зокрема обізнаний у галузі мистецтва, умів грати на скрипці, сам писав музику. Як натура творча, Шерлок Холмс ставився до дедуктивного методу теж як до мистецтва, виявляючи високу професійність у розслідуваннях злочинів.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Творче завдання

— Використовуючи літературні досьє, складені на початку уроку, порівняйте образи Шерлока Холмса та доктора Ватсона.

1. Вправа «Дедуктивний метод Холмса».

— Відтворіть логіку роздумів Шерлока Холмса.

— Установіть подібність і відмінності між персонажами (сищик і спостерігач) і композицією детективних історій Е. По й А. Конана Дойла.

2. Коментар учителя.

— А. Конан Дойл прославився саме своїми детективними історіями про Шерлока Холмса й доктора Ватсона, які утворюють літературний цикл.

А. Конан Дойл мав багату творчу уяву й великий талант розповідача, заради літератури він полишив медицину. В образах його героїв багато від самого письменника: досвід мандрівок і лікарська практика автора, вміння гарно розповідати. Деякі риси Шерлока Холмса — пристрасть до всього незвичайного, логічне мислення та бажання захистити скривджених — теж від його творця. Літературні герої й сьогодні несуть у світ ідеї добра, справедливості, величі людського розуму та примножують славу А. Конана Дойла — класика детективного жанру.

VI. Домашнє завдання.

• За допомогою комп'ютера й Інтернету створити презентацію «Мій улюблений автор детективу та його твори» і підготувати повідомлення в класі (або написати твір-мініатюру на таку ж тему).

УРОК № 47

Тема. Контрольна робота. Різномірні тести (тема «Літературний детектив»)

Мета. *Перевірити* знання учнів з теми «Літературний детектив»; *навчити* виконувати тестові завдання різних типів (*відкриті й закриті*), установлювати смислові відповідності, використовувати набуті знання на практиці; *розвивати* вміння й навички письмового зв'язного мовлення; *виховувати* любов до читання художньої літератури, уміння протистояти життєвим випробуванням, віру в силу дружби та кохання.

Обладнання: зошит для контрольного оцінювання (автор О. М. Ніколенко).

Підготовка учнів до уроку: повторити за підручником матеріал теми «Літературний детектив».

ХІД УРОКУ

I. Підготовка до виконання контрольної роботи.

- Вступне слово вчителя про правила виконання тестових завдань.

II. Виконання контрольної роботи учнями.

(У «Книжці для вчителя» як зразок наведено один із варіантів контрольної роботи).

Завдання 1–6 мають по чотири варіанти відповідей, серед яких лише ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ. Виберіть правильну відповідь і обведіть кружечком букву, яка їй відповідає.

1. Жанр детективу виник у
 - А 1810–1820-х роках
 - Б 1830–1840-х роках
 - В 1850–1860-х роках
 - Г 1870–1880-х роках

(0, 5 бала)

2. Визначте, яка з наведених ознак **НЕ** є характерною для жанру детективу

- А наявність злочину й загадки, пов'язаної з ним
- Б образ сищика, який має бути найрозумнішим серед персонажів
- В злочин розкривається завдяки випадковостям і збігам
- Г читач залучений у процес розслідування

(0, 5 бала)

3. Головною ідеєю оповідання «Золотий жук» Е. По є
- А викриття згубної влади золота
 - Б утвердження сили й мужності
 - В утвердження людського розуму
 - Г заперечення зла й насильства

(0, 5 бала)

4. Золотий жук у однойменному оповіданні Е. По є символом
- А знайденого багатства
 - Б мудрої природи
 - В творчої уяви
 - Г давнього злочину

(0, 5 бала)

5. Найбільшим захопленням Леграна було
- А читання преси
 - Б зустрічі з друзями
 - В колекціонування комах
 - Г гра на скрипці

(0, 5 бала)

6. Образи Леграна й оповідача єднає
- А захоплення незвичайним
 - Б дослідження природи
 - В жага збагачення
 - Г любов до мистецтва

(0, 5 бала)

Завдання 7–9 передбачають установлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і зробіть позначки (×) у таблицях відповідей на перетині відповідних колонок і рядків.

7. Установіть відповідність між подіями та частинами сюжету.

<i>Подія</i>	<i>Частина сюжету</i>
1 розповідь про жука	А експозиція
2 «хвороба» Леграна	Б зав'язка
3 хід думок Леграна	В розвиток дії
4 експедиція в гори	Г кульмінація
	Д розв'язка

(2 бали)

8. Установіть відповідність між характеристиками та персонажами.

<i>Характеристика</i>	<i>Персонаж</i>
1 він не знав, де ліва й права рука	А оповідач
2 він узяв участь в експедиції, хоча спочатку вважав це безглуздим	Б Джупітер
3 він не здатний був укласти вигадливої криптограми	В Легран
4 він походив з давнього роду, але «ціла низка знегод довела його до вбозтва»	Г Кід Д лейтенант Дж++

(2 бали)

9. Установіть відповідність між рисами характеру Леграна й уривками з тексту.

<i>Риса характеру</i>	<i>Уривок</i>
1 недовіра до людей, відлюдкуватість	А У нього було багато книжок, хоча заглядав до них він рідко, натомість воліючи ходити на полювання та ловити рибу або блукати над берегом і в миртових заростях...
2 дослідження природи	Б Умить лице його побазровіло, а тоді зробилося смертельно бліде... Тепер він трохи заспокоївся, хоча попередня жвавість до нього так і не повернулася. Проте Легран уже не так хнюпився, як просто блукав десь думкою.
3 схильність до глибоких роздумів	В ...він був заражений мізантропією, і раз у раз то проймався запалом, то впадав у меланхолію.
4 уміння зберігати таємницю	Г Умовивши мене піти з ним, Легран, здавалося, відохотився від будь-якої розмови й на всі мої запитання відповідав коротким: «Побачимо!»
	Д ...він таки дуже ослаб... Він ні на що не нарікає. Тільки чого він снується цілі дні отак похнюплено, а сам білий-білий став, як полотно?

(2 бали)

Завдання 10 відкритої форми.

10. Напишіть твір-роздум на тему «Сила людського інтелекту» (за оповіданням «Золотий жук» Е. По).

(3 бали)

УРОК № 48

Тема. Книжки, які лікують (*Урок позакласного читання. Клаус Гагеруп «Золота веза»*)

Мета. *Поглибити* знання учнів про сюжет, композицію, образну систему, художній час і простір твору; *учити* визначати ідею твору, висловлювати власне враження й ставлення до зображених подій; *розвивати* творчу уяву, зв'язне мовлення, образне мислення; *виховувати* потребу до самостійного читання, емоційного сприйняття й активного осмислення літературного твору; *виховувати* інтерес до моральних проблем, порушених у сучасній художній літературі.

Обладнання до уроку: презентація «Подорож творами Клауса Гагерупа»; ілюстрації до твору; фрагменти з фільму «Маркус і Діана» (*режисер С. Шарффенберг, Норвегія, 1996*).

ХІД УРОКУ

Клаус Гагеруп — це найлагідніші очі норвезької літератури.

З газети «Altenposten» (Осло)

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

1. Розповідь учителя про письменника з демонстрацією його портретів, книжок, ілюстрацій до творів.

— Норвезький письменник Клаус Гагеруп народився 5 березня 1946 р. в родині творчих людей. Його мати, Інгер Гагеруп, була відомою поетесою. Батько працював шкільним учителем і написав декілька книжок для дітей. Сини Хельге та Клаус зростали в атмосфері яскравих уявних світів художньої літератури. Пізніше Клаус Гагеруп описав своє дитинство у творі «Країна, де не було часу» (1988), згадавши будинок із садком у передмісті Осло, бабусині пісні й найкращі книжки, які читали йому старший брат, тато й мама. Майбутній фах Клаус принципово вирішив будувати по-своєму — не так, як батьки та старший брат. З думкою, що письменником він ніколи не буде, юнак поїхав учитися акторській майстерності в Англію. Освіту здобув в акторській школі, потім працював у театрі, на телебаченні, де створював п'єси й радіовистави. Іншим шляхом, але Клаус Гагеруп все ж таки повернувся до сімейної традиції.

Книжки норвезького дитячого письменника сповнені гумору й водночас серйозних проблем, цікавих пригод і реальних життєвих ситуацій, фантастичних подій і щирих людських почуттів. У письменника є улюблений герой Маркус, який мандрує сторінками творів «Маркус і Діана» (1994), «Маркус і дівчата» (1997), «Маркус і Сігмунд» (2003), «У страху великі очі» (2006). У цих романах розповідається про життя підлітка Маркуса, якому не так просто дорослішати через його скромність і нерішучість.

2. Перегляд фрагментів фільму «Маркус і Діана» (режисер С. Шарф-Фенберг, Норвегія 1996).

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

Вправа «Усне малювання»

— Створення словесного портрета-характеристики письменника.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

Проблемна ситуація

— Роман «Золота вежа» (2010) — новий твір письменника, у якому головним героєм замість улюбленого читачами Маркуса стала дівчина Маріанна. В Україні цей твір вийшов у серії «Книготерапія».

— Як ви розумієте слово *книготерапія*?

— Чому твір Клауса Гагерупа надруковано саме в такій серії? Кого він може вилікувати?

— Які ще книжки, прочитані в 7 класі, ви зарахуєте до серії «Книготерапія»?

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Аналітично-інтерпретаційна бесіда за змістом твору К. Гагерупа.

— Де відбуваються події твору?

— Пригадайте твір, дія якого відбувається в чарівній крамниці. («*Чарівна крамниця*» Герберта Уеллса).

— Чим подібні, а чим відрізняються ці твори?

— Назвіть героїв роману К. Гагерупа.

— Як вони ставляться до колекціонування?

— Що колекціонує дідусь, Ірена, Антон, Маріанна?

— Як ставився до колекціонування Генрик? Чому?

— Чому пана Гарсена всі вважали дивним?

— Хто є головним героєм твору? Поясніть, чому.

— Охарактеризуйте оповідача твору К. Гагерупа.

— Яке нещастя трапилося в родині Федорів?

— Як читачі дізнаються про трагедію?

— Що Вемун запропонував господарям крамнички?

— Чому до антикварної крамнички вишикувалася черга?

2. Словникова робота з поняттями «художній час» і «художній простір» (с. 68 підручника).

— Як поєднується художній час і художній простір у творі К. Гагерупа?

— Які художні образи містять просторові й часові ознаки?

— Який просторовий образ твору є символічним?

— Поясніть значення символу «золотої вежі».

3. Створення опорної схеми «Крамничка родини Федорів», яка об'єднує героїв твору навколо центрального часового та просторового образу.

Крамничка родини Федорів

4. Віртуальна екскурсія парком Тіволі.

— Парк Тіволі в центрі Копенгагена був заснований данським офіцером Георгом Карстеном у 1843 р. Це великий парк розваг і відпочинку з екзотичними будинками, морськими шхунами, найсучаснішими фонтанами й атракціонами. Поруч із парком розташований пам'ятник Г. К. Андерсену, який наче проводжає поглядом усіх, хто заходить до світу дитячих мрій.

5. Створення опорної схеми «Символічний простір “Золотої вежі”»

— Хто був організатором екскурсії до Копенгагена?

— Як сприйняли Маріанна та Генрик виступ німих акторів?

— Розкажіть про атракціон «Золота вежа».

— Чому для брата та сестри Федорів було так важливо піднятися на «Золоту вежу»?

— Який символічний зміст уклав письменник у назву твору? Що означає «золота вежа» для героїв роману?

Символічний простір «Золотої вежі»

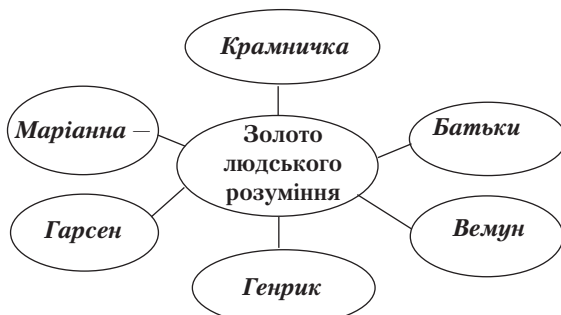

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Творче завдання

Моделювання третьої частини схеми «Золото людського розуміння», у якій містяться уявлення учнів про майбутнє героїв роману — продовження історії родини Федорів.

Золото людського розуміння

Психологічна вправа «Пантоміма»

— Без допомоги слів (рухами, мімікою) відтворіть ситуації й упізнайте героїв: Генрик і башта з «Лего»; Маріанна в антикварній крамниці, Маріанна відкриває талант Вемуна; на горі «Золотої вежі»; у кімнаті сміху; на піратському кораблі в парку Тіволі.

- Узагальнююче слово вчителя

— Книжки допомагають нам подолати проблеми, які трапляються на нашому шляху: застерігають від необдуманих учинків, збагачують емоціями, заспокоюють, знімають відчуття самотності, пробуджують надії, налаштовують на добро і любов. Українське видання «Золо-

тої вежі» має післямову знаного в Україні казкотерапевта Катерини Єгорушкіної. Психолог і письменниця ґрунтовно й доступно пояснює, що таке психологічна травма, у результаті якої людина може витіснити з пам'яті окремі події, описує її симптоми, а також розповідає про шляхи вирішення проблеми. Роман Клауса Гагерупа — це твір, який може вилікувати тих, хто втратив надію на нормальне спілкування, хто усамітнився у своїй «золотій вежі», відгородившись від людей і світу.

VI. Домашнє завдання.

1. Написати твір-роздум на тему «Чиї голоси та погляди я хотів би зберегти у своїй пам'яті». 2. Прочитати роман Анни Гавальди «35 кіло надії».

СВІТОВА НОВЕЛА

УРОК № 49

Тема. О. Генрі — майстер новели. Новела як літературний жанр, її характерні ознаки, різновиди. Моральні цінності в новелі «Дари волхвів». Біблійні мотиви у творі, художні деталі.

Мета. *Ознайомити* учнів з жанром новели, художніми ознаками жанру, різновидами новел; *ознайомити* з основними фактами життя та творчості О. Генрі; *розкрити* біблійні мотиви в новелі «Дари волхвів»; *поглибити* знання учнів про образ автора, розповідача; *розвивати* зв'язне мовлення у висловлюванні власного ставлення до порушених у творі філософських і моральних проблем; *формувати* інтерес до художньої літератури, до світової новели; виховувати моральні якості учнів.

Обладнання: мультимедійна презентація «О. Генрі — майстер новели»; фото письменника, його родини, світлини з музею О. Генрі в м. Остіні (*штат Техас, США*); репродукція картин О. Глаца «За читанням» (1836), Джотто «Поклоніння волхвів» (1304–1306), А. Дюрера «Поклоніння волхвів» (1504), І. Босха «Дари волхвів» (1510), П. Веронезе «Поклоніння волхвів» (1573), Рембрандта «Поклоніння волхвів» (1632), Е. Берн-Джонса «Поклоніння волхвів» (1887); ілюстрації до новели П. Дж. Лінч (*Ірландія, 2008*), Л. Цвергер (*Австрія, 1982*).

Підготовка до уроку: учні готують стислу інформацію про видатних художників (Джотто, А. Дюрера, І. Босха, Рембрандта).

ХІД УРОКУ

Життя — не трагедія й не комедія. У ньому поєднуються і комічне, і трагічне одночасно.

О. Генрі

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

Проблемна ситуація

- Робота з картиною О. Глаца «За читанням» (1836).
 - Який момент читання зобразив художник?
 - Яка сюжетна частина твору може викликати найбільше захоплення читачів?

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Слово вчителя.
 - Одним із малих оповідних жанрів є новела. Новела є невеликим за обсягом твором, у ній небагато персонажів і, як правило, одна сюжетна лінія, не розгалужена, не переобтяжена описами й характеристиками. Утім, на відміну від оповідання, новела відзначається гостротою та напруженістю дії, несподіваним перебігом подій і незвичайним фіналом. Отже, новелі властиві незвичайність, оригінальність явища, що зображується у творі, гострота сюжетної побудови, несподівана розв'язка, а також яскравість і влучність художніх засобів, серед яких велику роль відіграють символи, виразні деталі, підтекст.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Читання статті підручника «Новела як літературний жанр (с. 203–204).

Словникова робота

Новела (з іт. *novella* — новина) — невеликий за обсягом епічний твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом.

Різновиди новел — психологічна, філософська, фантастична, гумористична чи сатирична.

2. Читання статті підручника «Сторінки життя та творчості» О. Генрі (с. 205–206).

3. Перегляд презентації «О. Генрі — майстер новели».

4. Біблійний коментар учителя до новели «Дари волхвів».
 - Волхви — це східні мудреці, які по зірках дізналися про народження Христа й прийшли йому поклонитися. Прийшовши до Іудеї, вони звернулися за допомогою до царя Ірода, але той з острахом

чекав народження суперника. Зрозумівши підступність Ірода, волхви самі слідом за Різдвяною зіркою знайшли Віфлеєм і печеру, де Божа матір народила святу дитину. Волхви — Гаспар, Мельхіор і Валтасар — уособлюють усе людство, яке чекало на появу нового Бога та раділо його народженню. У назві новели О. Генрі «Gift of the Magi» вжито західноєвропейську й американську назву мудреців — Magi, що означає «жерці», «чарівники». Образи волхвів дійсно мають чарівне, магічне значення, адже вони перші вклонилися Різдву Божого сина. На знак особливого благоговіння перед новим Царем Іудейським, Богом-сином, який повинен на землі врятувати людство, мудреці принесли новонародженому золото, ладан (ароматична смола з Ладанного дерева, що росте на Аравійському півострові та в Східній Африці, нині використовується під час богослужінь) і смирну (спеціальний бальзам, мазь, яким змащували в давнину тіло небіжчика). Золото символізувало народження істинного Царя для людей, ладан указував на Божественне походження Ісуса, що він буде Вчителем багатьох, а смирна була дана йому як людині, що є смертною. Волхви своїми дарами започаткували традицію різдвяних подарунків, які потрібно дарувати від щирого серця та з великою любов'ю.

5. Повідомлення учнів «Картинна галерея».

Розповідь учнів про картини Джотто, Альбрехта Дюрера, Ієроніма Босха, Паоло Веронезе, Рембрандта, Едварда Берн-Джонса, які порізно зображували цей біблійний сюжет, але всі картини об'єднує відчуття великого свята, світло Віфлеємської різдвяної зірки, радісна усмішка Божої матері до немовляти.

6. Виразне читання й обговорення новели О. Генрі «Дари волхвів».

— Коли відбувається дія новели?

— Що ви дізналися про головних героїв новели з опису їхнього помешкання?

— Які художні деталі опису матеріальне становище молодого подружжя?

— Чим засмучена головна героїня новели?

— Опишіть Деллу.

— Знайдіть приклади іронії в описах розповідача. Як забарвлена іронія — доброю усмішкою, осудом чи сумом? Чому ви так вирішили?

— З якою метою розповідач згадує біблійних героїв — царицю Савську й Соломона?

— Чому Делла так дивно поводи́ла себе перед дзеркалом? Що вона вирішила зробити?

- Охарактеризуйте образ розповідача новели.
- У чому полягає несподіваність розв'язки?
- Як дарунки Делли та Джима характеризують їх самих?
- Чому наприкінці твору згадано волхвів?
- Чим подарунки Делли та Джима, на думку автора, мудріші за дари волхвів?
- Знайдіть частину твору, де автор без допомоги розповідача звертається до читачів.

Творче завдання

— Дайте письмову відповідь на запитання «У чому полягає символічне значення Різдва для людей?» або «Як зберегти в душі світло різдвяної зірки?».

Проблемне запитання

— Що було важливіше для героїв новели О. Генрі — дарувати чи отримати подарунок? Обґрунтуйте відповідь.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

- Підсумкова бесіда.
 - Які оповідання, що ви прочитали, можна назвати новелами? Поясніть свою думку.
 - Визначте подібність і відмінності між оповіданням і новелою.
 - Дайте визначення новели.
 - Назвіть жанрові ознаки новели.
 - Яких представників жанру новели у світовій літературі ви знаєте?

VI. Домашнє завдання.

1. Прочитати статті підручника тановелу «Дари волхвів». 2. Створити (*усно*) власну різдвяну новелу.

УРОК № 50

Тема. Новела «Останній листок» — гімн людині, котра здатна на самопожертву заради ближнього (*Специфіка розкриття образу Бермана (непримітна зовнішність, невдаха, найкращий «шедевр» митця). Образи дівчат, їхня динаміка (Сью, Джонсі). Особливості художньої мови новели, розповідач*).

Мета. *Поглибити* знання учнів про жанр новели, її художні ознаки; *розкрити* зв'язки творів О. Генрі з біблійними образами; *поглибити* знання учнів про образ автора, розповідача, героїв твору; *розвивати* вміння та навички порівняння героїв твору; *розвивати* зв'язне мовлення у висловлюванні власного

ставлення до порушених у творі філософських і моральних проблем; *формувати* інтерес до художньої літератури, до світової новели; виховувати моральні якості учнів.

Обладнання: мультимедійна презентація «О. Генрі — майстер новели»; репродукція картин Е. Мунка «Хвора дитина» (1896), І. Айвазовського «Неаполітанська затока» (1848), скульптури Мікеланджело «Мойсей» (1515); комікси за новелами О. Генрі (*США 80-і*).

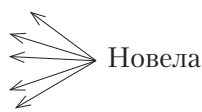
ХІД УРОКУ

Запалений світильник

Збірка новел О. Генрі

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

— Оберіть художні засоби, характерні для жанру новели та детективу (*образ сищика, несподівана розв'язка, наявність злочину й загадки, мінімум описів і відсутність розлогих характеристик, несподіваний перебіг подій, гострота й напруженість дії, виразні деталі, підтекст, яскравість і влучність художніх засобів (символи, підтекст)*).

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

— Пригадайте значення слова «останній». Яке з цих значень використав О. Генрі в новелі «Останній листок»?

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Виразне читання й обговорення новели О. Генрі.

— Розкажіть про життя героїв новели О. Генрі.

— Як автор зображує помешкання художників, їхні мистецькі вподобання?

— У які моменти змінюється інтонація, ставлення розповідача до своїх героїв? Чому?

— Як поведуться Сью та Джонсі в момент випробування?

— Чому останній листок виявився для Джонсі таким важливим?

— Яке враження справив Берман при першій появі у творі?

— За допомогою яких образів у творі звучить тема справжнього мистецтва?

— У чому полягає символічне значення малюнка Бермана?

- Яка сила, на думку письменника, здатна подолати смерть?
- У чому полягає несподіваність фіналу?

2. Завдання для обговорення парами.

- Який момент твору ви вважаєте кульмінацією?
- Збірка, у якій розміщено новелу, має назву «Запалений світильник». Для характеристики яких ситуацій у творі можна використати цей образ?

Творче завдання

— Простежте за змінами переживань Сью та Джонсі. Розкажіть про «історію хвороби» від імені Сью й від імені Джонсі. Простежте динаміку стосунків, ставлень, оцінок дівчат.

3. Групова робота «Точка зору».

— Поясніть точку зору розповідача в уривку з новели О. Генрі «Останній листок».

«Старий Берман був художником і жив на першому поверсі під ними. Йому вже перевалило за шістдесят, і борода в нього, як у скульптури Мікеланджело «Мойсей», кільцями спускалася з його голови са-тира на тіло карлика. У мистецтві Берман був невдахою. Сорок років тримав він у руках пензель, але й на крок не наблизився до своєї Музи, щоб хоч торкнутися краю її мантії. Він увесь час збирався створити шедевр, але навіть не почав над ним роботи. Уже кілька років, як він не малював нічого, крім якоїсь мазанини — вивісок і реклам. На шма-ток хліба він заробляв, позуючи тим молодим художникам з колонії, які не могли платити натурникові-професіоналу. Він занадто бага-то пив і ще не облишив балачок про свій майбутній шедевр. Що ж до всього іншого, то це був буркітливий дідок, який нещадно знущався з усякої делікатності, у кому б вона не виявлялась, і дивився на себе як на сторожового пса, спеціально поставленого захищати двох моло-дих художниць у студії нагорі...»

№ 1. Участь розповідача в подіях.

№ 2. Ставлення розповідача до зображених подій.

№ 3. Ставлення розповідача до героїв твору.

№ 4. Часова дистанція між розповідачем і подіями, про які роз-повідає.

4. Узагальнення вчителя.

— Художникам — героям новели «Останній листок» — скрутно живеться у великому місті, де панують гроші, а мистецтво заміня-ють журнальні малюнки, реклама, комікси. Проте всіх героїв твору об'єднує мрія про служіння справжньому мистецтву, і, всупереч ви-могам часу, їхні погляди звертаються до зразків минулого. На запи-тання лікаря, про що мріє Джонсі, подруга назвала ненаписаний пей-заж Неаполітанської затоки, який до неї малювали відомі художники Іван Айвазовський, Олександр Іванов, Альбер Марке. Юна художниця

сподівається розпочати з ними мистецький діалог. А поки що художники заробляють собі на життя ілюстраціями в масових журналах: «Молоді художники мусять мостити свій шлях у Мистецтво, малюючи ілюстрації до журнальних оповідань, які молоді автори пишуть для того, щоб вимостити собі шлях у Літературу». Образом Бермана — художника, який так і не спромігся на написання видатного твору живопису, автор утверджує ідею, що мистецтво разом з людяністю здатне творити справжні дива.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

- Підсумкова бесіда.

— Які цінності автор утверджує в новелі «Дари волхвів»?

— Які біблійні образи й мотиви знайшли втілення в новелах письменника?

— Розкрийте тему мистецтва в новелі «Останній листок».

— Поясніть символіку назв новел О. Генрі.

Компетентнісний тренінг

— Виберіть правильну відповідь.

Завдання № 1.

Листя, яке рахувала Джонсі, було з дерева

А винограду

Б плюща

В клена

Г бузку

Завдання № 2.

Останній листок у творі О. Генрі символізує

А вірну дружбу

Б ніжне кохання

В невідворотну смерть

Г високу самопожертву

Завдання № 3. Установіть відповідність між жанровими ознаками новел О. Генрі («Дари волхвів» і «Останній листок») й уривками з тексту.

Жанрова ознака

1 авторська іронія

2 ліризм оповіді

3 виразність деталей

4 несподіваний фінал

Уривок із тексту новел

А «А тепер подивись у вікно, люба, на останній листок плюща. Тебе не дивувало, що він ні разу не затремтів і не колихнувся від вітру? Ах, сонечко, це і є шедевр Бермана, він намалював його тієї ночі, коли впав останній листок...

- Б** Якби цар Соломон був швейцаром у будинку, де вони жили, і зберігав би всі свої скарби в підвалі, Джим, проходячи повз нього, завжди діставав би свій годинник, щоб побачити, як Соломон рве собі бороду від заздрощів...
- В** З усіх, хто приносить і приймає дари, наймудріші тільки такі, як вони. Це всюди так. Вони і є волхви.
- Г** У кутку стояв мольберт з підрамником, на якому було натягнуто чисте полотно, що вже двадцять п'ять років чекало перших штрихів шедевра...
- Д** Душі, яка лаштується вирушити в далеку таємничу подорож, усе на світі стає чуже. Невідчепна думка про смерть опановувала Джонсі дедалі дужче в міру того, як одна по одній слабшали ниточки, що зв'язували її з подругою й усім земним...

VI. Домашнє завдання.

1. Створити (*усно*) продовження новел О. Генрі.

УРОК № 51

Тема. Видатний англійський фантаст Г. Дж. Уеллс. Точка зору дорослого й дитини в новелі «Чарівна крамниця».

Мета. Поглибити знання учнів про жанр новели, художні ознаки жанру, різновиди новел; *ознайомити* з основними фактами життя та творчості Г. Дж. Уеллса; *розкрити* особливості фантастичної новели; *поглибити* знання учнів про оповідача; *розвивати* зв'язне мовлення, критичне й образне мислення; *формувати* інтерес до фантастичної літератури.

Обладнання: кінофрагменти або скріншоти фільмів «Невидимець» (режисер Дж. Уейл, США, 1933), «Машина часу» (режисер С. Уеллс, США, 2002), «Війна світів» (режисер С. Спілберг, США, 2005.); фрагменти з мультфільму «Чарівна крамниця» (режисер О. Петкевич, Білорусь, 2006); ілюстрації К. Челушкіна (2010).

ХІД УРОКУ

Своїми найбільшими набутками
людство завдячує уяві.

Герберт Уеллс

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

- Бесіда за питаннями вчителя.
 - Які твори називають *фантастичними*?
 - Пригадайте, які фантастичні твори ви прочитали на уроках зарубіжної літератури.
 - Назвіть свої улюблені книжки цього жанру. Які з них і чому ви порадили прочитати друзям?

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

- Як ви зрозуміли епіграф уроку?
- Знайдіть синоніми до слова *уявний*.
(*Фантастичний, мислимий, гаданий, позірний, несправжній*).

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

1. Розповідь учителя про життя та творчість Г. Дж. Уеллса з демонстрацією фрагментів або скріншотів з фільмів письменника-фантаста («Невидимець», «Машина часу», «Війна світів»).

- Які фантастичні винаходи належали Г. Дж. Уеллсу?
- Із якими з них ви були знайомі? Читали? Бачили в кіно-фільмах?
 - Охарактеризуйте уяву письменника.

Рольова гра «Інтерв'ю з письменником».

(Учень-господар чарівної крамниці вмикає «машину часу», за допомогою якої з'являється учень, котрий виконує роль Г. Уеллса. Учитель пропонує класу ставити запитання письменнику).

3. Читання рубрики підручника «Література і мистецтво» (с. 222).

IV. Формування нових знань і способів дії.

2. Виразне читання й обговорення новели Г. Дж. Уеллса.
- Що ви помітили незвичайного у творі?
 - Чим відрізняється новела «Чарівна крамниця» від інших фантастичних творів письменника?
 - Назвіть головних персонажів твору.
 - Хто був ініціатором відвідування чарівної крамниці — Джи чи його батько?
 - Які речі привернули увагу Джица?
 - Які фокуси показав їм крамар? Прочитайте й перекажіть відповідні епізоди.
 - Знайдіть найбільш напружений момент твору. Чому саме цей момент ви вважаєте кульмінаційним?

2. Виразне читання та переказ статті підручника «Краса слова» (с. 232).

3. Створення кластера «Новела» (*невелика за обсягом, небагато персонажів, одна сюжетна лінія, не переобтяжена описами й характеристиками, гострота та напруженість дії, несподіваний перебіг подій, незвичайний фінал, яскравість і влучність художніх засобів (символи, виразні деталі, підтекст)*).

4. Дослідження жанру твору.

— За допомогою кластера «Новела» доведіть, що твір «Чарівна крамниця» Г. Дж. Уеллса є новелою.

Ознаки новели	Приклади з тексту
Обсяг	
Персонажі	
Сюжетна лінія	
Гострота й напруженість дії	
Несподіваний перебіг подій	
Незвичайний фінал	
Символи, виразні деталі, підтекст	

5. Групова робота.

— Використовуючи текст новели, поясніть ставлення Джипа та його батька до речей, що знаходилися в крамниці, і подій, які там відбувалися.

№ 1. Чого постійно побоювався батько Джипа?

№ 2. Як Джип сприймав світ чарівної крамниці?

№ 3. Які речі побачив у крамниці батько?

№ 4. Які речі викликали захоплення в Джипа?

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Проблемна ситуація

— Як ви думаєте, що означають ті подарунки, які залишилися в Джипа після відвідування чарівної крамниці? Як їх сприйняв батько та як поставився до них Джип? Як це характеризує героїв?

Творча робота «Метод РОФТ»

Методичний коментар

РОФТ (Роль, Отримувач, Формат, Тема) — один із методів розвитку критичного мислення, у якому поєднуються рольова гра,

творча й аналітична діяльність учнів. Учні обирають ролі (персонаж твору, автор, розповідач, читачі, інший образ), мотивуючи свій вибір. Наступний крок — вибір отримувача, до якого звертатиметься обраний персонаж. Форма послання повинна відповідати змістові твору. Заключний етап — визначення теми звернення, його головної думки. Окремим видом роботи можуть стати написання та виголошення послання.

1. Робота з таблицею.

Роль	Отримувач	Формат	Тема
Крамар чарівної крамниці	Батько Джипа	Лист, запечатаний сургучем	Не всі рахунки можна оплатити грошима. Увесь світ — це чарівна крамниця.
Джип	Джессі	Чарівна пляшка	Джим ще не вміє писати, але послання запрошує: «Дивуйся разом зі мною!»

2. Створення й виголошення послань (*крамаря, дорослого Джипа, солдатика*).

VI. Домашнє завдання.

1. Підготувати виразне читання новели. 2. Написати послання (*за методом РОФТ*) персонажам з інших творів.

УРОК № 52

Тема. *Дива — поруч із нами («Дива» та їхнє сприйняття персонажами в новелі Г. Дж. Уеллса «Чарівна крамниця». Оповідач твору (батько). Особливості дитячого світу. Роль елементів фантастики).*

Мета. *Поглибити знання учнів про фантастичну новелу, її художні ознаки; розкрити роль елементів фантастики у творі; поглибити знання учнів про оповідача, точку зору; розвивати зв'язне мовлення у висловлюванні власного ставлення до порушених у творі проблем; формувати інтерес до фантастичної літератури; виховувати в учнів творче сприйняття світу.*

Обладнання: фрагменти з мультфільму «Чарівна крамниця» (*режисер О. Петкевич, Білорусь, 2006*); ілюстрації К. Челушкіна (2010).

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

Вправа «Усне малювання»

— Опишіть крамницю, що привернула увагу Джипа.

Компетентнісний тренінг

— Виберіть правильну відповідь.

Завдання № 1

Однією з ключових ознак новели є

- А** зображення пригод
- Б** незвичайний фінал
- В** абстрактність характерів
- Г** використання фантастики

Завдання № 2

Коли Джип із батьком роздивлялися виставку чарівних речей, їм повсякчас перегороджували дорогу

- А** портьєри та дзеркала
- Б** мишоловки й люки
- В** пружини та гойдалки
- Г** завіси й драбини

Завдання № 3

Установіть відповідність між магічними предметами з новели «Чарівна крамниця» та їх використанням.

Магічний предмет

- 1** великий барабан
- 2** скляна кулька
- 3** «Чарівна пляшка»
- 4** тигр із пап'є-маше

Використання

- А** Цим предметом продавець накрив Джипа, змусивши його зникнути.
- Б** Він здавався спокійним, розсудливим і помірковано хитався.
- В** Джип хотів би показати цей предмет Джессі, якби володів ним.
- Г** Звідти було витрушено мармурову кульку, годинник, зім'ятий папір...
- Д** Цей предмет продавець витягував із несподіваних місць.

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

• Перегляд і обговорення фрагментів мультфільму «Чарівна крамниця» (режисер О. Петкевич, Білорусь, 2006).

– Якими засобами автори фільму відтворили атмосферу чарівності?

– Які події й персонажі відсутні в мультфільмі?

– Чи зберегли автори фільму головні ознаки новели? Які саме?

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Аналітично-інтерпретаційна бесіда.

– Як сприймав фокуси Джип? Наведіть відповідні цитати.

– Про що постійно думав батько хлопчика, спостерігаючи за фокусами крамаря?

– У який момент твору вам стало зрозуміло, що батько та Джип відрізняються своїми поглядами й позиціями?

– Як сприймав чарівні подарунки Джип?

– А як поставився до подарунків його батько?

– Чому батько викинув скляну кульку, коли все закінчилося?

– Чому двері чарівної крамниці відчинилися для Джипа та не відчинилися для іншого хлопчика — Едварда?

– Як ви розумієте слова крамаря: «Тільки хороші хлопчики можуть увійти в ці двері»?

– Як, на вашу думку, улаштований світ дорослих? Чим він відрізняється від світу дітей?

Проблемне запитання

– Як ви думаєте, чи стане Джип схожим на свого батька, коли виросте?

2. Створення таблиці «Що побачили син і батько в чарівній крамниці».

Джип	Батько
Яйце, що зникає	Капелюх
Маля, яке плаче зовсім як живе	Гумовий чортик
«Купи й дивуй друзів»	Дивні продавці
Чарівні обладунки для юних лицарів	Двері
Олов'яні солдатиків, що оживали	Дзеркала

– Зіставте погляди батька й сина на чарівні події, що трапилися з ними.

– Чому батько та син бачили різні речі?

Творче завдання

— Придумайте (*усно*) сюжет фантастичної новели «Чарівна крамниця-2» про те, як Джип став дорослим і привів свого сина в чарівну крамницю.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

1. Підсумкова бесіда.

- Які факти біографії Г. Уеллса відтворені в новелі?
- Які проблеми порушено у творі?
- Поясніть фінал твору.
- Розкрийте багатство внутрішнього світу Джипа.
- Охарактеризуйте образ оповідача в новелі.
- Виявіть характерні ознаки жанру новели у творі Г. Уеллса. Визначте роль фантастики в ньому.
- Розкрийте символічне значення назви новели.
- Порівняйте фантастичні твори Г. Уеллса й Ж. Верна, які ви прочитали.

2. Теоретичний практикум.

— Пригадайте, що таке *контраст*. Визначте контрасти в оповіданні «Чарівна крамниця». Яку роль вони виконують у творі Г. Уеллса?

3. Заключне слово вчителя.

VI. Домашнє завдання.

- Написати твір-роздум про свої улюблені речі або іграшки «Світ, який для мене завжди живий...»

УРОК № 53

Тема. Майстер японської новели Р. Акутагава. Утілення ідеї про моральну справедливість у новелі «Павутинка».

Мета. *Ознайомити* учнів з японською новелою, основними фактами життя та творчості Р. Акутагани; *розкрити* моральний зміст новели «Павутинка»; *поглибити* знання учнів про образ автора; *розвивати* уявлення учнів про українські переклади й перекладачів; *формувати* інтерес до культури та релігії країн світу; *виховувати* моральні якості учнів.

Обладнання: мультимедійна презентація «Майстер японської новели Р. Акутагава»; фото письменника, його родини, світлини буддійського храму Кійомідзу («Чиста вода», м. Кіото), статуї Будди в храмі Кійомідзу (м. Кіото), статуї Великого Будди в храмі Тодайдзі (м. Нара), цвітіння лотосів у Японії, видан-

ня творів митця українською мовою І. Дзюба на фоні статуї Будди (м. Камакура Японія); ілюстрації Мідзуно Пурін.

ХІД УРОКУ

Якщо ти народився в хатинці, але маєш мудрість, ти подібний до квітки лотоса, який виростає з бруду.

З японської книжки «Повчання для юнацтва»

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

- Вступне слово вчителя.

— У новелах Р. Акутаґави знайшли відображення особливості японського національного характеру — тісний зв'язок людини та природи, вірність давнім традиціям і пошуки морального очищення душі. Слава Р. Акутаґави як майстра короткого оповідання й новели давно перетнула кордони Японії. Перша зустріч із Р. Акутаґавою може стати початком тривалого діалогу з ним протягом життя. Його твори не можна читати швидко й голосно, вони потребують душевної розмови, тривалих роздумів. А ще — тиші, занурення у власне «Я».

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Перегляд і обговорення презентації «Майстер японської новели Р. Акутаґава».

— Що ви дізналися про життя та творчість Р. Акутаґави?

— Які особливості японського національного характеру відображено в новелах Р. Акутаґави?

— Як ви розумієте вислів *моральне очищення душі*?

— Які кольори асоціюються з душевною чистотою?

Інтерактивна справа «Кольорові асоціації»

— Оберіть кольори, які у вас асоціюються з Японією. Поясніть свій вибір, використовуючи поняття японців про красу (сабі — краса давнини, вабі — принадливість буденного, звичайного, шібуй — це краса, у якій поєднуються природність і стримана вишуканість).

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Коментар учителя.

— У м. Нара в храмі Тодайдзі (Японія) знаходиться бронзова статуя Великого Будди, над створенням якої у VIII ст. працювали понад 2 мільйони людей. Висота статуї — 16 метрів, тобто в 10 разів більше, аніж звичайні статуї того часу (число «10» уважалося символом безкінечності). Рука Великого Будди простягнута вперед,

що означає благословення, а на його чолі — знак глибокої зосередженості, мудрості. П'єдестал Будди складається з тисяч пелюсток лотоса, що символізує моральну чистоту та довершеність. На кожній пелюстці вирізьблено зображення уявлень давніх японців про різні світи — бажань, небожителів, просвітлення. Отже, Великий Будда є ніби центром світобудови, спонукаючи кожного, хто заходить у храм, до роздумів: «Який я і де моє місце у світі?»

2. Виразне читання й обговорення частини I новели «Павутинка».

- Розкажіть, як побудований художній простір новели.
- Які два світи розмежовує озеро Лотосів?
- Що побачив Будда крізь товщу води?
- За що Кандата опинився в пеклі?
- Чому, на вашу думку, Будда звернув увагу саме на нього?
- Яким чином Будда вирішив урятувати Кандату?

3. Повідомлення учениці-«японки» (з елементами національного вбрання).

— Лотос вважається в Японії священною квіткою, пов'язаною з буддизмом. Лотос символізує вчення Будди, утілюючи досконалість, мудрість, духовну чистоту, прагнення до моральної довершеності й просвітлення. Лотос також нагадує про те, що в якому б середовищі не народилася людина й де б не перебувала, вона здатна досягти високого та світлого ідеалу. Лотос починає рости на дні озера, у бруді й воді. Він повільно росте вгору, а коли виходить на поверхню озера, перетворюється на чудову квітку. Тому ще одне символічне значення лотоса — це перемога краси й чистоти над брудом життя.

- Що потрібно для цієї перемоги?

4. Робота з опорною схемою «Квітка лотоса».

На пелюстках лотоса — слова: *досконалість, мудрість, моральна довершеність, просвітлення, перемога краси й чистоти.*

Компетентнісний тренінг

Установіть відповідність між образами та кольорами твору

<i>Образи</i>	<i>Колір</i>
1 квітка лотоса	А білий
2 пекло під озером	Б зелений
3 тичинки лотоса	В сріблястий
4 чарівна павутинка	Г червоний
	Д золотистий

5. Інформація вчителя «Переклади та перекладачі».

— Іван Петрович Дзюб, фізик-теоретик і перекладач, народився 16 вересня 1934 р. в с. Сопошині Жовківського району Львівської області. Він володіє 16 іноземними мовами, перекладає з багатьох

європейських і східних мов, у тому числі з японської. За великий унесок у розвиток культурного діалогу між народами нагороджений Премією ім. М. Рильського (Україна, 2005) і орденом Вранішнього Сонця (Японія, 2006).

6. Коментоване читання частини II новели Р. Акутаґави «Павутинка».

Словникова робота

Сандзуноківа — тут: у буддійській релігії ріка, через яку переправляються на той світ душі померлих.

Рі — міра довжини (3,9 км).

7. Аналітично-інтерпретаційна групова робота за картками.

— Чому Кандата не зміг вибратися з пекла?

Картка № 1

Тому, що в нього не вистачило сил?

Картка № 2

Тому, що надто тонкою була павутинка?

Картка № 3

Тому, що надто багато грішників причепилися на тоненьку павутинку разом з ним?

Картка № 4

Тому, що йому не допоміг Будда?

Підказка: «нічого не залишається без відповіді» (тобто якщо ти вчиняєш добре, то на тебе чекає теж добро, а якщо погано, тобі доведеться відповідати перед вищою силою).

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Складання розгорнутого плану статті підручника «Краса слова» (с. 238).

Характерні риси новелістики Р. Акутаґави.

1) філософський характер творів (увага до загальнолюдських питань — добро і зло, життя і смерть, справедливість і несправедливість, удосконалення людського «Я» тощо);

2) відображення специфіки національного буття (у тому числі релігії, культури, історії);

3) широта змісту й можливість його тлумачення по-різному;

4) поєднання вигадки та реальності;

5) занурення в глибини людської психології.

6) новели Р. Акутаґави можна назвати філософсько-психологічними.

VI. Домашнє завдання.

1. Прочитати новелу Р. Акутаґави «Павутинка». 2. Підготуватися до аналізу художніх образів новели.

УРОК № 54

Тема. Філософський зміст новели Р. Акутагави «Павутинка».
Підтекст. Художні образи новели (Будда, Кандата).

Мета. *Поглибити* знання учнів про японську новелу; *розкрити* філософський зміст новели Р. Акутагави «Павутинка»; *поглибити* знання учнів про образ автора, оповідача; *розвивати* зв'язне мовлення у висловлюванні власного ставлення до порушених у творі філософських і моральних проблем; *формувати* інтерес до культури та релігії країн світу; *виховувати* моральні якості учнів (*милосердя, великодушність, співчуття*).

Обладнання: мультимедійна презентація «Майстер японської новели Р. Акутагава»; видання творів митця українською мовою; ілюстрації Мідзуно Пурін до твору; манга за новелою Р. Акутагави «Павутинка».

ХІД УРОКУ

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

— Розкрийте прихований (символічний) зміст образів новели «Павутинка» Р. Акутагави.

Лотос —

Ріка Сандзунокава —

Шпиляста гора —

Павучок —

Криваве озеро —

II. Оголошення теми уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Перегляд і обговорення ілюстрацій до твору.
 - Роздивіться малюнки сучасного японського художника Мідзуно Пурін за мотивами новели «Павутинка».
 - Які моменти відображено на малюнках? Перекажіть ці моменти, прокоментуйте їх.
 - *Манга* — це японський різновид коміксів (послідовні малюнки з короткими текстами, які створюють певну зв'язну розповідь). Висловте своє враження від манги за твором «Павутинка» (Bogdan, 2008).
 - Чи зумів художник відтворити японський національний колорит і сюжет твору?
-
-

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Аналітично-інтерпретаційна групова робота.

- Назвіть частини твору.
- Поясніть обрані вами назви.
- Знайдіть кульмінаційний момент новели. Доведіть, що це справді кульмінація.

– Сформулюйте ідеї твору, спрямовані на вдосконалення людського «Я», покращення моралі.

2. Чи використав, на вашу думку, Кандата свій шанс на порятунок?

2. Складання когнітивної мапи «Хмаринковий атлас».

– Допишіть на «хмаринках» поруч із порівнянням відповідний художній образ. Побудуйте за допомогою «хмаринок» художній простір твору (*верх, низ, межу між ними*).

як
мурашня

білосніжні,
як
перлини

над
зеленим,
як малахіт

навколо
тихо,
як у могилі

сніжно-
білих, як
перлина

прозора,
як кри-
шталь

звивався, кор-
чився, як жаба
перед смертю

Компаративне завдання

– Висловте власну оцінку моральних якостей, духовно-емоційного світу персонажів новел О. Генрі й Р. Акутаґави.

– Чи згодні ви з думкою, що «справжня допомога завжди мовчазна».

V. Застосування знань, умінь, навичок.

– Які важливі запитання порушено в новелі «Павутинка»?

– Які вади людей засуджуються у творі?

– Як утілено у творі одну з провідних ідей буддизму — справедливість?

– До яких роздумів вас спонукала новела Р. Акутаґави?

– Які риси японської національної культури знайшли відображення в новелі?

Компетентнісний тренінг

1. Автор називає Будду

А мудрим

Б самотнім

В справедливим

Г добрим

2. Кандата не вибрався з пекла, бо йому бракувало

- А сміливості
- Б сили
- В прудкості
- Г віри

VI. Домашнє завдання.

1. Опрацювати матеріал підручника. 2. Підготуватися до уроку розвитку мовлення (*складання власного твору в стилі прочитаних новел*). Обрати тему, героїв, сюжет майбутнього твору.

УРОК № 55

Тема. Урок розвитку мовлення. Складання власного твору в стилі прочитаних новел.

Мета. *Поглибити* уявлення учнів про характерні ознаки новели; *учити* визначати художні ознаки новели й використовувати їх у власних творчих роботах; *розвивати* зв'язне усне та писемне мовлення, логічне й образне мислення, творчу уяву; *виховувати* любов до мистецтва, бажання зрозуміти форму й зміст літературного твору та створити власний твір.

Обладнання: картки із завданнями; виставка ілюстрацій до творів О. Генрі, Г. Уеллса, Р. Акутагави.

Підготовка до уроку: творчі роботи, виконані протягом вивчення теми «Світова новела»

1. Створити (*усно*) власну різдвяну новелу.
2. Придумати (*усно*) продовження новели О. Генрі «Останній листок».
3. Придумати (*усно*) сюжет фантастичної новели «Чарівна крамниця-2» про те, як Джип став дорослим.
4. Написати твір-роздум про свої улюблені речі або іграшки «Світ, який для мене завжди живий...».
5. Написати твір-роздум на тему «Лотос і павутинка для людини».

ХІД УРОКУ

Новела є ніщо інше, як нечувана подія.

Й. В. Гете

I. Оголошення теми, епіграфа уроку.

II. Актуалізація опорних знань.

— Визначте жанрові особливості новели, наведіть приклади різних видів новел.

- Психологічна —
- Філософська —
- Фантастична —
- Гумористична —

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

Проблемна ситуація

— Поясніть учинки героїв новел, мотиви їхньої поведінки. Що об'єднує вчинки?

Будда спустив у пекло павутинку.

Берман намалював листок, ризикуючи здоров'ям.

Делла обстригла волосся.

- Робота з таблицею.

— За допомогою таблиці визначте головні ознаки новели, наведіть відповідні приклади з прочитаних творів.

Обсяг твору	
Тема	
Розповідач, оповідач	
Персонажі	
Сюжет	
Описи, характеристики	
Перебіг подій	
Фінал	
Ідея твору	

IV. Формування нових знань і способів дії.

Творча робота

- Складання плану твору-новели за допомогою таблиці (сюжет, герої, події, фінал).
- Обговорення та вибір теми.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

- Написання твору-новели на тему за вибором учня.

СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА

Я І СВІТ

УРОК № 56

Тема. Айзек Азімов. «Фах». Роздуми про майбутнє людини й людства.

Мета. *Ознайомити* учнів з основними фактами життя та творчості А. Азімова; *поглибити* знання учнів про фантастику та науково-фантастичну літературу; *поглибити* уявлення про категорію «художність» в оцінці творів масового мистецтва; *учити* вдумливо читати художній твір, оцінювати прочитане; *удосконалювати* вміння та навички аналізу тексту, характеристики літературних героїв; *виховувати* самотійність мислення, інтерес до проблем сучасності та відповідальне ставлення до проблем майбутнього.

Обладнання: фотографії та портрети Айзека Азімова; видання творів письменника; ілюстрації до творів митця; мультимедійна презентація «Айзека Азімов і його твори»; ОСС «Ознаки наукової фантастики».

Підготовка учнів до уроку: група «журналістів» готує усну газету «Життя та творчість Айзека Азімова».

ХІД УРОКУ

Наукова фантастика є одним із ланцюгів, які допомагають з'єднати людство.

Айзек Азімов

I. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок.

1. Аналітична бесіда.
 - Які твори називаються *фантастичними*?
 - Чи любите ви фантастику?
 - Які фантастичні твори ви читали?
 - Які фантастичні фільми вам подобаються?
 - Які герої переважно діють у творах сучасних фантастів?
 - У який час спрямований погляд сучасних письменників — фантастів і кіномитців?
2. Вступне слово вчителя.
 - Згадки про штучно створених істот, попередників роботів, містяться ще в найдавніших легендах про Атлантиду. Машини, що імітували функції живих істот, створювали Птолоией Філідельф,

Леонардо да Вінчі, Іван Кулібін та ін. У XVIII ст. людиноподібних автоматів стали називати *андроїдами* за іменем швейцарського винахідника Анрі Дро, котрий зробив багато автоматичних ляльок.

У XX ст. з розвитком науково-технічного прогресу проблема машин-автоматів вийшла на перший план. Однак чим більше механізмів створювали вчені, тим більше письменники й філософи замислювалися над наслідками «машинізації» суспільства. Уперше новий термін «робот» увів у літературу чеський письменник Карел Чапек у п'єсі «R. U. R.», прем'єра якої відбулася в 1921 р. у Празі. К. Чапек показав, які проблеми можуть виникнути при зіткненні людства з машинами. З того часу роботи стали головними героями науково-фантастичної літератури, яскравим представником якої є американський письменник Айзек Азімов.

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

1. Евристична бесіда.

— Що свідчить про те, що «Фах» Айзека Азімова — фантастичний твір?

— З чим пов'язані події твору?

2. Коментар учителя.

— У творі Айзека Азімова «Фах» проблеми науки й освіти тісно пов'язані з проблемами розвитку суспільства. Тому в повісті поєднано особливості наукової та соціальної фантастики, що є характерним для розвитку фантастичної літератури другої половини XX — початку XXI ст.

Словникова робота

Науково-фантастична література — один із різновидів фантастики. Фантастика у творах цього жанру перебуває в тісному зв'язку з проблемами розвитку науки й техніки. Науково-фантастична література нерідко взаємодіє із соціальною фантастикою, у якій порушуються суспільні проблеми, аналізуються суперечності суспільного буття та їх наслідки.

3. Робота з ОСС «Ознаки наукової фантастики».

4. Осмислення прочитаного.
- Назвіть критерії художності.
 - Які відомі вам твори сучасного мистецтва відповідають критеріям художності?

Творче завдання

- Складіть (*усно*) промову на честь вашої улюбленої книжки.

III. Оголошення теми, епіграфа уроку.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Ознайомлення з основними фактами життя та творчості Айзека Азімова.

Група «журналістів» представляє усну газету «Життя та творчість А. Азімова».

Учитель демонструє мультимедійну презентацію «Айзек Азімов і його твори».

2. Аналітично-інтерпретаційна бесіда.

- У який час відбувається дія?
- Доля якого персонажа в центрі уваги автора?
- Розкажіть про День читання, який змальовує у творі Айзек Азімов. Розкрийте сутність цього свята в державі майбутнього.
- Розкажіть про День освіти. Чому цей день був такий важливий для молоді?
- Чому Джордж потрапив до інтернату?
- Джорджа Плейтена постійно хвилювало питання: «*Чому воно зветься олімпіадою?*» Що саме звалося олімпіадою?

Вправа «Усне малювання»

- Опишіть (*усно*) інтернат, куди потрапив Джордж Плейтен.
- Яке було призначення таких інтернатів?

3. Робота в групах.

– Усно відтворіть діалоги міжлітературними героями (Джордж – Тревіліян, Джордж – Омейні, Джордж – Антонеллі, Джордж – Інженеску, Джордж – новіанин).

Вправа «Асоціації»

– Які асоціації викликає у вас слово *олімпіада*? З чим вони пов'язані?

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Вправа «Уважний читач»

– Що у відповідях Джорджа лікареві свідчило про його природний розум? А які слова Джорджа викликали в лікаря підозру?

- Пошукова робота

— Виявіть ознаки фантастики в повісті «Фах» (у сюжеті, образах, художньому часі й просторі). Знайдіть відповідні цитати.

— Чи відповідає критеріям художності твір Айзека Азімова «Фах»?

VI. Домашнє завдання.

1. Опрацювати матеріал підручника з теми. 2. Виписати цитати до характеристики героїв твору. 3. Намалювати ілюстрації до повісті «Фах».

УРОК № 57

Тема. Образ Джорджа Плейтена. Проблема духовної реалізації людини. Розуміння сутності культури й освіти, призначення людини в сучасному світі. Утвердження сили людського інтелекту, самостійності мислення, творчої уяви, моральних цінностей.

Мета. *Учити* в процесі читання визначати тему й ідею твору, висловлювати власне враження та ставлення до зображених подій; *поглибити* поняття про оповідача, розповідача, повість; *розвивати* критичне й образне мислення; *удосконалювати* навички порівняння образів дітей і підлітків у прочитаних творах, називати своїх улюблених персонажів і висловлювати власне ставлення до них; *виховувати* інтерес до навчання, свідоме ставлення до вибору професії; *формувати* ціннісні орієнтації учнів.

Обладнання: ілюстрації учнів до твору; репродукція картини М. Вілана «Айзек Азімов» (1992).

Підготовка учнів до уроку: група «мистецтвознавців» готує мультимедійну презентацію «Майбутнє людства в мистецтві».

ХІД УРОКУ

Я можу творити й творитиму, хочете ви цього чи ні.

Айзек Азімов «Фах»

I. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок.

1. Представлення учнями ілюстрацій до твору. Переказ епізодів, зображених на них.

2. Перегляд мультимедійної презентації «Майбутнє людства в мистецтві», підготовленої групою «мистецтвознавців».

3. Інтерактивна вправа «Калейдоскоп думок».

4. Робота в групах.

Кожна група має заповнити отриману картку, а потім усно повідомити результат своєї роботи.

Картка № 1 (зразок)

Епізод	Основний зміст	Як себе показав герой? Які думки й почуття в нього виникли? Які риси характеру виявилися?
Розмова Джорджа з лікарем у День читання		

Аналогічні картки присвячені таким ключовим епізодам:

- Утеча Джорджа з інтернату до Сан-Франциско;
- Джордж на Олімпіаді;
- Розмова Джорджа з Інженеску;
- Розмова Джорджа з новіанином.

II. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

Проблемне завдання

– Айзек Азімов сформулював три закони робототехніки – три постулати побудови майбутньої цивілізації:

«1. Робот не може зашкодити людині або через свою бездіяльність допустити, щоб людині було завдано шкоди.

2. Робот мусить підкорятися наказам людини, коли ці накази не суперечать Першому закону.

3. Робот повинен дбати про свою безпеку доти, поки це не суперечить Першому й Другому законам».

– Чи правий Айзек Азімов? Чи стосуються ці закони лише робототехніки?

III. Оголошення теми, епіграфа уроку.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Аналітична бесіда.

– Яким постає світ майбутнього в повісті Айзека Азімова «Фах»?

– Яке місце призначалося людині в суспільстві майбутнього, що зображує митець?

– Які випробування пройшов Джордж Плейтен?

– Чи було це випробуванням лише його інтелектуальних здібностей?

– Які розумові здібності й моральні риси виявив Джордж Плейтен під час випробувань?

– Що допомогло хлопцеві подолати випробування?

2. Коментар учителя.

– Випробування людини – центральна ситуація повісті «Фах». Саме пройшовши випробування, Джордж Плейтен довів і собі, і всім, що він – творча, розумна особистість.

Рольова гра.

— Розкажіть про долю головного героя від його імені.

3. Коментоване читання.

— Виразно прочитайте портрет Джорджа Плейтена, поданий автором на початку твору.

Який «невгамовний вогонь» горів в очах хлопця? Як ви розумієте цю метафору?

— Чому герой нагадував зацькованого звіра?

— Чи змирився Джордж Плейтен із жорстокою необхідністю?

4. Читання в особах.

— Виразно прочитайте діалог Джорджа Плейтена й Тревеліяна після Олімпіади. Як розкривається характер кожного з них у цьому діалозі?

5. Порівняльна характеристика героїв.

— Використовуючи план, зіставте образи Джорджа Плейтена й Тревеліяна.

План

1. Походження героїв.

2. Мрії про професію.

3. Ставлення до батьків.

4. Долі героїв.

5. Ставлення до невдач.

6. Ставлення до самостійного здобуття знань.

6. Робота з таблицею.

— Дайте відповіді на запитання й на основі відповідей заповніть таблицю.

— Назвіть теми твору. Чи пов'язані вони лише з розвитком науки й техніки?

— Які проблеми порушує письменник? Визначте наукові, соціальні, моральні проблеми твору.

Повість «Фах»	
Теми	Проблеми
1. Вибір професії.	1. Внутрішня сутність людини.
2. Удосконалення системи освіти.	2. Основна мета освіти.
3. Розвиток науки й техніки.	3. Людина й наука, людина й техніка.
4. Державний устрій.	4. Місце людини в суспільстві.
5. Майбутнє людства.	5. Людина для цивілізації чи цивілізація для людини.

7. Вправа «Аргумент».

— Доведіть, що «Фах» А. Азімова — повість.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Інтерактивна вправа «Погляд у майбутнє»

— Як могли в подальшому скластися долі героїв?

— Дайте власний прогноз розвитку суспільства, змалюваного письменником у повісті «Фах».

• Візуалізація образу.

— Уважно розгляньте репродукцію картини М. Вілана «Айзек Азімов». Прокоментуйте творчий задум автора.

Творче завдання

— Уважно прочитайте епіграф уроку. Пригадайте зміст повісті. Складіть узагальнюючий дидактичний сенкан.

Сенкан (синкан, синкант) — це вірш, що складається з п'яти рядків, кожен з яких має певну кількість складів.

Дидактичний сенкан укладається не за певною кількістю складів, а згідно зі змістовими й синтаксичними вимогами до кожного рядка. Такий твір — це п'ятирядковий неримований вірш, що складається за заданим алгоритмом з одинадцяти слів:

1. Іменник (*тема*).
2. Два прикметники (*яке воно?*)
3. Три дієслова (*що воно робить?*)
4. Фраза — висновок з чотирьох слів.
5. Іменник — синонім до теми або ж слово-асоціація до теми.

Людина

Розумна, енергійна.

Мислить, бореться, перемагає.

Виявляє стійкість у життєвих випробуваннях.

Творець.

VI. Домашнє завдання.

• Написати твір-роздум на одну з тем: «Яким я уявляю майбутнє людства», «Що потрібно для того, щоб майбутнє було в усіх», «Людина — творець майбутнього».

УРОКИ № 58–59

Тема. Урок-вистава за твором Д. В. Джонс «Мандрівний Замок Хаула» (*Поєднання елементів казки та детективу у творі. Образ Софі, світ її мрій, бажань, жахів. Значення художнього прийому чаклунства у творі*)

Мета. *Створити* на уроці атмосферу театру; *залучити* дітей до емоційного перегляду вистави; *розвивати* в учнях співчуття, уміння сприймати та розуміти ситуації й переживання героя; *учити* в процесі перегляду визначати ідею твору, висловлювати власне враження та ставлення до зображених подій; *виховувати* потребу до самостійного читання, емоційного сприйняття й активного осмислення; *виховувати* милосердя, співчуття до людей, повагу до життєвої стійкості й моральної сили літературних героїв.

Обладнання до уроку: декорації до вистави (двері, різнокольорова дерев'яна клямка, капелюшки, дзеркало з портретом старенької, малюнки-портрети дійових осіб, малюнок комина).

ХІД УРОКУ

Коли вирушаєш на пошуки щастя, то радше перестаєш зважати на дрібниці.

Софі

Сцена оформлена як кімната з великою кількістю дверей. Над дверима — квадратна клямка, на кожній із чотирьох сторін якої — позначка червоною, зеленою, синьою та чорною фарбами. Щоразу перед тим, як відчиняться двері, змінюється колір на клямці.

Дія I

«Попелюшка» навпаки

К а з к а р к а. Наша історія трапилася в країні Інгарії, де такі речі, як семимильні чоботи та шапки-невидимки, існують насправді. У родині Хаттерів, володарів капелюшною крамнички, було три доньки: Софі, Летті і Марта. Рідна мати Софі й Летті померла, але нова дружина батька не стала дівчатам лихою мачухою. Фанні ставилася до всіх трьох дівчаток однаково ніжно та ніколи жодним чином не виділяла Марту.

(Відкриває кімнату, з якої виходять Софі, Летті й Марта).

Л е т т і. Це нечесно! Чому це Марті має дістатися все найкраще тільки тому, що вона наймолодша? Я вийду заміж за принца, ось побачите!

М а р т а. Виходь на здоров'я. Хто-хто, а от я зумію стати казково багатого навіть і не виходячи ні за кого.

Л е т т і. А я вийду за принца!

М а р т а. На здоров'я!

Л е т т і. Вийду, вийду, вийду!

(Починається бійка).

Софі. Летті, Марто, припиніть негайно. Подивіться краще, які нові сукні я вам пошила до Травневого свята.

(Розглядають обнови).

Будете сваритися, накликаєте Відьму Пустирищ. Кажуть, що нібито Відьма погрожувала вбити дочку короля й нібито король наказав своєму лейб-магу, чарівникові Саліману, вирушити на Пустирища, аби впоратися з Відьмою. І скидається на те, що чарівник Саліман не тільки не впорався з Відьмою, а й сам був нею вбитий.

Марта. Це, мабуть, тому й з'явився високий чорнезний замок з високими шпилястими вежами. Я не бачила, але розповідають, що замок не стоїть на місці! Іноді він дає про себе знати довгою смугою чорного диму понад заростями вересу на північному заході, іноді височіє над скелями на сході, а іноді спускається з пагорбів і зупиняється серед вересу просто за останньою фермою з північного боку. Часом навіть можна побачити, як він рухається, випускаючи з веж брудно-чорні клуби диму. Я впевнена, що замок ось-ось таки спуститься в долину.

Марта. Мер правильно говорить, що треба послати до короля за підмогою.

Софі. Ні, дівчата, замок належить ніякій не Відьмі Пустирищ, а чарівникові Хаулу. Це страшний і підступний чарівник: він викрадає молодих дівчат і висмоктує з них душі. А дехто каже, ніби він пожирає їхні серця. Він украй бездушний і безсердечний чарівник, і та дівчина, яка дозволила б йому захопити себе зненацька, опинилася б у страшній небезпеці.

(Дівчата виходять, поставивши на клямці чорний колір).

Дія II

Софі розмовляє з капелюшками

Казка. Незабаром на Софі, Летті та Марту звалився зовсім інший клопіт: містер Хаттер несподівано помер, Фанні змушена була розлучити сестер, улаштувавши Летті ученицею в кондитерську, а Марту — до знайомої відьми. Софі залишилася працювати в крамниці.

(Відчиняє кімнату в крамничку, виходить Софі з капелюшками).

Софі *(до капелюшків)*. У вас такий загадковий вигляд під цією вуаллю й у сяйві блискіток! А ви, дорогий мій рожевий, з такими трояндами й широкими крисами обов'язково вийдете заміж за справжнього багатія! Ви, зелена красуню, виглядаєте юною, немов весняний листочок. А в тебе, чепчику, золоте серце, й одного разу хтось високопоставлений це помітить — і закохається в тебе!

(До крамниці заходить дама і юнак).

Дама. Панна Хаттер?

Софі. Так.

Дама. Я чула, ви продаєте просто божественні капелюшки. Покажіть.

(Дама починає приміряти капелюшки).

Дама *(фиркає)*. Просто чарівно! Травнева троянда! Загадковий вигляд. Як банально. А що ви ще можете запропонувати? Такий убір не личитиме геть нікому. Ви даремно забираєте в мене час, панно Хаттер.

Софі. Я роблю це тільки тому, що ви прийшли до мене в крамницю й попросили показати капелюшки. Бачите, пані, це маленька крамниця в маленькому містечку. Навіщо вам було взагалі... завдавати собі клопоту та заходити сюди?

Дама. Я завжди завдаю собі клопоту, щоби покарати тих, хто непоштиво поводить з Відьмою Пустирець. Мені чимало доводилося чути про вас, панно Хаттер, і мені не до вподоби ні конкуренція, ні ваші настрої. Я прийшла, щоби зупинити вас. Ось вам! — і вона простягнула руку та махнула нею перед лицем Софі.

Софі. Ви хочете сказати, що ви і є Відьма Пустирець?

Дама. Так. І нехай це навчить вас не лізти в мої справи.

Софі. А хіба я в них лізла? Це якась помилка!

Дама. Ніяка це не помилка, панно Хаттер. Ходімо, Гастон! До речі, ви не зможете нікому розповісти про те, що вас зачарували.

(Софі дивиться на руки, торкається обличчя, кидається до дверей, виносить дзеркало, на якому зображена старенька).

Софі. *(Стоїть спиною до глядачів, тримаючи дзеркало перед собою)*. Не переживай, бабцю, на вигляд ти цілком здорова. Крім того, тепер ти значно більше схожа на себе справжню. Проте залишатися мені тут не можна. Фанні мій вигляд би приголомшив.

Дія III

На пошуки щастя

Казка. Стояв теплий весняний день. Софі виявила, що навіть перетворення на стару бабу не позбавило її здатності насолоджуватися краєвидом і травневими пахощами. І раптом... Через Пустирець зі скреготом і гуркотом на неї сунув Мандрівний Замок чарівника Хаула. З-за його чорних зубчастих мурів у небо били хмари чорного диму. Софі навіть не дуже злякалася, їй було радше цікаво, як він пересувається.

Софі. Навряд чи чарівникові Хаулу для його колекції аж настільки потрібна моя душа. Він же викрадає тільки молоденьких

дівчат! *(Смикає за ручку, стукає)*. Відчинись! Ну гаразд... Я знайду, де в тебе чорний хід. *(Підходить до інших дверей, протискується в щілину. Виходить хлопчик)*.

Софі. Скажи чарівникові Хаулу, що цьому Мандрівному Замку подорожувати, на мою думку, просто небезпечно — він же на ходу може розвалитися!

Майкл. Замок зачарований, він не розвалиться. А крім того, вибачте, Хаула зараз немає вдома.

Софі. А коли він повернеться?

Майкл. Тепер уже не раніше, ніж завтра вранці. А що вам треба? Може, я зможу вам допомогти? Я підмайстер Хаула, мене звали Майкл.

Софі. Боюся, що допомогти мені зможе тільки сам чарівник Хаул. Я почекаю, якщо ти не проти. *(Сідає в крісло)*. Передай йому, що мене звали Софі. (...)

Софі. *(Шепоче собі під ніс)*. А що, як я не піду, поки не повернеться Хаул? Гадаю, чарівники вміють знімати закляття. Оті багрянні вогники внизу — зовсім як рот. Ну й страшнучі в тебе зуби, мій друже. А замість брів у тебе два зелені пучки полум'я. З іншого боку, щойно закляття буде знято, не встигну я й оком моргнути, як він з'їсть моє серце.

Кальцифер. А ти не хочеш, щоби твоє серце з'їли?

Софі. Звичайно ж, не хочу. А хто ти?

Кальцифер. Вогненний демон. Я прив'язаний до цього вогнища за умовами угоди. Я не можу звідси нікуди зрушити! Ну, а як щодо тебе? Я бачу, що на тебе накладено закляття.

Софі. То значить, ти це бачиш! А зняти закляття ти можеш?

Кальцифер. Мені треба було б дослідити твоє закляття.

Софі. А скільки часу це займе?

Кальцифер. Та, мабуть, трохи займе. Або трохи більше, ніж трохи. А чи не уклала би ти зі мною угоду? Я зніму з тебе закляття, якщо ти погодишся розірвати угоду, яка мене зв'язує.

Софі. А ти це чесно? Зовсім чесно?

Кальцифер. Ну, не зовсім. Але хіба тобі хочеться залишатися в такому вигляді до самої смерті? Я думаю, що це закляття скоротило тобі життя років десь так на шістдесят. Я прикутий до цього вогнища й не можу відсунутися далі, ніж на фут. Я змушений виконувати більшу частину тутешньої магії. Я повинен утримувати Мандрівний Замок, переміщати його та влаштовувати різні спецефекти, щоб відлякувати людей, а також робити все інше — усе, що тільки забажає Хаул. А Хаул, щоби ти знала, зовсім безсердечний.

Софі. Добре. Які умови угоди?

Дія IV

Мешканці Замку

К а з к а р к а. А зараз ми познайомимося з мешканцями Замку Хаула.

Хаул	Кальцифер	Майкл
Чарівник, володар замка	Вогняний демон	Підмайстер Хаула
«Високий зеленоокий юнак у напрочуд розкішному блакитному зі срібним шиттям костюмі».	«Вузьке блакитне лице, дуже довге й вузьке, з тонким блакитним носом. Оті кучеряві зелені язички зверху — достоту волосся».	«Це був високий темноволосий хлопчина з приємним, відкритим обличчям, ще й одягнений вельми пристойно».
Хаул надзвичайно обдарований чарівник і добра людина. Він сам поширює чутки про свою кровожерливість, аби уникнути зайвої уваги.	За традицією чарівного світу вогненні демони володіють і охороняють серця чарівників. Кальцифер і Хаул — це єдине серце.	Симпатичний серйозний хлопчина, якого чекала кар'єра чарівника.
Софі		
Справжня Попелюшка: працьовита, щира, віддана, мужня; уміє, як сказав Кальцифер, «вселяти життя словами» (<i>її полюбili всі мешканці й речі Замку</i>).		

(Софі, Майкл, Кальцифер вечеряють, заходить Хаул).

Х а у л. Який чудесний торт! Мій улюблений.

М а й к л. Щось сталося?

Х а у л. Сталося. Мені треба знайти когось, хто очорнив би моє ім'я в очах короля. Тепер король намагається приперти мене до стінки й змусити зробити ще дещо. Кальцифере, якщо ми не будемо вкрай обережними, він призначить мене придворним магом! (*Кричить*). Кальцифере!

К а л ь ц и ф е р. Відчепись. Я стомлений.

Х а у л. Що це з ним? Я його ніколи раніше таким не бачив!

С о ф і. Думаю, це через Опудало.

Х а у л. А що ви тепер накоїли? Опудало? Кальцифер погодився розігнати замок через Опудало?! Шановна Софі, чи не були б ви такі люб'язні розповісти мені, як вам удалося залякати вогненного демона, що він настільки вам підкоряється? Мені б надзвичайно хотілося про це дізнатися!

С о ф і. Я його не залякувала. Я розхвилювалася через Опудало, а Кальцифер мене пошкодував.

Х а у л. Вона розхвилювалася через Опудало, а Кальцифер її пошкодував! Дорога моя Софі, Кальцифер ніколи нікого не шкодує.

Так чи інакше, сподіваюся, що сира цибуля й холодний пиріг на вечерю вам сподобаються, тому що Кальцифера ви мало не загасили.

М а й к л. У нас ще є торт. А для чого вас викликає король?

Х а у л. Наразі нічого конкретного. Зате він випитував мене про свого брата, причому досить зловісно. Судячи з усього, король хотів, щоб я добровільно подався на пошуки його брата.

С о ф і. А чому ви хочете ухилитися від пошуків принца Джастіна? Хіба ви не могли би його знайти?

Х а у л. А ви вмієте не тільки залякувати, а й грубіянити, чи не так? Якщо хочете знати, я не бажаю в це вплутуватися саме тому, що впевнений: якраз я би його знайшов. Джастін і Саліман були нерозлийвода, а сварка вийшла, бо Джастін сказав королю, що збирається йти шукати Салімана. Навіть ви маєте знати, що на Пустирищах мешкає одна пані, від якої самі лише неприємності. Торік вона пообіцяла засмажити мене живцем, а ще наслала на мене пристрій, якого мені досі вдавалося уникати тільки тому, що я додумався назватися іншим іменем.

С о ф і. Ви хочете сказати, що спокусили й кинули Відьму Пустирищ?!

Х а у л. Не треба так про це говорити. Визнаю, якийсь час я думав, що захоплений нею. У певному сенсі вона дуже нещаслива жінка, їй дуже бракує любові, адже її до смерті боїться кожен чоловік в Ингарії. Мабуть, вам, люба Софі, це відчуття добре знайоме.

М а й к л. Ви думаєте, нам краще перемістити Мандрівний Замок? Адже для цього він і був придуманий...

Х а у л. Це залежить від Кальцифера. Однак мушу сказати, коли я думаю про те, що за мною стануть полювати і король, і Відьма, мене охоплює непереборне бажання розмістити Мандрівний Замок на якій-небудь гарненькій похмурій скелі миль за тисячу звідси. Якби я тільки міг придумати, як мені спекатися короля... Знаю! (*До Софі*). Ви можете очорнити моє ім'я в очах короля. Прикиньтесь моєю старенькою матінкою. Адже ви можете попросити короля за свого синьоокого синочка! Якщо вам вдалося дошкулити Кальциферу, значить, і з королем ви легко дасте собі раду.

Дія V

Таємниця чарівника Хаула

К а з к а р к а. Софі довелося прожити в Замку досить тривалий час. Вона наводила лад у брудних кімнатах і заплутаних справах господаря, намагаючись зрозуміти логіку його зв'язків із чаклунами, королями, демонами та красивими дівчатами. А розгадка всіх таємниць, як і в усіх людей, знаходилася в серці. Чарівники ховали своє серце у вогняних демонах. Кальцифер мав вигляд звичайного

вогню, а Відьма Пустириц була більш вигадлива. Її серце охороняла...Зараз ви самі про все дізнаєтеся.

(Сестри заходять у кімнату).

Л е т т і. Люба Софі, чому ти пішла від нас?

М а р т а. Що з тобою сталося?

С о ф і. Це довга історія. Коли я глянула в дзеркало й побачила себе такою, це настільки мене приголомшило, що я просто пішла... Не треба за мене турбуватися, бо мене взяв до себе чарівник Хаул...

Л е т т і. Чарівник Хаул?!

М а р т а. Цей лиходій, цей мерзотник?! Це він зробив тебе такою? Де він? Пусти мене до нього!

С о ф і. Ні-ні! Хаул був дуже добрий до мене!

Л е т т і. Але ж говорять, що він поїдає жінок живцем!

С о ф і. Нічого подібного. Він зовсім не злий! За весь час, поки я тут, я ні разу не бачила, щоб він виконав хоча б одне зле закляття!

Л е т т і. Ти маєш підхід до людей, Софі. Тобі завжди вдавалося зупиняти наші сварки.

А н г о р і а н. Ой, вибачте, будь ласка. Я невчасно, так? Я просто хотіла поговорити з Хаулом.

М а й к л. Заходьте, почекаєте.

А н г о р і а н. Як це люб'язно.

К а з к а р к а. Ніхто не здогадувався, що ця мила міс була вогняним демоном Відьми Пустириц. У той час, коли Хаул і Софі боролися зі злою чаклункою, а гості спокійно оглядали мандрівний замок, міс Ангоріан заволоділа серцем чарівника.

(Лунає швидка музика, Ангоріан танцює й наприкінці танцю підхоплює Кальцифера).

Х а у л. Твоя Відьма загинула!

А н г о р і а н. Ах, яке горе! Тепер я зможу зробити собі іншу людину, кращу. Прокляття збулося. Тепер я можу прибрати до рук твоє серце.

К а л ь ц и ф е р. Допоможіть!

А н г о р і а н. Тобі ніхто не допоможе. А от ти допоможеш мені заволодіти моєю новою людиною. Дивися-но. Мені досить лише трішки міцніше натиснути...

(Хаул і Кальцифер разом скрикнули. Хаул упав).

С о ф і. Ціпок. Бий міс Ангоріан, але більше нікого не зачепи.

(Ціпок стукнув по руці Ангоріан, Софі підхопила серце Хаула).

С о ф і. Кальцифере, мені доведеться розірвати твою угоду. Ти від цього помреш, так?

К а л ь ц и ф е р. Якби його розірвав хтось інший, то я помер би. Ось чому я попросив про цю послугу саме тебе. Ти вмієш вселяти життя словами.

С о ф і. Тоді живи ще тисячу років! (...)

С о ф і. Ну добре, почали!

(Стає на коліна біля Хаула, кладе чорну грудку йому на груди).

С о ф і. Лізь усередину, лізь усередину та працюй!

(Хаул відкриває очі, повільно встає).

Х а у л. О небо! Мушу бігти. Треба рятувати цю дурепу Софі.

С о ф і. Я тут!

Х а у л. Сірий колір тобі не личить. Я це відразу подумав, ще коли побачив тебе вперше. Думаю, тепер ми всі повинні жити довго та щасливо.

М а р т а. Софі, з тебе знялося закляття! Софі, ти чуєш?

М а й к л. Агов! Я ж до вас звертаюся! Кальцифер повернувся!

Х а у л. Ти не мусив цього робити.

К а л ь ц и ф е р. А чому б і ні, я коли завгодно можу взяти й піти. До того ж у Маркет-Чіппінгу дощ.

(Артисти співають пісню Н. Май «Дощик»).

(Переклад Андрія Поритка)

УРОКИ № 60–61

Тема. Урок-дослідження «Коли оживають книжки» (*Тема «оживлення» книжки у творі Корнелії Функе «Чорнильне серце».* Образ Меггі — дівчинки, котра любить читати. Її пригоди й духовне випробування)

Мета. *Ознайомити* учнів з основними фактами життя та творчості К. Функе; *поглибити* знання учнів про фантастику, жанр фентезі; *поглибити* уявлення про категорію «художність» в оцінці творів масового мистецтва; *учити* вдумливо читати художній твір, оцінювати прочитане; *удосконалювати* вміння та навички аналізу реального й фантастичного світів у творі; *виховувати* самостійність мислення, інтерес до читання.

Обладнання: сайт Корнелії Функе; фрагменти кінофільму «Чорнильне серце» (*режисер І. Софтлі, США, 2008*).

ХІД УРОКУ

Хіба є на світі щось прекрасніше за букви?
Чарівні знаки, голоси померлих,
будівельні камені чудових світів...

К. Функе

I. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок.

- Чи хотіли б ви опинитися у світі улюбленої книжки?
- Якої саме?

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

- Перегляд і обговорення обкладинки веб-сайту К. Функе.
- Назвіть реальні та фантастичні речі в кабінеті письменниці.
- Охарактеризуйте володарку кабінету.
- Які речі здалися вам казковими?

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Розповідь учителя про життя та творчість К. Функе.

2. Виразне читання статті підручника (с. 262–264).

3. Бесіда за прочитаним.

- Які книжки були улюбленими для письменниці в дитинстві?
 - Де працювала К. Функе? Як це вплинуло на творчі задуми молодой авторки?
 - Чому К. Функе називали «німецькою Джоан Роулінг»? Як ви думаєте, це подобалося письменниці?
 - Які твори написала К. Функе?
 - Що ви знаєте про К. Функе-ілюстратора?
 - Які літературні нагороди має німецька письменниця?
 - Хто перекладав роман «Чорнильне серце» українською?
4. Дослідження роману (групова робота).

1 група «Чорнильні перли»

- Прокоментуйте слова персонажів роману, поясніть підтекст.
«Слова володіють магічною силою» (*Мортимер Чарівний Язик*).
«Книжки і є пригодами» (*Елінора*).
«Там, де сплячуть книжки, незабаром будуть горіти люди» (*Меггі*).
- «Найкраще в книжках — це те, що їх можна захоплювати, коли хочеш» (*Меггі*).
- «Літери можуть принести і добра, і зла більше за все інше» (*Феноліо*).
- Створіть збірку «Чорнильні перли» з коментарями.

Хто автор слів	Коли прозвучали	Значення в сюжеті	Зміст висловлювання
----------------	-----------------	-------------------	---------------------

2 група «Чорнильні детективи»

— Дослідіть факти й установіть логічний зв'язок між ними.

Персонажі	Факти	Висновки
Мортимер (<i>політурник</i>)		
Володіє даром оживлення книжок.	Оживлює книжки за допомогою особливого виразного читання. «Мій голос витягує їх із книжки». «Слова оживають лише тоді, коли ти язиком відчуєш їхній смак».	
	Оживлює лише літературні, а не усні історії. «Потрібна друкарська фарба й чужа голова».	
	Книжка повинна подобатися. «Так відбувалося лише з історіями, які мені подобалися».	
Меггі — його донька. Успадкувала від батька дар оживлення книжок.	Дівчина безмежно любить і знає літературу, мріє оживити книжки. «Хочу, щоб усі герої зійшли зі сторінок і сиділи поруч, хочу, щоб вони до мене посміхалися...»	
	Книжки оживають у момент, коли від дівчини залежить доля близьких людей. «Тільки книжки можуть врятувати, тільки в них можна знайти співчуття, і розраду, і любов».	

— Установіть, яким чином у творі зникають і з'являються персонажі.

— Напишіть звіт про результати розслідування.

3 група «Чорнильні прибульці»

— Визначте, з яких творів ці герої, назвіть авторів. Поміркуйте, чому Меггі, Мо, Елінор згадують літературних персонажів.

Персонаж	Автор, твір
Том Соєр	
Джон Сільвер	
Доктор Дуліттл	
Аладдін	
Пітер Пен	

Персонаж	Автор, твір
Гек Фінн	
Вінні-Пух	
Олов'яний солдатик	
Соловей	
Фея Дін-Дін	
Слоненя Бабар	
Алі-Баба	
Чеширський кіт	
Капітан Крюк	
Джим Гудзик	

— Напишіть твір «Меггі — суперчитач», у якому оцініть власний рівень начитаності.

4 група «Чорнильна гра»

- Пригадайте, яку гру любила Меггі.
- Запропонуйте власні умови гри «Яку книжку я пригадав?».
- Запишіть правила гри та запропонуйте її іншим групам.

5 група «Чорнильні кіномани»

— Запропонуйте фрагменти для перегляду на уроці кінофільму «Чорнильне серце» (режисер І. Софтлі, США, 2008).

— Порівняйте кіноверсію з книжкою (*сюжетні лінії, характери головних героїв*).

- Напишіть відгук про фільм.

5. Обговорення результатів дослідження.

6. Узагальнення вчителя.

— Провідною темою роману «Чорнильне серце», що увійшов до циклу творів разом із романами «Чорнильна кров» і «Чорнильна смерть», за словами авторки, є жага до читання. Загалом «чорнильна трилогія» написана на пошану книжкам і літературі. У циклі утверджується магія слова й привабливість читання. Уже в першому романі йдеться про чарівність мистецтва слова, майстерність написання книжки й про те, який вплив мають книжки на тих, хто їх читає. Книжковий світ, до якого вводить нас К. Функе, широкий і розмаїтий. У ньому триває двобій добра і зла, світла і темряви, тут діють як позитивні, так і негативні герої, що вступають у боротьбу за душу кожного читача.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Компетентнісний тренінг

Завдання № 1. Виберіть правильну відповідь і обведіть кружечком букву, яка їй відповідає.

Меггі називала майстерню батька

- А** діамантовою кімнатою
- Б** срібною кімнатою
- В** коштовною кімнатою
- Г** золотою кімнатою

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

Завдання № 2. Виберіть правильну відповідь і обведіть кружечком букву, яка їй відповідає.

Баста зі своїми товаришами знищували всі примірники «Чорнильного серця», тому що

- А** не хотіли повертатися до книжкового світу
- Б** ненавиділи будь-які книжки
- В** хотіли потішити Капрікорна
- Г** прагнули помститися Мортимерові

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

Завдання № 3. Установіть відповідність між персонажами роману «Чорнильне серце» та їх характеристикою.

Персонаж

Характеристика

1 Феноліо	А <i>Світ — це сцена, де кожен має роль, моя — сумна.</i>
2 Меггі	Б <i>...очевидно, що ви народилися не в своїй історії.</i>
3 Вогнерукий	В <i>Я хочу сказати, що маю нюх на цікаві історії, я відчуваю їх за кілометр, тому не намагайтеся щось приховати від мене.</i>
4 Елінор	Г <i>Твоя наївність не раз мене захоплювала, бо коли тобі треба, ти брешеш натхненно й талановито.</i>
	Д <i>...я думаю, наступну історію я напишу про тебе, про те, як ти всіх нас рятуюєш своїм голосом.</i>

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

VI. Домашнє завдання.

• Підготуватися до контрольної роботи за розділом «Сучасна література».

УРОК № 62

Тема. Контрольна робота. Різномірні тести (*теми «Світова новела», «Сучасна література»*)

Мета. *Перевірити* знання учнів з тем «Світова новела», «Сучасна література»; *навчити* виконувати тестові завдання різних типів (*відкриті й закриті*), установлювати смислові відповідності, використовувати набуті знання на практиці; *розвивати* вміння та навички письмового зв'язного мовлення; *виховувати* любов до читання художньої літератури, уміння протистояти життєвим випробуванням, віру в силу дружби та кохання.

Обладнання: зошит для контрольних робіт (*автор О. М. Ніколенко*).

Підготовка учнів до уроку: повторити за підручником матеріал тем «Світова новела», «Сучасна література».

ХІД УРОКУ

I. Підготовка до виконання контрольної роботи.

- Вступне слово вчителя про правила виконання тестових завдань.

II. Виконання контрольної роботи учнями.

I варіант

Завдання 1–6 мають по чотири варіанти відповідей, серед яких лише **ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ**. Виберіть правильну відповідь і обведіть кружечком букву, яка їй відповідає.

1. Новела є різновидом
А роману
Б повісті
В оповідання
Г балади

(0, 5 бала)

2. Визначте, яка з наведених ознак **НЕ** є характерною для жанру новели

- А великий обсяг
- Б нерозгалужений сюжет
- В несподівана розв'язка
- Г напружена дія

(0, 5 бала)

3. Твір О. Генрі «Дари волхвів» належить до різновиду новели
- А психологічної
 - Б фантастичної
 - В філософської
 - Г сатиричної

(0, 5 бала)

4. Джип сприйняв відвідування крамниці у творі «Чарівна крамниця» Г. Уеллса як
- А покарання батька
 - Б здійснення своїх мрій
 - В прикрий випадок
 - Г звичайний епізод

(0, 5 бала)

5. Образ Будди у творі «Павутинка» Р. Акутагави уособлює
- А покірність
 - Б справедливість
 - В покарання
 - Г любов

(0, 5 бала)

6. У новелі О. Генрі «Останній листок» поняття «шедевр» використовується в переносному значенні як
- А класичний твір мистецтва
 - Б результат тривалої праці
 - В дебют художника
 - Г вищий прояв моральності

(0, 5 бала)

Завдання 7–9 передбачають установлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і зробіть позначки (×) у таблицях відповідей на перетині відповідних колонок і рядків.

7. Установіть відповідність між героями новел і їхніми бажаннями.

<i>Герой</i>	<i>Бажання героя</i>
1 Джип	А намалювати Неаполітанську затоку
2 Джонсі	Б створити картину-шедевр
3 Джим	В зробити різдвяний подарунок
4 Берман	Г мати чарівну іграшку
	Д подорожувати теплими країнами

(2 бали)

8. Установіть відповідність між символами та їхніми значеннями.

<i>Символ</i>	<i>Значення</i>
1 лотос	А утілення людського
2 листок плюща	покликання
3 павутинка	Б вияв християнської любові
4 різдвяний подарунок	В остання надія на життя
	Г перемога краси над брудом
	Д можливість духовного порятунку

(2 бали)

9. Установіть відповідність між характеристикою та героями творів.

<i>Характеристика</i>	<i>Герой твору</i>
1 Його не цікавила ціна подарунка для коханої людини, заради якої він готовий на все.	А Кандата
2 Він мудрий і справедливий, даючи людям шанси на спасіння.	Б батько
3 Він не вірить у диво, його більше цікавили реальні речі.	В Джим
4 Він готовий знищити інших заради власного порятунку.	Г Будда
	Д Берман

(2 бали)

Завдання 10 відкритої форми.

10. Напишіть твір-роздум на тему «Як зберегти в душі світло різдвяної зірки?» (за новелами О. Генрі «Дари волхвів» і «Останній листок»).

(3 бали)

II варіант

Завдання 1–6 мають по чотири варіанти відповідей, серед яких лише **ОДИН ПРАВИЛЬНИЙ**. Виберіть правильну відповідь і обведіть кружечком букву, яка їй відповідає.

1. У повісті «Фах» Айзек Азімов створив образ суспільства
- А кримінального
 - Б раціонального
 - В демократичного
 - Г відсталого

(0, 5 бала)

2. Мета соціальної системи в повісті «Фах» — забезпечити
- А науково-технічний прогрес
 - Б права й обов'язки мешканців
 - В рівний доступ до освіти
 - Г зростання матеріальних статків

(0, 5 бала)

3. Основна тема повісті «Фах» —
- А випробування новітніх приладів
 - Б створення сучасних роботів
 - В духовне випробування людини
 - Г підкорення космічного простору

(0, 5 бала)

4. Кульмінаційним моментом у розвитку сюжету повісті «Фах» є

- А розмова Джорджа Плейтена з новіанином
- Б День читання
- В перебування героя в «інтернаті для недоумків»
- Г розмова Джорджа Плейтена з Тревеліаном

(0, 5 бала)

5. Автор повісті «Фах» утверджує думку про те, що люди повинні

- А вільно мислити й приймати самостійні рішення
- Б чітко виконувати накази інших
- В перетворитися на досконалих роботів
- Г дбати про власні інтереси й потреби

(0, 5 бала)

6. «Невгамовний вогонь» в очах Джорджа Плейтена — це

- А жага збагачення
- Б воля до перемоги
- В жага знань
- Г спортивний інтерес

(0, 5 бала)

Завдання 7–9 передбачають установлення відповідності. До кожного рядка, позначеного ЦИФРОЮ, доберіть відповідник, позначений БУКВОЮ, і зробіть позначки (×) у таблицях відповідей на перетині відповідних колонок і рядків.

7. Установіть відповідність між характеристикою та персонажами повісті «Фах».

Характеристика

- 1 Він прагнув до вільного мислення та здобуття знань.
- 2 Він сприймав «інтернат для недоумків» як вимушену необхідність.
- 3 Він отримав знання за допомогою старого апарату й відстав він інших, бо не навчився діяти самостійно.
- 4 Він працював металургом на іншій планеті, маючи вищий соціальний статус.

Персонаж

- А Інженеску
- Б Тревеліян
- В Джордж Плейтен
- Г Омейні
- Д батько Тревеліяна

(2 бали)

8. Установіть відповідність між поняттями та їх символічним значенням у повісті «Фах».

Поняття

- 1 фах
- 2 Олімпіада
- 3 «недолік мозку»
- 4 «інтернат для недоумків»

Символічне значення

- А змагання на рівень освіти
- Б пошук талановитих людей
- В здатність до творчого мислення
- Г внутрішнє покликання людини
- Д прагнення посісти гідне місце в суспільстві

(2 бали)

9. Установіть відповідність між персонажами й уривками з повісті «Фах» Айзека Азімова.

Персонаж

- 1 Омейні
- 2 Джордж Плейтен
- 3 Тревеліян
- 4 новіанін

Уривок

- А *А де б він дістав стрічку з додатковою інформацією? Чи освіта тут, на Землі, перетворилася на приватне хатнє навчання?*
- Б *Щоб розібратися в цьому апараті, потрібно було засвоїти всього декілька фактів, ще трохи додаткових відомостей і, можливо, трохи практики. Якщо врахувати, що на терезах була мета всього життя, він міг би впоратися...*
- В *Ти весь час був під наглядом. Ми хотіли непомітно скерувати тебе до Антонеллі й дати тобі нагоду виговоритися... Емоції заважали твоєму розвитку.*
- Г *Якщо тільки один з мільйона стає програмістом, то чому ти такий певний, що він вийде з тебе?*
- Д *...мій досвід дозволяє з найнезначнішої зовнішньої реакції людини судити про її думки... Ви мали невідходящий вираз обличчя, не ті жести. Я подумав, що тут щось не те, що тут криється якась дивовижна загадка.*

(2 бали)

Завдання 10 відкритої форми.

10. Дайте відповідь на запитання «Яким постає світ майбутнього й людина майбутнього в повісті “Фах” Айзека Азімова?».

(3 бали)

УРОК № 63

Тема. Урок позакласного читання. «Скільки важить надія?» (Роман А. Гавальди «35 кіло надії»)

Мета. Залучити дітей до емоційного сприйняття твору сучасної французької письменниці; розвивати в учнів співчуття, уміння сприймати та розуміти ситуації й переживання героя; *учити* в процесі читання та перегляду кінофрагментів визначати ідею твору, висловлювати власне враження й ставлення до зображених подій; *виховувати* моральні й естетичні почуття через категорії та цінності твору; *виховувати* милосердя, співчуття до людей, повагу до сімейних цінностей.

Обладнання: презентація «Життя та творчість Анни Гавальди»; виставка видань книжок письменниці; фрагмент кінострічки «35 кіло надії» (Бельгія, Франція, режисер Олів'є Ланглуа, 2010); ілюстрації й скріншоти до твору.

Підготовка до уроку: колективний перегляд фільму «Хористи» (Франція, режисер К. Барратьє, 2004).

ХІД УРОКУ

Нещасним бути набагато легше,
ніж бути щасливим.

Слова дідуся Леона

I. Актуалізація опорних знань і вмінь.

Проблемна бесіда з учнями

— Герой твору Анни Гавальди «35 кіло надії» звертається із запитанням до кожного з вас:

«Якщо я запитаю вас: «Чи любите ви школу?» — що відповідатиме? Похитаєте головою: ні, зрозуміло. Можливо, підлабузники з підлабузників скажуть «так» або «ботаніки», яким справді подобається щодня перевіряти свої здібності. Проте я не про них... Хто все це любить по-справжньому? А ніхто. А хто це по-справжньому ненавидить? Таких теж небагато. Мало, але є. Як я».

— Ви згодні з Грегуаром — французьким хлопчиком, для якого навчання виявилось суцільною мукою?

- Чому хлопчик ненавидить навчання, школу, учителів?
- Причини негативного ставлення Грегуара до навчання є зовнішніми (пов'язаними зі школою, батьками, учителями) чи внутрішніми (здібності, почуття, ставлення хлопця)?
- Чи в змозі хлопчик реально оцінити свої здібності?
- Які засоби, на вашу думку, здатні допомогти в навчанні та спілкуванні дітям, які мають слабку пам'ять, розпорошену увагу?
- Який вихід із цієї складної ситуації пропонує письменниця А. Гавальда?

II. Оголошення теми, епіграфа уроку.

III. Підготовка до сприйняття навчальної теми.

1. Розповідь-презентація вчителя про письменницю.

— Анна Гавальда народилася 9 грудня 1970 р. в м. Булонь-Беланкур (*Франція*). Дівчина відчула весь тягар самостійного життя без рідних, коли навчалася в закритому пансіоні. Після закінчення школи Анна вступила до найкращого університету Франції — Сорбони, де вивчала сучасні мови та літературу. Вона поєднувала навчання з роботою, працювала касиркою, офіціанткою, спробувала себе в журналістиці. У 1992 р. А. Гавальда перемогла в національному конкурсі на кращий любовний лист. У 1998 р. завоювала премію «Кров у чорнильниці», назва якого якнайкраще розкриває творчу мету молодієї письменниці: власним серцем і душею писати про складні проблеми між людьми. У 1999 р. надрукувала свій перший збірник новел «Мені б хотілося, щоб мене хто-небудь де-небудь чекав». Збірка протягом наступних чотирьох років була перекладена майже 30 мовами світу й принесла авторці славу нової зірки французької літератури. У 2002 р. був надрукований перший роман А. Гавальди — «Я його любила». Справжній успіх чекав і наступний роман «Просто разом» (2004). Анна Гавальда працювала вчителькою французької в католицькому коледжі, і свою повість «35 кіло надії» (2002) присвятила тим учням, які абсолютно не могли вчитися, але при цьому були людяними й по-своєму талановитими. Велике серце та золоті руки головного героя повісті змогла розгледіти лише вчителька молодших класів, усі інші вчителі бачили перед собою лише нетямущого й незграбного учня.

IV. Формування нових знань і способів дії.

1. Виразне читання й аналіз епізодів твору Анни Гавальди в мікрогрупах за планом.

I група — «Грегуар у школі».

II група — «Хлопчик і батьки».

III група — «Грегуар і дідусь».

IV група — «Нова школа в житті Грегуара» .

План

1. Як почував себе хлопчик у таких умовах.
2. Як характеризував людей, що його оточують.
3. З ким він порівнює себе й своє оточення.
4. Що йому подобається, а що — ні.
5. Що хоче змінити.
6. Про що мріє.

2. Обговорення результатів роботи учнів у групах. Створення загальної опорної схеми з використанням малюнків Анни Сучкової до твору, розташованих за принципом зростання надії Грегуара на успіх. Кожна з груп визначає активність самого Грегуара, його власні бажання та зусилля змінити своє життя, а також стимули до таких змін (*любов до дідуся, надія на його одужання, віра у власну перемогу*). Учні мають самостійно визначити умовну вагу надії Грегуара, яку він отримує від школи, батьків, дідуся Леона, нової школи — технічного ліцею.

Опорна схема «Вага надії»

Школа	Батьки	Дідусь	Нова школа
Взаємне незрозуміння вчителів і учнів; неприхована байдужість, зневага, ворожість	Непорозуміння; байдужість до переживань сина; намагання зробити його таким, як усі	Повне взаєморозуміння та любов; спільна праця, увага до почуттів і вподобань онука	Надія на співпрацю та взаєморозуміння
Утрата віри вчителів в учня; зневіра учня, розчарування в навчанні	Намагання змінити ситуацію з навчанням загальноприйнятими методами (лікарі, психологи)	Моральна та практична підтримка; виховання віри у власні сили й здібності	Шанс на навчання, яке не принижує, а навпаки, приносить задоволення
Утрата віри в успіх	Утрата віри в успіх	Віра в успіх	Надія на успіх
<i>Вага надії —</i>	<i>Вага надії —</i>	<i>Вага надії —</i>	<i>Вага надії —</i>

Рольова гра «Діалоги Грегуара»

— У творі Анни Гавальди розповідь ведеться від імені головного героя, який емоційно й відверто ознайомлює читача зі своїм життям і проблемами. Письменниця знайшла потрібні інтонації, слова, ситуації, щоб читачі уявили Грегуара, відчували глибину його переживань, прийняли їх до себе в серце.

— Пошук у тексті прикладів:
відвертості хлопчика: ...

почуття гумору: ...

суворой самооцінки: ...

образності мови (порівняння, метафори): ...

— Створення діалогічної ситуації: розподіл ролей (Грегуар, Марі, мати й батько, дідусь Леон, Бенджамен, мадам Даре, мадам Верну); моделювання часу та простору (урок у старій школі, удома за уроками, у дідуся й бабусі після школи, на екзамені в школі Граншан, після уроку фізкультури в новій школі); створення та обговорення запитань до Грегуара від імені персонажів твору. Наприклад:

— Грегуаре, чи намагався ти дружити зі своїми однокласниками?

— Як працює твій прилад для чищення бананів?

— До кого ти звертався, коли написав на верстаті: «Допоможи мені!»?

— Хто з учителів школи Граншан тобі подобається? Чому?

Творче завдання

— Оберіть і прокоментуйте один з варіантів, у якому найповніше, на ваш погляд, розкрито основну думку твору.

А Варто цінувати й любити рідних людей, не відкладаючи прояви своєї прихильності на майбутнє

Б Завжди потрібно прагнути до змін на краще, незважаючи на складні та ворожі обставини

В Необхідно мати мету й ціною великих зусиль наблизитися до неї

Г Людині потрібна любов, дієва допомога та віра у свої сили

4. Перегляд і обговорення фрагментів з фільму «Хористи» (Франція, режисер К. Барратьє, 2004).

— Які проблеми об'єднують твір А. Гавальди та фільм режисера К. Барратьє?

— Чи допомагає зіставлення книжки та фільму краще зрозуміти життя героя повісті?

— Чим відрізняється життя Грегуара й хлопчиків з інтернату?

— Хто з героїв фільму нагадує вам Грегуара? Чому?

— Якими, на ваш погляд, повинні бути дорослі люди, які знаходяться поруч з підлітками?

— А якими повинні бути ваші однокласники?

— Чи завжди ми з розумінням і добротою ставимося один до одного?

5. Узагальнення вчителя.

— Грегуара, як і героїв кінострічки, рятує любов. Сподіваючись виправдати надії діда, хлопець сповнився рішучості й перевершив самого себе. У кінці повісті стає зрозуміло, що Грегуар не тільки отримає атестат зрілості, але й розвине свій талант до майстрування, налагодить власне життя. Учитель музики Клемент Мат'є

врятував цілий клас, коли зробив із жорстоких бешкетників чудовий хор. За допомогою мистецтва він уселив надію в дитячі серця, змусив їх повірити у свою унікальність і силу спільної творчої праці. «35 кіло надії» і «Хористи» — це повчальні історії про формування характеру, зусилля над собою заради того, кого любиш, про підтримку рідних і повагу до людини — бодай найпроблемнішої.

V. Застосування знань, умінь, навичок.

Психологічна гра «Компліменти»

Учні стають колом, беруть один одного за руки й по черзі звертаються до сусіда з компліментом (висловлюють теплі почуття, говорять приємні слова прийняття, уваги, схвалення).

Таблиця для вчителя

	Що говорить учень	Що чує учень
прийняття	Ти добрий (<i>гарний, красивий, розумний</i>)	Я добрий (<i>гарний, красивий, розумний</i>)
увага	У тебе приємна усмішка (<i>голос, очі</i>)	Я чогось вартий
повага	Спасибі тобі за ...	Мої зусилля помічають
схвалення	Мені подобаються твої слова, дії	Мене оцінили
теплі почуття	Ти мені подобаєшся	Про мене піклуються

Творче завдання

— Напишіть міні-твір на тему «Мої слова підтримки Грегуару».

VI. Домашнє завдання.

- Дописати до опорної схеми «Вага надії» власну самооцінку.

ПІДСУМКИ

УРОКИ № 64–65

Тема. Узагальнення та систематизація навчального матеріалу

Мета. *Перевірити, узагальнити й систематизувати* знання учнів, набуті протягом навчального року; *розвивати* вміння й навички аналізувати художній текст, розкривати ідейно-художній зміст творів, їх сюжетно-композиційні особливості, своєрідність окремих жанрів, характеризувати образи персонажів, виявляти засоби художньої виразності, зіставляти оригінали й переклади (*на окремих рівнях — тематики,*

проблематики, образної системи, сюжетів тощо); виховувати любов до книжки, моральні якості учнів.

Обладнання: «Лицарська троянда. Збірник завдань для оцінювання навчальних досягнень учнів для 7 класу» (Серія «Перевірка предметних компетентностей») (автор О. М. Ніколенко).

Крім традиційних засобів перевірки знань (*бесіда, тестування, контрольний твір та ін.*), учитель може використати різноманітні завдання для формування літературної компетентності, які пропонуються далі. Після виконання кожного завдання учні самостійно оцінюють свою успішність.

1. Прочитання та засвоєння змісту літературних творів у контексті доби й актуальних питань сучасності.

Завдання № 1. Установіть відповідність між жанром і уривком із тексту. Заповніть таблицю.

Уривок	Жанр	Автор, назва твору
«З тими словами, ні на мить не загаявшись, щоб придивитися до мішені, Локслі ступив на визначене місце й пустив свою стрілу на вигляд так небало, наче й не глянув на ціль...»		
«Іван трохи розігнувся й у цю коротеньку мить перепочинку вперше зиркнув повз чобіт туди, де стояли, спостерігаючи їх, кілька жінок гефтлінгів...»		
«— Я охоче стану вам у пригоді, — відповів я. — Тільки скажіть, на ласку Божу: цей чортів жук якось причетний до експедиції? — Так...»		
«Будьмо скромні — відвернімося на якихось десять секунд і займімося чимось іншим. Подумаймо, наприклад, яка різниця між вісьмома доларами на тиждень і мільйоном на рік?!»		

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

Завдання № 2. Визначте твір та історичну добу за описом героїні:

«Сміливість і горда рішучість, якими дихали всі риси прегарного обличчя, надали поставі, голосу й поглядові Ребекки такої шляхетності, що вона здавалася немов неземним створінням. У її очах не було й тіні вагання, щоки не пополотніли, жахаючись такої страшною і близькою смерті; більш того — упевненість, що тепер вона сама є володаркою своєї долі, залила рум'янем її смагляве й осяяла блиском її очі».

«Не раз прана ситцева сукня ледь прикривала до колін худенькі, засмагли ноги дівчинки. Її темне густе волосся, сховане в мереживну косинку, збилося, падаючи на плечі. Кожна риса Ассоль була виразно легка й чиста, мов ластівчин політ. Темні, з відтінком важкого питання очі здавалися трохи старші за обличчя; його неправильний м'який овал ушляхетнювала та чарівна засмага, що нею зазвичай вирізняється біла здорова шкіра».

«Переляк, біль і радість водночас зазвучали в її голосі. Сплеснувши в долоні, вона пташкою полинула йому назустріч. Іван спинився; йому здалося, що цілу вічність не бачив оцих променистих, радісних очей, ніжно-смуغлявого обличчя, скуйовдженого, коротко підстриженого волосся».

Я оцінюю успішність виконання завдання:
так — частково — ні — .

2. Виявлення художніх особливостей творів, майстерності зарубіжних письменників і українських перекладачів.

Завдання № 3. Установіть відповідність між художніми засобами й уривками з тексту.

Художній засіб

- 1 антитеза
- 2 порівняння
- 3 символ
- 4 гіпербола

Уривок

- А Стоїть сила-силенная.
- Б Що зразу там було медове,
Те незадовго стало квасом.
- В Кучері білі, уста, мов корали,
Очі великі і сині.
- Г І вересового трунку
Зі мною помре тайна!
- Д Чи мені вам буйні голови
з пліч зняти?

Я оцінюю успішність виконання завдання:
так — частково — ні — .

3. Виокремлення в художніх творах специфіки національної культури, зв'язків із життям різних країн і народів, їх традицій, вірувань.

Завдання № 4. Установіть кольорову відповідність між образами творів і країною, національні традиції якої вони розкривають. (Розфарбуйте символи однієї країни одним кольором).

Образи	Автор, твір	Країна
Світязанка		
Вересовий трунок		
Поета дім опальний		
Лицар Делорж		
Ассоль		
Букові ліси		
Верес небесний		
Альпійські маки		
Бейкер-стріт		
Лотос		
Останній листок		
Чарівна крамниця		
Золотий жук		
Чорнильне серце		
Схід і Захід		

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

Завдання № 5. Поясніть значення символів у творах письменників певної країни, об'єднані на таблиці одним кольором. Допишіть імена авторів і назви творів у таблицю.

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

4. Розуміння та застосування теоретичних понять.

Завдання № 6. Порівняйте символи різних національних літератур, розкрийте їх значення, роль в ідейному змісті твору:

Вересовий трунок (*балада Р. Стівенсона*) — Верес небесний (*вірш К. І. Галчинського*).

Букові ліси (*вірш А. Маргула-Шпербера*) — старий дуб (*балада «Як Робін Гуд став розбійником»*).

Лотос (*новела Рюноске Акутагави*) — альпійські маки (*повість В. Бикова*).

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

Завдання № 7. Перекажіть уривки з новели Е. По «Золотий жук» і повісті Дж. Олдріджа «Останній дюйм», змінивши особу, від

імені якої ведеться розповідь. Поміркуйте, чи розповідь від 1-ї чи 3-ї особи дає змогу бути ближчим до героїв, їхніх думок і настроїв?

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

5. Характеристика персонажів.

Завдання № 8. Установіть відповідність між символами й назвами творів.

<i>Символ</i>	<i>Назва твору</i>
1 верес	А «Альпійська балада»
2 гори	Б «Пісня про солдатів з Вестерплатте»
3 уламок хреста	В «Айвенго»
4 буковий ліс	Г «Про назву концтабору Бухенвальд»
	Д «Круки»

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

Завдання № 9. Пригадайте, у яких творах було зображено різні художні деталі, розкрийте, як вони характеризують своїх господарів:

Ядучо-зелений солом'яний капелюшок, рожеві чепчики —

Зелений каптур —

Шолом лицаря —

Капелюх, біля якого зім'ятий папір, білий кролик, скляні кульки —

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

6. Інтерпретація фактів біографії та творчості митців.

Завдання № 10. Визначте, написання якого твору пов'язане з фактом життя письменника:

19 жовтня був заснований Царськосельський ліцей —

1797 р. («рік балад») —

24 грудня 1798 р. народився на хуторі Заосся поблизу м. Ново-грудка —

Працював бухгалтером-касиром Остінського національного банку —

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

Завдання № 11. Розкрийте зв'язок географічних назв з життям і творчістю письменників.

Назви:

Веймер, Старий Крим, Единбург, Світязь, Вестерплатте, Альпи, Акуляча бухта.

Письменники:

Р. Стівенсон, О. Грін, К. І. Галчинський, А. Маргул-Шпербер, Й. В. Гете, Ф. Шиллер, В. Биков, Дж. Олдрідж, А. Конан Дойл.

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

7. Порівняння персонажів, творів і явищ, оригіналів (за умови володіння іноземними мовами) і перекладів.

Завдання № 12. Установіть подібності й відмінності між темами й ідеями повісті.

В. Биков «Альпійська балада»		О. Генрі «Дари волхвів»
	теми	
	ідеї	

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

Завдання № 13. Порівняйте образи підлітків у творах класичної та сучасної літератур (*Деві з повісті Дж. Олдріджа «Останній дюйм», Джордж Плейтен з твору Айзіка Азімова «Фах», інші герої з творів А. Гавальди, У. Старка, К. Гагеруна*). Визначте ознаки, що їх об'єднують, знайдіть актуальні проблеми й ті, що зумовлені часом.

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

Завдання № 14. Прочитайте уривок з оригіналу вірша Р. Бернса англійською мовою. Підкресліть у ньому слова та словосполучення на позначення героїні твору та її краси.

O my Luvе's like a red, red rose,
That's newly sprung in June:
Oh my Luvе's like the melodie,
That's sweetly play'd in tune.

As fair art thou, my bonnie lass,
So deep in love am I;
And I will luvе thee still, my dear,
Till a'the seas gang dry.

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

Завдання № 15. Визначте відповідність між символом у назві твору (*назвати автора*) і його значенням для розкриття основної думки твору.

Назва твору	Автор	Значення символів
«Круки»		Війна, смерть
«Пісня над піснями»		Уславлення кохання, вічного як життя
«Пурпурові вітрила»		Мрія, утілена в життя
«Пістрява стрічка»		Підступний план (<i>приклад аналітичного розгадування таємниці</i>)
«Фак»		Найголовніша умова розумного майбутнього
«Золотий жук»		Пристрасть до збагачення (<i>приклад аналітичного розгадування таємниці</i>)
«Чорнильне серце»		Самовідданість творчості

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

8. Установлення зв'язків літератури з іншими видами мистецтва, фольклором і міфологією.

Завдання № 16. Установіть культурні паралелі (*фольклорні, міфічні, біблійні*) між літературними творами й образами Суламіф, Соломона, Будди, волхвів, цариці Савської.

Поясніть значення біблійних образів у розкритті основної думки творів.

Фольклорні, міфічні, біблійні герої	Автор і назва твору	Значення культурних паралелей
Суламіф		
Будда		
Соломон		
Волхви		
Цариця Савська		

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

Завдання № 17. Напишіть різдвяний твір, обравши епіграфом до нього вірш сучасної української поетеси Зоряни Живки:

Зірко Різдвяна, гори, гори!
 Несемо і ми для Месії дари:
 Як золото — серце, як ладан — хвалу,
 Як смирну — любові краплину малу.

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

9. Використання інформаційних ресурсів (*бібліотеки, Інтернету*).

Завдання № 18. Про Шерлока Холмса та доктора Ватсона створено чимало кінофільмів. Висловіть своє враження про один із кінофільмів, який ви подивилися за допомогою Інтернету. Наскільки фільм відтворює авторський задум? А в чому розвиває його?

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

10. Зв'язне мовлення та творче самовираження.

Завдання № 19. Доведіть, що твори про війну актуальні сьогодні для нашої країни. Напишіть на маках (*символ пам'яті про жертви війни*) рядки з віршів про війну К. І. Галчинського, К. Симонова, Б. Окуджави, які ви запам'ятали.

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

Завдання № 20. Запропонуйте нову літературну премію. Напишіть вимоги до претендентів, умови участі, символіку. Складіть список письменників, твори яких заслуговують на вашу премію.

Я оцінюю успішність виконання завдання:

так — частково — ні — .

Завдання № 21. Напишіть план і тези презентації на тему «Я в художньому світі улюбленої книжки». Презентацію ви зможете втілити за допомогою комп'ютера.

Я в художньому світі улюбленої книжки

Пункти плану	Тези розповіді	Можливі малюнки, світлини
1.		
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		

УРОКИ № 66–70

Резервний час учитель використовує на власний розсуд: може додати години з резервного часу до обов'язкових тем за програмою, підготувати уроки позакласного читання.

ЗМІСТ

УПОК № 1	13
УПОК № 2	17
УПОК № 3	21
УПОК № 4	24
УПОК № 5	28
УПОК № 6	31
УПОК № 7	35
УПОК № 8	38
УПОК № 9	42
УПОК № 10	45
УПОК № 11	48
УПОК № 12	52
УПОК № 13	55
УПОК № 14	58
УПОК № 15	64
УПОК № 16	68
УПОК № 17	72
УПОК № 18	75
УПОК № 19	80
УПОК № 20	85
УПОК № 21	89
УПОК № 22	93
УПОК № 23	96
УПОК № 24	100
УПОК № 25	102
УПОК № 26	105
УПОК № 27	109
УПОК № 28	113
УПОК № 29	116
УПОК № 30	120
УПОК № 31	124
УПОК № 32	127
УПОК № 33	132
УПОК № 34	136
УПОК № 35	140

УРОК № 36.....	144
УРОК № 37.....	146
УРОК № 38.....	149
УРОК № 39.....	152
УРОК № 40.....	156
УРОК № 41.....	160
УРОК № 42.....	163
УРОК № 43.....	165
УРОК № 44.....	170
УРОК № 45.....	173
УРОК № 46.....	178
УРОК № 47.....	182
УРОК № 48.....	185
УРОК № 49.....	189
УРОК № 50.....	192
УРОК № 51.....	196
УРОК № 52.....	199
УРОК № 53.....	202
УРОК № 54.....	206
УРОК № 55.....	208
УРОК № 56.....	210
УРОК № 57.....	213
УРОКИ № 58–59.....	216
УРОКИ № 60–61.....	224
УРОК № 62.....	229
УРОК № 63.....	234
УРОКИ № 64–65.....	238
УРОКИ № 66–70.....	245

Навчально-методичне видання

Ніколенко Ольгам Миколаївна
Орлова Ольга Василівна
Фісак Ірина В.

Книжка для вчителя

Зарубіжна література
7 клас

*Схвалено для використання в загальноосвітніх
навчальних закладах*

Редактор *Н. Забаштанська*
Художній редактор *Ю. Ясінська*
Технічний редактор *Л. Ткаченко*
Комп'ютерна верстка *С. Груніної*
Коректор *С. Бабич*

Підписано до друку 00.002015. Формат 60×90/16.
Папір офс. № 1. Гарнітура Pragmatica.
Друк офс. Ум. др. арк. 0,00. Обл.-вид. арк. 0,00.
Наклад 000 прим. Зам. №

Видавництво «Грамота»,
вул. Паньківська, 25, оф. 15, м. Київ, 01033
тел./факс: (044) 253-98-04, тел.: 253-90-17, 253-92-64
Електронна адреса: gramotanew@bigmir.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру України
суб'єктів видавничої справи ДК № 341 від 21.02.2001 р.

Віддруковано з готових діапозитивів видавництва «Грамота» на ПП «ЮНІСОФТ»
61036, м. Харків, вул. Морозова, 13 Б
Свідоцтво ДК № 3461 від 14.04.2009 р.